

UNIVERSITATEA „REGELE FERDINAND I”, CLUJ-SIBIU

**ACTELE DE LIBERĂ DETERMINARE  
DIN 1918**

**FUNDAMENT JURIDIC AL UNITĂȚII NAȚIONALE**

BCU Cluj / Central University Library Cluj

**GEORGE SOFRONIE**

PROFESOR LA UNIVERSITATEA DIN CLUJ-SIBIU

1 9 4 4

---

TIPOGRAFIA „CARTEA ROMÂNEASCĂ”, CLUJ-SIBIU STR. ȘAGUNA NR. 17

UNIVERSITATEA „REGELE FERDINAND I”, CLUJ-SIBIU

**ACTELE DE LIBERĂ DETERMINARE  
DIN 1918  
FUNDAMENT JURIDIC AL UNITĂȚII NAȚIONALE**

DE  
BCU Cluj / Central University Library Cluj

**GEORGE SOFRONIE**

PROFESOR DE DREPT INTERNAȚIONAL  
LA UNIVERSITATEA DIN CLUJ-SIBIU

**BCU Cluj-Napoca**



**RBCFG201800068**

1 9 4 4

---

TIPOGRAFIA „CARTEA ROMÂNEASCĂ”, CLUJ-SIBIU STR. ȘAGUNA NR. 17

## P R E F A Ț Ă

Studiul de față reprezintă dezvoltarea și documentarea științifică a ideilor generale expuse studențimii Universității clujene, în Conferința rostită la 31 Ianuarie 1944, în cadrul „Prelegerilor de sinteză”. Urmărind să pună în lumină valoarea națională și internațională a „Actelor de liberă determinare din 1918”, acest studiu tinde în acelaș timp, să aducă o contribuție științifică la cunoașterea *fundamentului juridic* al Unității naționale, care alături de atâtea variate temeuri, legitimează pe plan internațional ființa Statului român întregit — operă grăitoare a *voinței colective* a națiunii române — și condamnă deopotrivă, în lumina principiilor și normelor juridice internaționale, încălcările aduse frontierelor sale.

Și dacă la sfârșitul „războiului naționalităților“, în anul 1918, ordinea juridică și politică internațională a fost construită prin larga luare în considerare a principiului că „fiecare popor are dreptul de a-și alege suveranitatea sub care el trebuie să trăiască”, — afirmându-se astfel în realitățile internaționale *primatul Statului național*, — dreptul de liberă determinare trăește și astăzi, în preajma momentului istoric al reconstrucției Comunității internaționale, cu aceeași tulburătoare putere în *conștiința juridică a națiu-*

*nilor*, ea însăși fundament al dreptului internațional al viitorului.

Prin aceasta, dreptul de liberă determinare — departe de a fi depășit prin evoluția realităților internaționale, — comandă cu sporită putere, concordanța frontierelor politice cu frontierele etnice. Și vede în această idee călăuzitoare în procesul formațiunii Statelor, factorul de bază al trăinicieii ordinii internaționale a viitorului și al dreptății pe care ea trebuie să o reinstaureze în relațiile teritoriale internaționale.

De aceea Națiunea Română, — ale cărei contribuțiuni din trecut la adevărata interpretare a *principiului naționalităților* și a corolarului său juridic *dreptul de liberă determinare*, au valoare istorică, — rămâne și astăzi deopotrivă organic legată de comandamentele acestor idei-forțe, în triumful cărora ea vede, recunoașterea dreptului ei la desăvârșirea Unității sale politico-teritoriale și la repararea injustițiilor, a căror victimă ea a fost.

GEORGE SOFRONIE

Sibiu, August 1944.

## INTRODUCERE

Unitatea politico-teritorială a Românilor într'un *Stat național*, este expresiunea — în domeniul teoriei și a practicei formațiunii Statelor —, a coexistenței organice a unui complex de factori: a unor factori *obiectivi* pe de o parte, a unor factori *subiectivi*, pe de altă parte. Și toți acești factori sunt recunoscuți, — în doctrina contemporană de drept al ginților —, ca îndreptățind acel proces de convergență politică, din care rezultă *Statul național*. Dacă în rândul celor dintâiu, se poate denumi *unitatea etnică*, cea *lingvistică*, cea *geografică*, cea *economică* etc., în cea de a doua este a se aminti *conștiința națională*, din care naște *voința colectivă* a Comunității românești de a trăi și a se desvolta într'o aceeași formă de Stat, care să o *personifice juridicește*. Accentuând în special asupra acestui factor, este locul să observăm dintru început, raportul organic ce există la Comunitatea românească, între conceptul de *națiune* și cel de *Stat*. Intr'adevăr, „Statul nostru nu este o simplă creație tehnică accesorie, cu o funcțiune subordonată, dar nu este nici făuritorul națiunii. Statul nostru este cu adevărat expresia juridică a națiunii române, în totalitatea ei. El își întinde aripile lui protectoare, chiar și în afară de frontierele lui politice, atunci când acestea nu mai acopăr tot întinsul esențial al națiunii române, una și nedespărțită.

El nu merge mai departe de granițele naturale ale națiunii române. Statul are așadar la noi un rost național, și nu este numai putere oarbă. Statul nostru prin noi înșine, purtător politic al idealului nostru național. Prin el ocrotim și facem să trăiască cât mai intens națiunea. El personifică națiunea<sup>1)</sup>. Aceasta la rândul ei, concepută și privită ca substanță vie a Statului, ca suportul său material și organic, — și atât de prețuit, încât Statul însuși se află în suferință și nu-și poate îndeplini în întregime misiunea sa istorică, când o parte din națiune se găsește scoasă din cadrele sale politico-teritoriale, — exprimă pe planul explicațiilor doctrinare ale conceptului de națiune, o fericită și progresivă sinteză a tezelor celor două clasice teorii, cea *erudită* și cea *electivă*<sup>2)</sup>. Căci ea întrunește în ființa ei, atât elementele *materiale* cât și cele *spirituale*, alcătuitoare ale unei *națiuni*. Iar pentru noi, „națiunea stă într'un complex de aspirațiuni, care se leagă între ele ca *valori*, și care unesc trecutul, prin prezent cu viitorul”<sup>2) bis</sup>).

Se poate desprinde într'adevăr, dealungul dezvoltării noastre istorice, acest constant raport între *Stat* și *națiune*, care — privit pe un plan mai larg, — evidențiază contribuția pe care națiunea română a adus-o, anticipând adeseori, la exacta interpretare a conceptului de *Stat național* și a comandamentelor *principiului național*. Astfel, dacă în evoluția noastră istorică, — și începând chiar din

---

<sup>1)</sup> *Mircea Djuvara*. Națiunea Română ca principiu al Dregului nostru. București 1942. pag. 15—16.

<sup>2)</sup> Pentru explicațiunea procesului, vezi și studiul nostru: Transformările doctrinare ale Conceptului de „Națiune”. Sibiu 1943. pag. 30—31.

<sup>2)bis</sup> *Mircea Djuvara*, Op. cit. pag. 13.

secolele XIII—XIV-lea, din epoca formațiunii Țărilor Române adică, — s'a putut distinge, alături de *ideea domniei*, de aceea a *teritoriului definit, și ideea națională*<sup>3)</sup> ca una dintre cele trei idei călăuzitoare (ceea ce dovedește manifestarea, fie și subconștientă, a unei *concepții naționalitare* la Românii din secolele îndepărtate), prin valorificarea deplină a comandamentelor acestei idei s'a desăvârșit procesul formațiunii Statului român contemporan, în anul istoric 1918. Statul român, atunci întregit teritorialicește, se înfățișează într'adevăr, ca un clasic exemplu, de „invincibilă vitalitate a rasei, de plastică aplicațiune a *principiului naționalităților* și a *dreptului de autodeterminare*“<sup>4)</sup>. Desigur, realizarea prin etape a Statului român contemporan, este rezultatul unor anumite înfăptuiri înregistrate în anumite momente, de însemnătate și semnificație istorică. Dintre acestea cel mai plin de conținut, apare acel din anul 1918, momentul *Unirii* provinciilor românești — aflătoare odinioară sub apăsătoare stăpâniri streine, — cu Țara mamă. Dar nu mai puțin, dacă se privește *fenomenul unirii* în cadrul organice sale dezvoltări, atunci se constată ceva mai mult. Se poate spune că „Unirea românească nu este legată de anumite momente, ci este zbaterea sufletească necontenită a unui întreg popor, *creat unitar pentru a trăi și pentru a rămânea în aceeași unitate neîntreruptă*, este în mare parte și întruparea unei epoci de renaștere națională“<sup>5)</sup>.

<sup>3)</sup> N. Iorga. *Istoricul Constituției românești*. (În „Noua Constituție a României“, pag. 8.).

<sup>4)</sup> M. Antonescu. *La Vie internationale de la Roumanie. (La Vie juridique des Peuples. Roumanie. Paris, 1933. pag. 399.)*.

<sup>5)</sup> N. Iorga. *Unirea românească*. (În: *Douăzeci de ani dela Unire*). (întocmită de Tiron Albani. Oradea, 1938. pag. 7.).

Și s'a putut apoi, deopotrivă afirma — pe aceeași linie de interpretare, — că „Unirea României nu este nici a unui om, nici a unei provincii, nici a unei generații. Ea este rezultatul luptelor susținute timp de veacuri, de cei mai buni fii ai poporului românesc. Unitatea noastră națională a fost cimentată nu numai de sângele soldaților noștri, dar și de suferințele intelectualilor și scriitorilor, care începând din veacul XV-lea, au îndurat pentru ideile lor, temnița și deportațiunea. Ei sunt promotorii mișcării și luptelor, care au reușit să ajungă în fine, la această împlinire de mult visată“<sup>6</sup>).

\* \* \*

Variate sunt temeierile unității naționale a Românilor. În rândul acestora, deosebită însemnătate prezintă și temeiul *juridic*. Și el trebuie căutat în primul rând, în comandamentele *principiului naționalităților* și ale corolarului său juridic, *dreptul de auto-determinare a popoarelor*, aceste idei-forțe, care au prezidat atmosfera și desăvârșirea unității politice. Intr'adevăr, dacă ființa distinctă a două Țări românești de odinioară a fost explicată prin *concepția patrimonială a Statului*, — dominantă și la Dunărea de Jos, unde Țara era socotită, ca și în restul Europei de altfel, ca proprietate a Dinastiei (Bogdan-Mușatinii în Moldova, Basarabii în Țara Românească), ceea ce a împiedecat înfăptuirea mai timpurie a unității naționale, fie și parțiale<sup>6 bis</sup>), — dacă în anumite momente de ex-

<sup>6</sup>) I. Lupaș. Desagregarea Monarhiei Austro-Ungare și eliberarea Transilvaniei. (In Douăzeci de ani dela Unire... pag. 21.).

<sup>6 bis</sup>) De văzut asupra chestiunii; G. I. Brătianu. Origines et formation de l'Unité roumaine. Bucarest 1943. pag. 132 și urm.



pansiune imperialistă a vecinilor puternici, ființa lor distinctă cu un regim de deplină *independență*, sau în grelele împrejurări prin care ele au trecut, în sec. XVII—XVIII-lea, cu un regim de „autonomie aproape egală cu independența“ (N. Iorga), a devenit un comandament al *principiului echilibrului puterilor*<sup>7)</sup>, *Unirea lor* la 1859 a însemnat o caracteristică aplicațiune a *principiului naționalităților*<sup>8)</sup>. Și aceasta într'o vreme când acest principiu, în luptă cu ideea echilibrului de forțe și cu legitimitatea dinastică, tindea să devină idee călăuzitoare în domeniul formațiunii Statelor. Deopotrivă însușirea de către națiunea română a beneficiului principiului naționalităților, prin mijlocirea *Actelor de liberă determinare* din 1918, a dus la desăvârșirea *Unirii celei mari*, operă proprie a *voinței colective* a Românilor, independentă de un act juridic internațional;

7) „Lorsque les imperialismes autrichien et russe se sont rapprochés des Principautés roumaines, environ vers la même époque, à la fin du XVII-e et au début du XVIII-e siècle, ces Principautés ont servi certains intérêts „d'équilibre“ de la Communauté internationale de cette époque, ayant la position et jouant le rôle d'Etat-tampon entre les trois impérialismes turc, autrichien et russe, tous trois aussi exclusivistes et agressifs, l'un que l'autre. Pendant près de deux siècles, les Principautés Roumaines ont dû parer aux attaques guerrières agressives ou paralyser des combinaisons diplomatiques occultes qui tendaient toutes à faire d'elles un „marche-pied“, ainsi que l'affirmaient certaines correspondances diplomatiques, en vue d'objectifs plus éloignés et d'autant plus dangereux pour l'équilibre européen et pour leur existence même“ (G. Sofronie. La Position internationale de la Roumanie. Bucarest 1938, pag. 79—80).

8) Pentru explicațiuni și comentarii juridico-diplomatice: Idem. Op. cit. pag. 39 și urm.

căci numai ulterior înfăptuirii ei, ea și-a găsit consfințire în respectivele Tratatate de pace din anii 1919/20. Este aceasta desigur, un element specific înfăptuirii *Unității Naționale* a Românilor, la sfârșitul „războiului naționalităților”, — precum a fost caracterizat războiul dintre anii 1914/1918, — dat fiind că la baza sa s'a găsit o veche și nesoluționată chestiune a naționalităților. Și el afirmă valoarea de drept a Unirii din 1918. Ea rămâne într'adevăr, expresiunea nu a unui act internațional, susceptibil de modificări sau de caducitate, ci a unui *principiu juridic* împă-mântenit în conștiința juridică a popoarelor, impus ca urmare, ca idee călăuzitoare în opera de nouă reglementare internațională, și ale cărui comandamente se puneau atunci, precum se pun și astăzi de altfel, cu „o tulburătoare putere“ (R. Redslob). Apărând ca „o dreaptă sentință într'un îndelungat proces istoric“, (N. Iorga), în lumina dezvoltării noastre istorice, Unirea din 1918, — cu Actele de liberă determinare ce au înfăptuit-o, — afirmă concordanță deplină astfel, cu datele normei juridice internaționale. Căci ea legitima atunci ca și astăzi, *dreptul de revendicare* al Statului național, de a atrage la sine adică, părți din națiune aflate sub regimuri streine, ca și dreptul acestora de a se integra Statului lor național.

\* \* \*

Intr'adevăr, această operă politico-teritorială, creațiune a națiunii române, realizată în anul 1918, se inspira — privită pe un plan mai general — din ideea *superiorității Statului național*<sup>9)</sup>, personificare juridică a „națiunii sa-

<sup>9)</sup> Pentru analiza acestui concept, vezi și studiul nostru: Stat

tisfăcute”, ea însăși urmare a „luptei pentru naționalitate”, ce se purtase în secolul XIX-lea, calificat secol al „revendicărilor naționale“. Această idee integrată conștiinței juridice a națiunilor, a trebuit să fie însușită de factorii politici, chemați să prezideze noul așezământ internațional. Nu aceștia deci au formulat și au impus principiul naționalităților și dreptul de liberă dispoziție, ci lor le-a fost dictat de nestăpânita și legitima năzuință a națiunilor oprimite, spre libertatea națională și desăvârșirea formei de Stat național. Atunci într’adevăr apărea cu deosebire întemeiată această definiție a *națiunii*, mai concisă dar și mai pretențioasă decât atâtea altele, — și de cât celebra definiție a lui Ernest Renan (formulată la 11 Martie 1881), care punea centrul de greutate pe acel „vouloir vivre collectif“ — următor căreia, națiunea este „*orice populație pe care numai opresiunea unui guvern strein, o împiedecă de a se constitui într’un Stat*”<sup>10)</sup> Central University Library Cluj

---

Național și Revizionism, sub regimul Societății Națiunilor. Cluj, 1935. pag. 4 și urm.

<sup>10)</sup> B. Lavergne. Le Principe des Nationalités et les Guerres. Paris, 1921. pag. 15.

## CAP. I.

### PRINCIPIUL NAȚIONALITĂȚILOR ȘI DREPTUL DE LIBERA DETERMINARE, CA IDEI CĂLĂUZITOARE ÎN PROCESUL FORMAȚIUNII ȘI ÎNTREGIRII TERITORIALE A STATELOR.

Ca urmare, *principiul naționalităților* — acest principiu ce implică prin definiție, că „acolo unde este o națiune, acolo trebuie să fie un Stat”<sup>11)</sup>, — ajunsese a fi privit sub forma sa *activă*, ca instituind un drept pentru o comunitate umană ce întrunește condițiile necesare spre a fi calificată ca *națiune*<sup>12)</sup>, de a constitui un Stat național; iar sub forma sa *pasivă*, ca legitimând „dreptul general pentru o populație, de a reclama reunirea sa la Patria-mamă, când aceasta este în continuitate teritorială, sau cu totul apropiată”<sup>13)</sup>. Principiul național afirmă astfel, că „Statul modern nu poate avea alt resort, decât energia caracterului național”<sup>13 bis)</sup>; că o națiune conștientă de limba

---

<sup>11)</sup> René Iohannet. *Le Principe des Nationalités*. Paris, 1923. pag. 7.

<sup>12)</sup> Pentru formularea și analiza acestor condiții, cerute de forma activă a principiului naționalităților, vezi: *B. Lavergne*. Op. cit. pag. 17 și urm.

<sup>13)</sup> *B. Lavergne*. Op. cit. pag. 35.

<sup>13 bis)</sup> *Gaston Richard*. *Le Conflit de l'Autonomie nationale et de l'Impérialisme*. Paris, 1916. pag. 25.

sa, de continuitatea sa de cultură, de unitatea intereselor sale, este îndreptătită, — atunci când ea se găsește împărțită între mai multe State sau aservită unei dominații streine, — să tindă spre a forma un *Stat unitar național*, fără ca vreun sacrificiu să i se pară prea mare, spre atingerea acestui scop. Astfel în această fază de evoluție și dezvoltare a sa, principiul naționalităților depășise cu mult momentul, când putuse fi privit, — precum se susținuse în secolul XIX-lea, de un Bluntschli de ex, — ca un principiu politic și nu de drept public. Afirmând un caracter general-valabil al comandamentelor sale, — sub condiția ca *mediul uman* căruia urmează să i se aplice, să întrunească elementele constitutive ale unei *națiuni* și să prezinte garanții obiective ale capacității sale de a fonda un Stat, sau o conștiință națională atât de puternică încât ea să îndreptătească integrarea sa într'un Stat național preexistent, — cu drept cuvânt acest principiu al naționalităților putea fi privit ca o regulă *juridică de drept public*<sup>14</sup>). Intr'adevăr, de unde odinioară acest caracter nu-i era recunoscut, — Pierre De Roquette Buisson de ex, susținuse la sfârșitul secolului trecut, că „principiul naționalităților este o noțiune mai puțin de drept și mai mult de politică internațională, care ar trebui, în teza partizanilor săi, să prezideze la aglomerațiile de popoare și să le provoace chiar la nevoie, el găsiind în comunitatea de rasă și de limbă, de religie și de interese econo-

---

<sup>14</sup>) Pentru cercetarea problemei, vezi studiul nostru: Principiul Naționalităților în Tratatetele de Pace din 1919/20 (Premiat de Academia Română și de Ziarul „Universul“). București, 1936. pag. 57 și urm.

mice, baza Statelor moderne<sup>15)</sup> — acum în preajma celei mai largi aplicațiuni în realitățile naționale și internaționale, din câte înregistrase în dezvoltarea sa istorică, principiul naționalităților era interpretat, ca fiind „un principiu de drept public, căci el este de natură esențial *juridică*, chiar dacă juriștii au uitat adeseori, aproape până în zilele noastre, să facă mențiune despre aceasta. Într'adevăr, *teoria naționalităților este teoria sufragiului universal transpusă în ordinea internațională*. Dar a trebuit aproape un secol autorilor, spre a o vedea clar<sup>16)</sup>).

Astfel principiul naționalităților, — această „una dintre cele mai mari forțe spirituale ale istoriei moderne<sup>17)</sup>, ale cărei izvoare trebuiesc căutate, „... unul în lacul cristalin al filozofiei, altul în torentul tumultuos al pasiunilor populare<sup>18)</sup>, — a terminat după o seculară dezvoltare, să apară spiritului public și să se impună guvernanților, ca o progresivă formulă în materia de repartiții de suveranitate teritorială, afirmând ideea că „acolo unde se oprește teritoriul ocupat de către populațiuni ce alcătuiesc o aceeași națiune, acolo trebuiesc să se găsească frontierele Statului<sup>19)</sup>. El a devenit astfel un principiu dogmatic în opera de reconstrucție europeană, întreprinsă după 1918, o idee

<sup>15)</sup> *Pierre De Roquette-Buisson*. Du Principe des Nationalités. Paris, 1889. pag. 10.

<sup>16)</sup> *B. Lavergne*. Op. cit. pag. 12.

<sup>17)</sup> *R. Redslob*. Le Principe des Nationalités. Paris, 1930. pag. 1.

<sup>18)</sup> *R. Redslob*. Le Principe des Nationalités. (In: „Dictionnaire Diplomatique“ T. II, pag. 200.).

<sup>19)</sup> *Vezi: Chrétien*. Principes de Droit International Public. Paris, 1889. pag. 89.

călăuzitoare a tratatelor de pace din anii 1919/20, chiar dacă în lucrările Conferinței de Pace dela Paris, el a fost — precum remarcă un autor (Ch. Dupuis) — „deopotrivă onorat și încălcat”. Cuprins în mod implicit, sau făcându-se expresă referire la comandamentele sale, în repetate texte ale tratatelor de lichidare a războiului mondial, principiul naționalităților a fost înscris în dreptul internațional pozitiv contemporan. S’a obiectat, este adevărat, neînscriserea sa expresă în Pactul Societății Națiunilor (din 28 Iunie 1919), — acea Chartă a noului ordini internaționale, atunci construită, — și s’a găsit în această lipsă, un argument pentru punerea în discuție a caracterului *juridic* al principiului naționalităților. Nu este mai puțin adevărat însă, că problema a preocupat la timpul său pe autorii Pactului<sup>20)</sup>, și că înscrierea dreptului naționalităților sub forma sa *teritorială*, apare în art. III al primului proiect de Pact al Președintelui Wilson. Și dacă ideea și textul propus au fost părăsite până la urmă, explicația trebuie căutată în dorința reglementării unei *stabilități teritoriale* pentru viitor, și a frânării *dinamismului internațional*. Iar cunoscutul art. 10 din Pact, a venit tocmai să garanteze *Statul național* contra unei „agresiuni exterioare”, aducând prin aceasta, implicită recunoaștere principiului naționalităților, în ordinea dreptului internațional pozitiv<sup>21)</sup>.

\* \* \*

---

<sup>20)</sup> Vezi: *David Hunter Miller. The Drafting of the Covenant. Vol. II. Intinse comentarii*, în: *Mihai Antonescu. Organizarea Păcii și Societatea Națiunilor. Vol. I. București 1929, pag. 275 și urm.*

<sup>21)</sup> Pentru unele dezvoltări, vezi studiul nostru: *Stat Național și Revizionism... pag. 6 și urm.*

Dar din principiul naționalităților, construit pe interpretarea pe care o dă conceptului de *națiune* teoria *electivă* (subiectivă)<sup>22</sup>), care pune centrul de greutate pe *voința colectivă*<sup>23</sup>), — căci aceasta mai ales, domina spiritele în timpul și la sfârșitul războiului mondial, datele ei devenind „un articol al crezului național”, — rezultă în mod implicit acel ansamblu de consecințe juridice, ce duc la formularea *dreptului de autodeterminare*, a acestui drept deopotrivă împământenit în conștiința obștească a națiunilor oprimăte. Intr'adevăr, sub imperiul teoriei naționalităților — astfel definită și interpretată, — Statul și autoritatea ce îi este caracteristica nu se mai explică și justifică, decât prin *voința concordantă* a cetățenilor, a marei lor majorități. Statul se înfățișează astfel, ca operă proprie a poporului *ce dispune de el însuși*<sup>24</sup>). Statul nu se mai prezintă adică, ca un fenomen supra-uman, ci ca rezultat al unor factori obiectivi; nici ca o creațiune a unor impuse angajamente internaționale, ci în primul rând, „el este o creațiune a cetățenilor, el se face și se desface prin voința participanților săi. Și aceasta este însăși teza auto-determinării

---

<sup>22</sup>) Caracterizarea diferitelor teorii în materie, în studiul nostru: Transformările doctrinare ale conceptului de „Națiune”. Sibiu 1943.

<sup>23</sup>) Impărtășită, începând cu Er. Renan, de o întreagă școală. Să reținem astfel că pentru R. Redslob, „la nation est un phénomène de *volonté*. Elle vit parcequ'on veut qu'elle vive, elle est une réunion par le libre choix de ceux qui la constituent” (Histoire des grands principes du Droit des Gens. Paris 1923. pag. 31—32).

<sup>24</sup>) Vezi și: *Woltzendorff*. Grundgedanken des Rechts der nationalen Minderheiten. 1921. pag. 10 și urm.



în materie politică<sup>25</sup>). Iar valorificarea ei, implică desigur cele două postulate: *suveranitatea națiunii*, care o îndreptățește să-și dea forma de guvern ce-i convine, și *dreptul națiunii* ce-i conferă facultatea juridică de a-și determina prin proprie voință, comunitatea politică în cadrele căreia înțelege să se integreze.

Ori, din aceste constatări, se desprinde pe de o parte raportul evident ce există între *principiul naționalităților* — ca regulă creatoare sau de desăvârșire a Statului național, — și *dreptul de liberă determinare* (sau „drept al popoarelor”, sau „drept de auto-determinare”, sau „drept de liberă dispoziție”, sau „self-disposition”). Raport ce poate fi definit prin formula: *dreptul de liberă determinare este un corolar juridic al principiului naționalităților*, chiar dacă s'a p'utut observa, că, „în dreptul de auto-dispoziție a popoarelor elementul *voință* este predominant și contextura grupului social este aproape indiferentă, în timp ce în teoria principiului naționalităților, contextura acestei colectivități și elementele sale de fapt legitimează declarația de voință<sup>26</sup>). Inseamnă aceasta nu negarea amintitului raport, ce există între principiul naționalităților și dreptul de auto-determinare al popoarelor; ci cel mult conferirea unui cadru de aplicațiune mai larg acestuia, ce ar putea depăși comandamentele principiului naționalităților. Rezultă pe de altă parte, natura *juridică* și a acestui drept de auto-determinare a popoarelor. Căci nu este altceva acest drept, — astfel cum s'a remarcat, — decât o facultate *juridică*

<sup>25</sup>) R. Redslob. Le Principe des Nationalités. Paris 1930. pag. 6.

<sup>26</sup>) G. Scelle. Précis de Droit des Gens. (Principes et Systématique) T. II. Paris 1934. pag. 264—265.

conferită de către dreptul ginților pozitiv subiectelor de drept, membri ai oricărei grupări politice, de a se constitui în entitate politică, instituind proprii lor guvernanți, sau de a se rețasa comunității politice organizate, pe care le va plăcea să o aleagă<sup>27)</sup>.

\* \* \*

Cu acelaș titlu ca și principiul naționalităților, și ca urmare a marelui sale popularități, *dreptul de liberă-determinare a popoarelor* — fără a constitui desigur o noutate în formularea sa, — a devenit o lozincă cu deosebire scumpă națiunilor oprimate, în mers spre independența și unitatea națională, în timpul războiului mondial, dela care ele așteptau rezolvarea „chestiunii naționalităților”. Oricât a fost mai apoi criticat acest drept, ca implicând o notă de utopism și de primejdioasă anarhie, fiind la o superficială privire, interpretat ca legitimând întotdeauna „dreptul de secesiune”, — națiunile vedeau în ideea de auto-determinare, pe plan internațional, o formulă clară, progresivă și binefăcătoare, în virtutea căreia li se recunoștea în sfârșit dreptul sacru, *de a rupe legăturile nefirești ce le atașează unui sistem politic, pentru a și-l da pe acela care le convine*, pe acela ce este conform cu legitimele lor năzuințe naționale. Pentru națiunile subjugate, nu interesa și nu interesează controversa doctrinară purtată, dacă dreptul de liberă-determinare este un principiu *juridic* sau *politic*; nici faptul că valorificarea sa poate duce la răsturnarea unor vechi formațiuni statale, ce-și atribuiau încă discutabilă „misiune istorică”. Conștiința juridică a națiu-

---

<sup>27)</sup> Cf. G. Scelle. Op. cit. pag. 262.

nilor îl interpreta ca implicând un „drept de secesiune”, în măsura în care era vorba ca prin *libera determinare* să se pună sfârșit existenței acelor anacronice formațiuni politice, construite pe oprimarea naționalităților, și să se promoveze procesul generalizării formei de *Stat național*, care apărea ca un scop în sine. Dar odată realizat, acest drept de despărțire înceta automat a mai exista. În conștiința juridică a națiunilor, pătrunsese într’adevăr această nesdruncinată convingere, — atât de sugestiv formulată odinioară de E. Ollivier, — că „adevăratele frontiere sunt acele pe care le indică *voința populațiilor*, celelalte sunt zidurile unei închisori, pe care ai totdeauna dreptul de a le răsturna”<sup>28</sup>). Astfel se face că într’adevăr, conceptul de *auto-determinare*, formulă de libertate colectivă și de progres uman, — ce reprezintă în definitiv o extindere și aplicațiune în raporturile dintre națiuni, a regulei consacrate pentru indivizi, prin Actul de Independență a Statelor-Unite ale Americii de Nord din Iulie 1776 și prin Declarația drepturilor omului și ale cetățeanului din Revoluția franceză din 1789, — „a cunoscut în timpul războiului din 1914-1918, și în momentul redactării tratatelor de pace, un imens succes de entuziasm și de speranțe”<sup>29</sup>). Căci el venea după o îndelungată desvoltare istorică, — atât de îndepărtată în timp, încât dacă din punct de vedere teoretic originile sale se găsesc condiționate de formularea principiilor fundamentale ale Revoluției franceze și de anumite istorice Decrete ale Convenției, din punct de vedere practic „pot fi ridicate originile aspirației popoarelor către *self-disposi-*

---

<sup>28</sup>) E. Ollivier. L'Empire libéral. T. I. Paris 1889. pag. 164.

<sup>29</sup>) G. Scelle. Op. cit. pag. 257.

tion până la primele fenomene ale *naționalismului*" (Th. Ruysen) — să condamne în mod solemn, în preajma unei noi orânduiri internaționale, principiul clasic al *anexiunii* și al *cesiunii forțate*. Dreptul de liberă determinare se scobora astfel din seculara sa poziție de principiu abstract — căci atât de îndelungat timp rămăsese în cadrul speculațiilor teoretice, sau în preocupările unor medii lipsite de răspundere, — în vieța vie a națiunilor. Și acestea și-l însușiau cu entuziasm, întrucât vedeau în el cea mai potrivită formulă de realizare a *Statului național*. A acestei forme de Stat, care nu este „... un concept științific, elaborat într'un cabinet de lucru, în scopul de a ajunge la adevăr, adică la o definiție clară și fără echivoc, ci o *idee istorică*, care s'a creiat în cursul unei lupte, în scopul de a produce un efect istoric și politic"<sup>30</sup>). Astfel, *Conferința Naționalităților oprimate* (26—27 Iunie 1915), nu făcea decât să interpreteze fidel o colectivă stare de spirit, când cerea ca la încheierea păcii viitoare, să se realizeze „*delimitarea teritoriilor fiecărei națiuni, conform cu voința și sentimentele locuitorilor*". Și nu numai acea Conferință, dar numeroase organizațiuni naționale și internaționale, ca și exponenți ai diferitelor curente de opinie publică, se străduiau deopotrivă — în timpul războiului mondial, — să impună ca o idee călăuzitoare a viitoarelor tratate de pace, *recunoașterea deplină a dreptului de liberă dispoziție și a dreptului de plebiscit*.

\* \* \*

---

<sup>30</sup>) K. Meyer. Les bases historiques de l'Etat national moderne. (In: „L'Esprit International". a. 1939. Nr. 52 (Octobre) pag. 576,

Apărea într'adevăr *plebiscitul*, ca potrivit instrument de concretizare a dreptului de liberă determinare, de desprindere și cunoaștere adică a sensului *voinței colective*, menită să constituie prin sine însăși, — și independent de orice alt titlu, — cel mai legitim temei de consacrare a remanierilor teritoriale. Doctrina recomandase de altfel de timpuriu *practica plebiscitară*, ca fiind susceptibilă, prin accentuarea elementului personal și voluntar, de a reda expresiunea voinței colective. Formulată încă prin „Pactul puritanilor” din Connecticut (din a 1639) — după care „autoritatea rezidă în liberul consimțământ al poporului”, — consacrat apoi în Declarația de Independență a Statelor Unite ale Americii (din 4 Iulie 1776), proclamat deopotrivă de către Revoluția franceză, ca o consecință și aplicare a principiului de sufragiu universal în domeniul internațional, plebiscitul fusese susținut cu fanatism de către Mancini și discipolii săi italieni și francezi. Ca urmare a și fost adeseori utilizat, spre a se cunoaște voința populațiilor. Dar — s'a remarcat între timp —, că adeseori plebiscitul este greu de organizat în practică, pentru ca el să ducă la o manifestare și interpretare fidelă a voinței colective. Este adică un antagonism între teoria și practica sa. Căci dacă „teoria este cu mult superioară practicei, ea fiind tot atât de nobilă și de idealistă ca și ideea suveranității populare”<sup>31)</sup>, aplicarea sa în realitățile vieții popoarelor, poate duce la inconveniente sau nesorioase soluții, cel puțin în unele cazuri. Pe de altă parte, — s'a observat deopotrivă —, dacă ar fi consacrat ca o instituție general valabilă de drept in-

---

<sup>31)</sup> Al. Boldur. La Bessarabie et les relations russo-roumaines. Paris, 1927. pag. 300.

ternațional, plebiscitul ar putea duce într'adevăr, la justificarea *dreptului de secesiune*, principial condamnat de practica internațională, și admis numai în mod excepțional și în cazuri limitativ determinate, în doctrină<sup>31</sup>bis). Deaceea cu toate calitățile sale *morale* (puse în lumină de reputați autori, ca: Calvo, Pasquale Fiore, Pradier-Fodéré, Strupp, etc.) plebiscitul a ocazionat numeroase și vehemente critici, unii autori desaproband consecințele inacceptabile la care el poate duce, dacă este aplicat în mod mecanic; alții punând în evidență, însăși dificultățile de aplicare (ex: Diena, Von Holtzendorff, Bluntschli, Von Listz, Oppenheim, Le Fur, H. Hauser, etc.)<sup>32</sup>). Din această cercetare critică, a rezultat recomandarea doctrinară a plebiscitului, — ca instrument de punere în acțiune a dreptului de liberă determinare și de valorificare a sa — numai în acele cazuri, *când există îndoială asupra sentimentelor populației*, el fiind in-

BCU Cluj / Central University Library Cluj

---

<sup>31</sup>bis) Intr'adevăr, „appliquer dans toute son étendue le principe du libre consentement des gouvernés, mènerait à l'anarchie et à la dissolution des États. Les mouvements régionalistes naîtraient et nombreux seraient les États dont les parties voleraient en éclats. Aussi, au principe du libre consentement des gouvernés, il faut ajouter un correctif: c'est que le vouloir-vivre collectif d'un groupement d'hommes, la tendance à la réintégration en une unité collective aménagée en régime d'État doit présupposer, pour qu'elle soit réalisable, l'existence dans leur histoire, d'une vie collective commune. C'est-à-dire que seules les nations qui, dans le passé, ont déjà formé un peuple, auront le droit de disposer d'elles-mêmes“ (A. F. Frangulis). Plebiscite. (In „Dictionnaire Diplomatique“, T. III. pag. 33).

<sup>32</sup>) Pentru discuția științifică a chestiunii, vezi studiul nostru: Principiul Naționalităților în Tratatetele de Pace... pag. 92 și urm.

util sau chiar primejdios, când astfel de îndoială nu există. Căci — astfel cum remarcă Louis Le Fur —, „plebiscitul nu are alt interes, decât de a fi afirmarea sentimentului național. El este deci inutil întotdeauna, când acest sentiment nu este îndoelnic“.

Superior ca semnificație morală apărea și apare așa dar, ceea ce s'a numit *plebiscitul de toate zilele* (H. Hauser), iar ca valoare juridică, deopotrivă sporită se înfățișează însemnătatea sa. Căci pe această cale, *voința colectivă* se manifestă ca fiind nefalsificată și spontană. S'a spus într'adevăr, că „...această voință nu se exprimă decât cu totul imperfect printr'un vot emis *la o zi fixă*, și în care întâmplarea sau abilitățile administrative vor juca întotdeauna un mare rol. Ea se exprimă mult mai bine în acel plebiscit *de toate zilele*, pe care-l constituie multiplele manifestări, reacțiunile quasi-instinctive ale sufletului popular, rezistențele sale, atașamentul la simbolurile sale, câte odată de limba sau religia sa, totdeauna de amintirile sale“<sup>33)</sup>.

Ori, de aceste recomandări doctrinare, ca și de conceptul wilsonian asupra teoriei plebiscitare, — următor căruia „recurgerea la plebiscit nu este o normă de drept internațional, ci o clauză accidentală, neesențială, din ce în ce mai frecventă în tratatele de pace“<sup>34)</sup> — au înțeles să țină seamă autorii ordinii internaționale din anii 1919/20, conștienți de gravele inconveniente pe care o generalizare a plebiscitului, le-ar putea produce. Ca urmare, pentru consfințirea sau reglementarea unor transferuri de suveranitate teritorială, ei au înscris în Tratatele de pace recurgerea la

---

<sup>33)</sup> H. Hauser. Op. cit. pag. 160.

<sup>34)</sup> Cf: Declarațiile din 22 Ianuarie 1917 și din 4 Iulie 1918.

plebiscitul la o zi fixă, — a cărui practică au înțeles să o îmbunătățească prin speciale prevederi în materie —, referindu-se însă deopotrivă în alte cazuri, în care nu exista îndoială asupra sentimentelor naționale ale populațiilor, la datele plebiscitului de toate zilele<sup>35</sup>). Căci generalizarea plebiscitului, ridicarea sa la rang de instituție de drept internațional, ar fi putut duce în practică, la întronarea anarhiei, ca regim de guvernământ. Astfel se explică de ex., respingerea injoncțiunilor Delegației ungare la Conferința Păcii, căci ea contând pe haosul din Monarhia Habsburgică din anii 1918/19, credea că practica plebiscitară — pe care Ungaria o cerea<sup>36</sup>), după ce constant făcuse să nu poată fi auzită vocea naționalităților, — i-ar putea salva unele teritorii, făcând mai puțin dureroasă amputarea teritorială a unui Stat, cu multe naționalități. Ori, departe de a se putea interpreta ca o atingere a dreptului de auto-determinare, — precum a pretins-o publicistica ungară<sup>37</sup>), în cazul Tratatului dela Trianon, (din 4 Iunie 1920), chemat numai să consfințească desmembrarea unui calificat Stat eterogen, pe care în fapt o realizase încă mai înainte națiunile înșile, prin afirmarea neîndoelnică a voinței colective de a se in-

---

<sup>35</sup>) Pentru amănunte, vezi studiul nostru: Plebiscitul internațional (în Tratatetele de Pace din 1919/20 și sub regimul Societății Națiunilor). București, 1934. Deasemeni al nostru: Beiträge zur Kenntnis der Theorie und Praxis des völkerrechtlichen Plebiszits. (Extras din: Revue de Droit International) Genève 1934.

<sup>36</sup>) Vezi: Les Négociations de la Paix hongroise (Compte rendu sur les travaux de la Délégation de Paix de Hongrie) T. I. Budapest, 1920. pag. 31—32.

<sup>37</sup>) Vezi și *Antal Ullein*. La nature juridique des clauses territoriales du Traité de Trianon. Paris, 1929. pag. 33 și urm.



tegra Statului lor național, — înregistrăm o obiectivă apreciere a acestui drept de liberă determinare. El își găsisese într'adevăr valorificare, prin afirmarea *plebiscitului de toate zilele*, întărit încă — fără a se fi cerut aceasta prin acte juridice internaționale, — prin acele adevărate *plebiscite spontane*, precum au fost Adunările Naționale, cu hotărârile lor solemne, de integrare a națiunilor în Statele lor naționale.

\* \* \*

Astfel, — în lumina acestor constatări —, este locul să observăm, că în ordinea dreptului internațional pozitiv, s'a imprimat un caracter de *relativitate* dreptului de autodeterminare a popoarelor în ceea ce privește practica sa, recurgerea adică la plebiscitul la o zi determinată, în momentul consfințirii ordinii teritoriale și politice, următoare războiului mondial. Procedând astfel, autorii Tratatelor de pace au fost călăuziți de ideea, că într'adevăr „respectul voinței particulariste fără nicio limită, ar fi ca și în dreptul intern, generator de anarhie”<sup>38)</sup>; și că generalizarea practicei plebiscitare, departe de a desprinde totdeauna o reală și sinceră voință a populațiilor, ar compromite-o prin intervenția adeseori, a *factorului politic*. Dar nu mai puțin, în ceea ce privește fruntariile României — făurite de națiunea română în anul 1918 și consfințite pe plan internațional prin ulterioare acte juridice internaționale, — ele rămân tipic exemplu, și în aceasta constă valoarea lor de drept, a expresiunii unui drept general valabil, *dreptul de liberă determinare* desprins pe de o parte prin datele ple-

<sup>38)</sup> L. Le Fur. Races, Nationalités, États. Paris, 1922, pag. 69.

biscitului de toate zilele, pe de altă parte prin concretizarea voinței naționale în adevărate „plebiscite spontane“, precum sunt — din punct de vedere juridic internațional — Adunările Naționale din 1918.

Interpretând dreptul de liberă determinare, este locul să remarcăm în sfârșit, că aplicațiunea sa și a principiului din care el derivă în linie directă, principiul naționalităților, implică într'adevăr ca schimburile de *suveranitate teritorială*, să fie bazate pe acest factor care se numește *voința colectivă*, — îndărătul căreia se găsesc elementele constitutive ale caracterului național, — voință ce trebuie desprinsă prin *mijlocul cel mai potrivit*, pentru ca manifestarea sa să apară nesilită, neviciată. Desigur reglementarea acestor transferuri de suveranitate, a putut să ducă la luarea în considerație și a altor factori: geografic, economic, istoric, social, etc., — factori prețioși și importanți, — în scopul „evitării eventualelor consecințe dăunătoare putinței de dezvoltare a națiunii respective și bunelor raporturi din Comunitatea internațională“<sup>39)</sup>. Dar nu mai puțin, spre a se putea valabil invoca dreptul de liberă determinare într'un asemenea proces, trebuie ca remanierea teritorială să-și găsească fundamentul juridic, în acest factor, ce rămâne cel principal, și care este *voința populației*.

\* \* \*

Dar din considerațiunile ce preced, din interpretarea și adâncirea „chestiunii naționalităților“ europene în decursul și la sfârșitul războiului mondial, se concretizează

---

<sup>39)</sup> *De Morgan. Essai sur les Nationalités. Paris, 1917. pag. 26.*

această constatare de principiu, că reactualizarea în proporții necunoscute în vreun alt moment istoric, a *principiului naționalităților* și a corolarului său juridic *dreptul de liberă determinare a națiunilor* (mai exact juridicește decât *al popoarelor*), este un *fenomen specific european*. Este ca urmare o eroare — socotim —, aceea ce s'a făcut și se face încă, de a se privi formularea dreptului de autodeterminare ca meritul propriu al Președintelui Statelor-Unite, W. Wilson, și a se aduce condamnarea acestui drept, de către acei ce au combătut ideologia wilsoniană. Ori, constatările stabilite dovedesc cu prisosință, că nu ideologia wilsoniană a format în mod exclusiv, formidabilul curent de actualizare și generalizare a dreptului de liberă dispoziție a popoarelor. Doctrina wilsoniană reprezintă numai o accentuare — într'un moment psihologic — asupra unei metodice și intense acțiuni de sfortare ideologică, elaborată în Europa, sub influența realităților politice, cristalizate în seculara politică de *îprimare a naționalităților*. Vom accentua ca urmare asupra acestei idei, că popularitatea ce a cunoscut la sfârșitul războiului mondial doctrina wilsoniană, — acest sistem adică, „în care se asociază într'un fel de alianță personală, religie și filozofie, calvinism democratic și afirmație kantiană a eminenței demnități personale a națiunilor“ (Th. Ruyssen) —, se datorește într'adevăr faptului că Președintele Wilson „greșea cugetarea sa politică pe o *realitate europeană*, creatoare a unei precise doctrine de guvernământ internațional, în momentul când împrejurrările politice făceau dintr'ânsul arbitru atotputernic al unei lumi epuizată de războiu“ (S. Wambaugh). Inseamnă aceasta, că independent de faptul dacă ideologia wilsoniană și-a găsit sau nu deplină concretizare în opera Tratatelor

de pace din anii 1919/20, — dacă deci s'au respectat sau nu bazele juridice ale armistițiului din 11 Noemvrie 1918, problemă larg desbătută în doctrina național-socialistă și negativ rezolvată, în concepția ei<sup>40)</sup>, — dreptul de liberă determinare și actele juridice pe el fondate, rămân în picioare și deplin valabile. Căci au izvorât atunci, din organice realități europene și din superioare comandamente ale *dreptului națiunilor*. Astfel dacă s'a spus că „problema competențelor individuale, proprii să realizeze dreptul popoarelor de a dispune de ele înșile, a fost făcută în mod solemn în mai multe ocazii de către Președintele Wilson prin diferitele mesagii, care dela 1915 la 1918 au pus bazele teoretice și convenționale ale păcii“<sup>41)</sup>, o atentă cercetare a acestor mesagii ne arată că principiul liberei determinări nu se găsește textual încorporat în acele faimoase „patrusprezece Puncte” din 8 Ianuarie 1918, ci apare schițat și definit numai mai târziu. El găsim astfel în cele „patru paragrafe” ale Discursului către Congres din 11 Februarie, și mai apoi în „proclamația” de la Mount Vernon din 4 Iulie 1918. Inseamnă aceasta în mod evident, că Președintele Wilson a venit numai să-și însușească și să dea cunoscuta desvoltare și generalizare unor idei, care de îndelungat timp reveniseră din America în Europa, și stăpâneau cu irezistibilă putere, conștiința *națiunilor europene*, a celor „nesatisfăcute” în legitimizele lor năzuințe naționale, mai ales<sup>42)</sup>. Președintele Statelor-Unite le-a adus

40) Vezi de ex.: *Von Freitag—Loringhoven*. Die Satzung des Völkerbundes. Berlin, 1926. pag. 17 și urm; *N. Gürke*. Volk und Völkerrecht. Tübingen 1935. pag. 91 și urm. etc. . . .

41) *G. Scelle*. Op. cit. pag. 267.

42) Vezi și: *A. F. Fragulis*. L'Origine lointaine des Idées

formulare cu titlul de *lege ferenda*, — dată fiind structura dreptului pozitiv din acel moment —, pentru ca mai târziu numai, ele să treacă în *lex lata*. Ce formulare au înregistrat ele în acele cunoscute expuneri de principii? Desigur o formulare plastică, — căreia i s'a putut atribui și o notă de utopie, — dar de viu răsunet în opinia publică europeană și în cea mondială, ca una ce traducea în simple maxime, indiscutabile realități europene. Să reținem astfel câteva, din aceste expresive formulări: „Popoarele nu trebuiesc să facă obiectul unor târgueli și să treacă dela o suveranitate sub alta, ca și cum ar fi simple obiecte de proprietate, sau piesele unui joc de șah“. „Popoarele nu vor mai putea fi de acum dominate și guvernate, decât după propriul lor consimțământ“. Căci *autodeterminarea* nu este o simplă frază, ci „un principiu imperativ de acțiune, pe care bărbății de Stat nu vor mai ignora în viitor“. Ca urmare „orice reglementare teritorială în raport cu acest războiu trebuie să fie făcută în interesul și spre beneficiul populațiilor interesate și să nu constituie un compromis între State rivale“. Iar ca o garanție a păcii viitoare, „toate aspirațiile naționale bine definite, vor trebui să primească satisfacția cea mai completă, ce le-ar putea fi acordată, fără a introduce sau a perpetua vechile elemente de discordie, susceptibile cu timpul să rupă pacea“<sup>42</sup> bis).

Dacă nu totdeauna aceste formulări și-au găsit întreaga și echitabilă concretizare în ulterioara operă de regle-

---

Wilsonniennes. (In: „L'Europe Nouvelle“ din 11 și 18 Ianuarie 1919); și: Le Plan Wilsonnien de l'Organisation du Monde. (In: „L'Europe Nouvelle“ din 1 Februarie 1919).

<sup>42</sup> bis) Vezi pentru unele comentarii și: *Akhavi*. L'Echee de

mentare internațională, în jurul lor s'a putut realiza acel acord dintre taberile beligerante ce a dus la armistițiul din 11 Noembrie 1918. Astfel ca răspuns la „Notele“ Puterilor Aliate și Asociate din 12 și 17 Octomvrie 1918, — prin care acestea declarau că înțeleg să încheie pacea cu Germania, conform „condițiunilor impuse în adresa Președintelui către Congres, la 8 Ianuarie 1918 și după principiile enunțate în declarațiile ulterioare“, — Puterile Centrale și le însușeau și ca urmare, ele deveneau baza juridică a armistițiului. Momentul era într'adevăr istoric: prin acel document, *dreptul de auto-determinare* — și în consecință și dreptul de plebiscit —, intrau formal într'un *compromis juridic internațional*, pentru ca ulterior să fie înscrise în acte juridice internaționale. Dreptul de liberă-determinare dobânda astfel oficială recunoaștere, și prin aplicațiunile sale în realitatea internațională, era menit să devină *o regulă normativă și constituțională*, în noul statut al Comunității internaționale<sup>43)</sup>, schimbându-i fizionomia față de trecut.

---

la S. D. N. dans l'organisation pratique de la paix. Paris, 1937. pag. 85 și urm.

<sup>43)</sup> G. Scelle. Op. cit. pag. 268.

## CAP. II.

### LIBERA-DETERMINARE A BASARABIEI ȘI UNIREA CU ROMÂNIA.

Și națiunea română, care a trebuit să suporte o multi-seculară nedreptate a istoriei, și să aștepte „treisprezece veacuri pentru ca unitatea ținuturilor de baștină, întrunite în hotarele romane ale Daciei, să fie iarăși înfăptuită în clipa fulgerătoare a cuceririlor lui Mihai Viteazul, pentru ca trei sute de ani mai târziu, să le cuprindă pentru durata unei generații, România Mare a Regelui Ferdinand“<sup>44)</sup> — și-a însușit cu entuziasm și firească grabă, beneficiul *principiului naționalităților* și al *dreptului de liberă determinare a popoarelor*. Căci o întreață dezvoltare istorică a națiunii române din Statul liber și din provinciile subjgate, conștiința puternică ce stăpânea diferitele părți ale națiunii române, că în „spațiul românesc“ trebuie să ia ființă nu „Stat național“ al tuturor Românilor, ca și factorul geografic și economic, — acea „perfectă unitate geografică a vechei Dacii“ (De Martonne), adică a teritoriului ce se întinde între Dunăre, Tisa, Nistru și Marea Neagră —

---

<sup>44)</sup> G. I. Brătianu. Temeiuri istorice ale ideii naționale. (In: „Transilvania” a. 1943. Nr. 2. pag. 89—90).

toți acești factori îndrumau în mod organic, spre o aplicațiune integrală a principiului naționalităților, prin valorificarea dreptului de liberă determinare, ca o complectare și desăvârșire a aplicațiunilor *parțiale*, din anii 1859 și 1878.

Imprejurările vieții internaționale au făcut însă, ca cea dintâi valorificare a *dreptului de liberă determinare*, a acestei „noui evanghelii a popoarelor“, să fie înregistrată în ordinea națională românească, — dincolo de prevederile acordurilor și tratatelor de alianță din 4/17 August 1916, trecute între România deoparte, Franța, Marea Britanie, Rusia și Italia de altă parte, — de către Românii din Basarabia, din această „extrema pars Moldaviae“, după calificarea unor vechi izvoare. A acestui ținut românesc adică, „a cărui denumire de *Basarabia*, pornind din Țara Românească sau Muntenia, s'a localizat mai întâi în regiunea Chiliei și a Buceagului, spre a fi extinsă mai târziu de Ruși, asupra întregului teritoriu moldovenesc dintre Prut și Nistru“ (I. Nistor). Victimă a unui îndoit *rapt teritorial* deopotrivă contrar dreptului istoric și normei juridice internaționale, — consfințit prin tratatele dela București (din 16 Mai 1812) și Berlin (din 13 Iulie 1878) —, *Basarabia românească* a fost menită să fie în ceasul eliberării provinciilor românești subjugate, cea dintâi care s'a reîntors la Țara mamă. Actul Unirii Basarabiei, vie expresiune a *dreptului de liberă determinare*, apare astfel — în lumina organicei dezvoltări istorice a Statului român, — ca prima etapă în spre desăvârșirea Statului român întregit ce-și găsește fundamentul *juridic* în principiul naționalităților și în libera dispoziție a popoarelor. El apare deopotrivă ca *dreaptă sentință* în procesul istoric, purtat după anul 1812



între națiunea română organizată în Statul, treptat devenit România *suverană*, și Rusia țaristă. Cu atât mai dreaptă sentință cu cât ea îmbracă și caracterul unei sancțiuni — pe plan internațional — izvorită din datele voinței colective a națiunii interesate la soarta sa, aplicată unei Puteri vecine, în constantă culpă față de națiunea română.

\* \* \*

Să observăm dintru început, că toate măsurile luate de către guvernul rus, — în urma *raptului* din 1812, când Turcia învinsă a fost obligată să cedeze Moldova dintre Prut și Nistru, fără ca ea să fie în situația juridică de a putea *consimți valabil* o cesiune din teritoriul unei Țări, a cărei garantare a integrității teritoriale îi era prescrisă prin succesive *capitulații* trecute între Poartă și Moldova<sup>45)</sup>, — în scopul exterminării populației românești a Basarabiei, cu toate colonizările masive în regiune, deportările „benevole” ale țăranilor moldoveni în cele mai îndepărtate colțuri ale Siberiei în care ei erau atrași prin avantajile fabuloase ce li se promiteau, cu toate măsurile privitoare la biserică, școală, administrație și armată, *Rușii nu au izbutit nici să distrugă, nici să altereze caracterul românesc al Basarabiei*<sup>46)</sup>. Repetate mărturii din izvor rusesc confirmă acest adevăr<sup>47)</sup>, că într'adevăr provincia Moldo-

<sup>45)</sup> Cu drept cuvânt accentua N. Iorga, „Le Sultan n'eut pas le droit de céder la Bessarabie, qui n'est que la Moldavie orientale” (Droit des Roumains sur leur territoire national unitaire. Bucarest, 1919. pag. 24.).

<sup>46)</sup> Șt. Ciobanu. La Bessarabie (Sa population, son passé, sa culture). Bucarest, 1941. pag. 98.

<sup>47)</sup> Pentru prezentarea datelor statistice privitoare la struc-

vei răsăritene a continuat să-și păstreze în decursul secolului XIX-lea, caracterul etnografic original, cel românesc adică. Sfârșitul războiului mondial a găsit ca urmare între Prut și Nistru, un puternic bloc etnic românesc, majoritar față de elementele alogene de infiltrație și colonizare, și organic legat de blocul românesc din spațiul vechii Dacii. Nici conștiința națională nu a fost amortită prin politica de colonizare și rusificare. Mărturie stau repetatele reacțiuni ale Românilor basarabeni, în decursul secolului de regim politic rusesc. Să amintim astfel, unele principale momente: În 1814, ca reacțiune față de introducerea limbii oficiale ruse în Basarabia, boierii moldoveni ai provinciei, cer ca legile și „limba moldovenească“ să fie respectate, „pentru că toate codurile Moldovei sunt întocmite în buna limbă moldovenească, și pentru că poporul acestei Țări nu înțelege altă limbă, decât aceea a Patriei sale“<sup>48</sup>). Apoi mai

BCU Cluj / Central University Library Cluj

tura etnică a populației basarabene și comentariul lor, vezi: *Alex. Boldur*, Op. cit. pag. 133 și urm; *Șt. Ciobanu*. Op. cit. pag. 6 și urm. De reținut această constatare edificatoare în materie, a unui publicist rus (Butovici), din anul 1916: „Aujourd'hui encore, après cent ans de domination russe, la langue qui sert de langue „internationale“ dans les rapports entre les divers représentants des races qui peuplent la province, ce n'est pas le russe, mais le moldave. Cette langue exerce je ne sais quelle attraction sur les représentants des races les plus diverses qui habitent dans la goubernie et qui remplacent volontiers leur propre langue par le moldave qu'ils parlent même en famille, de sorte qu'ils se transforment rapidement en Moldaves. Par cette voie, le processus de dénationalisation avance rapidement (Citat în: *Șt Ciobanu*. Op. cit. pag. 38).

<sup>48</sup>) În *L. T. Boga*. Populația Basarabiei. Chișinău 1926. pag. 10.

târziu, față de proiectele rusești de reformă agrară, moldovenii basarabeni cereau în anul 1841 — în lupta de apărare a vechilor drepturi, — extinderea în Basarabia a Regulamentului Organic, care „există din 1833, la frații noștri“. Și se arăta în motivarea acestei cereri: „Acelaș popor pe ambele maluri ale Prutului, identitatea vechilor legături și a obiceiurilor, asemănarea climatului, a solului, a cutumelor și a moravurilor populațiilor, îndreptătesc revendicarea noastră“<sup>49</sup>). Aceeași conștiință națională se afirmă și în epoca asprelor măsuri de rusificare din a doua jumătate a secolului al XIX-lea — epoca arhiepiscopilor Paul Lebedey și Sergiu; — mărturisită printre altele, printr'o adevărată mișcare revoluționară basarabeană, în scopul unirii cu România, ce coincide cu frământările revoluționare din Polonia. Ne-o arată oficiale izvoare rusești, ce înțeleg să denunțe primejdia și să preconizeze măsuri respective<sup>50</sup>). În sfârșit, un alt moment cu deosebire prețios, îl reprezintă revoluția rusească din anii 1905—1906, care, — deși înăbușită —, nu a fost lipsită de urmări pentru Basarabia. „Ea a avut rezultatul de a cristaliza ideea națională în Basarabia, de a o concretiza sub o formă mai precisă. Ca urmare, numeroase grupuri de tineri trec Prutul și merg să se înscrie la Universitatea României, în timp ce alții creează focare naționaliste moldovenești, în Universitatea Ru-

---

<sup>49</sup>) Idem. pag. 29.

<sup>50</sup>) De amintit astfel: Adresa „extrem confidențială“ a Guvernatorului-general din Odesa, către Guvernatorul Basarabiei (Nr. 602 din 29 Maiu 1863); deasemeni Adresa aceluiași organ administrativ (Nr. 375 din 21 Martie 1867). In *L. T. Boga*. Op. cit. pag. 31—32.

siei. Flacăra naționalismului continuă să fie ținută aprinsă în Basarabia, de câteva publicații românești...<sup>51)</sup>

Se desprinde astfel din aceste manifestări ale conștiinței naționale a Românilor basarabeni, — cu toate metodicele încercări ale dominației streine de a o face să amortească, — o puternică năzuință spre *autonomie* și spre *refacerea unității naționale*. Era consecința faptului, că în spiritul basarabean a supraviețuit actului anexiunii, ideea străvechei suveranități naționale între Prut și Nistru. Căci, „...deși separată de mama sa Moldova, Basarabia și-a păstrat toate caracteristicile vechii sale organizări politice. Ea a rămas „un fragment de Stat“. Ori fragmentele de Stat păstrează totdeauna amintirea suveranității lor naționale latente. Ele suportă un anumit timp dominația streină. Dar vine un moment în care spre a se deslega litigiul lor cu Statul opresor, ele fac apel la istorie, arbitru suprem. Conștiința națională adormită se deșteaptă brusc, și năzuința spre independență primează totul...<sup>52)</sup>.

\* \* \*

Deaceea dezvoltarea mișcării naționale în Basarabia anilor 1917—18 nu este un fenomen, nici neexplicabil, nici rezultat al unei întâmplări. Reprezentând un moment culminant al evoluției unei importante părți din corpul național românesc, ea afirmă legătura organică cu trecutul, și înregistrarea ei — pe planul istoriei naționale și al desfășurării evenimentelor internaționale —, își găsește firea-

<sup>51)</sup> Șt. Ciobanu. Op. cit. pag. 66.

<sup>52)</sup> Alx. Boldur. Op. cit. pag. 57.

scă explicație în lumina dreptului ginților, în acea supraviețuire a *suveranității latente a națiunii române în ramura ei „moldavă“*, asupra unui teritoriu, parte integrantă a *spațiului românesc*. Creatoare de acte istorice și juridice, izvorite din propria *voință colectivă* a poporului românesc dintre Prut și Nistru, acea mișcare națională basarabeană este indiscutabilă expresiune — manifestată în mijlocul unor mari primejdii pentru exponenții ei și pentru întreaga obște românească —, a *dreptului de liberă determinare a popoarelor*. Acest *drept* într'adevăr, a trăit latent în conștiința basarabeană, chiar când dreptul pozitiv îi era contrariu. El s'a împământenit adânc în această conștiință, — fiind menit să producă efecte istorice și juridice — și a înregistrat o tipică manifestare, sub influența evenimentelor războiului mondial. Într'adevăr, „în cursul războiului mondial, armatele ruse în care se găseau încorporați aproape trei sute de mii dintre Românii din Basarabia, au colaborat în Moldova cu armata română, pe frontul Carpaților. Soldații basarabeni au avut atunci ocazia, să întâlnească pe conaționalii și frații lor din Vechiul Regat, din Transilvania și din Bucovina, și de a se ridica ei înșiși, la curata și frumoasa idee națională. Acest contact fratern a deșteptat în ei cu atât mai vie conștiința națională, cu cât ea fusese atât de îndelungat timp oprimată, sub dominația streină. Deșteptarea conștiinței naționale române la soldații și ofițerii moldoveni din Basarabia, și-a dat în curând roadele ce erau de așteptat. Exemplul militarilor a fost urmat de către părinții și frații lor rămași acasă, ca și de intelectualii basarabeni, care până atunci nu puteau să citească decât într'ascuns, o carte sau un jurnal româ-

nesc<sup>53)</sup>). Iar când, spre sfârșitul războiului mondial, s'a produs marea criză politică internă a Imperiului Țarilor, — „simbol al oprimării unui conglomerat de naționalități, în expresiunea sentimentelor lor, de către națiunea conducătoare” (Alex. Boldur) — și apoi prăbușirea acelei formațiuni statale, jumătate autocrată, jumătate constituțională, acest eveniment a devenit pentru Românii basarabeni, prilejul potrivit al transformării conștiinței naționale într-o *idee luptătoare*, idee ce trebuia să ducă cea mai extremă provincie *europeană* a defunctului Imperiu, la *autonomie*, la *independență* și în sfârșit, la integrarea ei juridico-politică, în *unitatea națională românească*.

\* \* \*

Desigur, revoluția rusă din anul 1917 a avut dintru început, un caracter constituțional și social-politic. Dar era firesc, ca într'un mediu lipsit de uniformitate etnică, alcătuit din numeroase naționalități, — vreme de secole oprimate, — să se desvolte un proces paralel de emancipare și organizare națională, pe baze autonome<sup>54)</sup>. Fenomenul s'a înregistrat la scurt timp după începerea revoluției, și „dreptul de liberă determinare” a devenit o lozincă a naționalii-

<sup>53)</sup> I. Nistor. La Bessarabie et la Bucovine. Bucarest, 1937. pag. 16—17.

<sup>54)</sup> Constata astfel Stankevitch, că „les peuples qui vivaient à son ombre (celle de la Russie), ont senti un soulagement. Ils ont commencé à user du droit d'*autodétermination*; la Finlande, l'Esthonie, la Latvie, la Lithuanie, la Georgie, l'Arménie, l'Azerbeidjan, l'Ukraine, la Russie blanche, la Don, la Koubane... ont rempli les capitales européennes de leurs représentants” (citată în *St. Ciobanu*. Op. cit. pag. 67.

tăților din fostul Imperiu țarist. Dacă observăm apoi că motivele de ordin social prevalau mai ales în centru, adică în Rusia Mare, în timp ce spre periferiile fostului imperiu mișcarea revoluționară oscila între tendințele sociale și cele naționale, este de înțeles pentrucă „... în Basarabia din momentul revoluției, amintirile istorice ale Țării trebuiau să reia vechile legături cu Moldova, și să-și reamintească autonomia politică care dăinuise în primele timpuri de după anexiunea la Rusia. Era de așteptat deci, o foarte puternică accentuare a mișcării naționale în Basarabia”<sup>55</sup>). Nu mai puțin însă, și în Basarabia, pe substratul național, mișcarea de răsturnare a stărilor anterioare urma să fie caracterizată și prin revendicări de ordin social și economic, în scopul mai ales, al dobândirii pământului de către țărănimе, clasa cea mai numeroasă a populației.

Cum însă revendicările revoluționare ale „naționalităților”, nu numai ale acelor de limbă deosebită, dar și ale acelor de limbă sau dialect rusesc (ca Ucrainenii și Rușii albi), porneau ca dela o idee centrală de la *dreptul de liberă determinare*, — afirmat deopotrivă în mișcarea națională a Românilor din Basarabia, — se ridică întrebarea, până astăzi controversată, cum s’a conturat acest drept în ideologia și în actele revoluționarelor dela Petrograd și Moscova, ce conținut juridic i s’a recunoscut, și care a fost poziția „bolșevismului” față de ideea de auto-determinare a popoarelor? Problemă fundamentală, dacă observăm că întreaga chestiune a „Unirii Basarabiei” și înțelegerea raporturilor de mai târziu dintre Uniunea Sovietelor și România întregită la hotarul său răsăritean, — în legătură

---

<sup>55</sup>) *Alex. Boldur*. Op. cit. pag. 68.

cu „chestiunea basarabeană”, — rămâne în funcție de exacta ei interpretare.

Să observăm astfel, că încă dela începutul revoluției ruse, a fost proclamat *dreptul naționalităților*. O proclamație a Sovietului lucrătorilor, soldaților și țăranilor din Petrograd (din 14 Martie 1917) declara într'adevăr, că „democrația rusă este pentru recunoașterea dreptului popoarelor de a dispune de ele înșile, și că Polonia are dreptul la întreaga independență, din punct de vedere politic și internațional”, accentuând încă că popoarele Rusiei vor putea exercita dreptul de liberă determinare, „de la autonomie, mergând până la *separațiune*”. Mai târziu, guvernul revoluționar rus — remaniat la 25 Septemvrie 1917 sub președinția lui Kerenski, — după ce rezistase tendințelor de autonomie și de desfacere a diferitelor naționalități, se vedea obligat să declare la rândul său, că înțelege să se ajungă la încheierea păcii „pe baza dreptului popoarelor de a dispune de ele înșile”, promițând în manifestul său către popor, „în chestiunea națională, recunoașterea drepturilor tuturor popoarelor la auto-determinare, pe bazele ce vor fi elaborate de către adunarea constituțională. Pentru această fază a revoluției s'a putut astfel spune, că „nouile formule erau pe buzele tuturor. Sovietul din Petrograd, sau mai exact majoritatea sa, a fost părintele lor spiritual”<sup>56</sup>). Dat fiind însă momentul când aceste formule au ajuns în circulația generală, ele venind să actualizeze pe tărâmul juridic și politic năzuințele spre autonomie sau spre independență a națiunilor oprimate, ar fi întemeiat să vedem în acest fenomen, o influență wilsoniană. În reali-

---

<sup>56</sup>) *Alex. Boldur*. Op. cit. pag. 59.



tate — s'a observat, — „nu constatăm nici decum, că concepția rusă a dreptului de liberă dispoziție de ele înșile a popoarelor, să fi fost împrumutată direct din doctrina Președintelui Wilson. Ar fi mai exact de a apropia dezvoltarea acestui principiu în Rusia, de protestele împotriva războiului, privit ca mijloc de cucerire și de aservire a popoarelor. Acesta a fost punctul de plecare al acestui principiu, la începuturile revoluției rusești<sup>57)</sup>.” În jurul *dreptului de liberă determinare*, — atât de generos formulat la început, și așteptat în valorificarea sa cu înfrigurare, de naționalitățile integrate Statului rusesc, — s'a purtat mai apoi, în desfășurarea evenimentelor revoluționare, marea bătălie politică. Susținut de către social-democrați (mencevici) și de către socialiștii revoluționari, — cu toată deosebirea ce exista între ei, sub raportul principiilor, căci cei dintâi erau partizani ai centralizării, în timp ce cei din urmă se declarau pentru o largă descentralizare, — dreptul de liberă dispoziție a popoarelor nu era privit cu favoare de către bolșevici, cel puțin în măsura în care prin invocarea acestui drept, se întrevedea putința desprinderii unor teritorii de sub controlul Sovietelor. Să observăm astfel, că dacă primul Congres al Sovietelor, sub influența mencevicilor și a socialiștilor revoluționari, aduce anumite formulări dreptului naționalităților, — în urmărirea de altfel a unui scop politic, — nu mai puțin concepția lui Lenin, astfel cum își găsea expresiunea în „teza” sa din 4 Aprilie 1917, ce marchează începutul războiului civil în Rusia, nu cunoaște principiul „liberei determinări”. Din contra acest principiu „este în întregime necunoscut în cel

---

<sup>57)</sup> Idem. Op. cit. pag. 59, nota 1.

de al V-lea paragraf, care preconizează nu o Republică parlamentară, ci Republica Sovietelor, delegaților lucrători și țărani, *cu aplicațiune la întreaga Țară, de jos în sus*. Această metodă de a impune regimul sovietelor tuturor populațiilor conlocuitoare ale Rusiei, este o evidentă negațiune a dreptului naționalităților de a dispune de soarta lor<sup>58</sup>). Pentru această perioadă în care se întrevăd deja elementele conturării acelei teorii a *teritoriului flotant*, caracteristică Statului sovietic până astăzi, rămâne valabilă constatarea, că primele formulări ale dreptului de liberă determinare a naționalităților, — înregistrate în Rusia la începutul revoluției din 1917, — au fost opera mai mult a elementelor moderate, democrate și socialiste, decât a bolșevicilor. Dreptul de liberă dispoziție poate fi privit ca urmare, o lozincă pe tărâmul politic și juridic a revoluției așa numite „burgheze” și nu a celei bolșevice propriu zise. Aceasta a fost preocupată în special de consolidarea regimului comunist, și cu proclamarea „Unirii” Republicelor Sovietice, — chiar dacă Constituția din 6 Iulie 1923 recunoștea principial „dreptul fiecărei Republici de a se despărți de Uniune” (art. 4), și-i acorda „suveranitatea” (art. 3), „suveranitatea potențială” de care vorbesc publiciștii sovietici, — dreptul de liberă determinare rămânând o formulă teoretică, lipsită de posibilități de valorificare practică<sup>59</sup>). Suntem astfel în prezența unui fenomen de subordo-

<sup>58</sup>) Idem. Op. cit. pag. 62.

<sup>59</sup>) Observă astfel G. Chklaver. „... c'est là un droit purement théorique tant qu'une République reste soviétique, il n'est pas concevable, étant donné la discipline de parti, que cette République désire se séparer de l'Union. Et pour cesser d'être soviétique, il faudrait qu'elle renversât son gouvernement commu-

nare a *dreptului naționalităților*, față de *factorul politic*. S'a observat într'adevăr, că prin inițiala afirmare — dincolo de spiritul concepției leniniste — a acestui corolar juridic al principiului naționalităților care este *dreptul de liberă determinare*, „... bolșevicii sperau, și așteptarea lor nu a fost înșelată, să găsească aliați pe lângă milioanele de alogeni, mai mult sau mai puțin opresați de regimul țarist. În realitate, ei nu au favorizat tendințele naționaliste, decât în măsura în care ele erau reprezentate de către bolșevici, înclinați a încheia cu ele o alianță, egală aproape cu supunerea cea mai insuportabilă. S'a văzut aceasta și în cursul desbaterilor dela Moscova cu reacționarii din Kiev, din 1918, 1919, 1920. Armatele roșii au fost puse în serviciul absolut al politicii de clasă și de expansiune sovietică”<sup>60</sup>). Dacă a fost creat — la începutul anului 1918 — un „Comisariat special pentru afacerile Naționalităților”, cu un organ propriu „Viața Naționalităților” (Zizn Natsionalnostei), care apărea la Moscova sub directa supraveghere a Comisarului Stalin, dacă mai apoi prin Decretul din 27 Aprilie 1921, s'a constituit și un „Consiliu al Naționalităților” în cadrele amintitului Comisariat, toate aceste înfăptuiri, erau puse în serviciul obiectivelor politice urmărite de Soviete. Și obiectivul în materie, consista în „... a face să coincidă în imaginația populară, *ideea de independență națională* cu *ideea comunistă*”<sup>61</sup>). Mărturie asupra

---

niste, donc qu'il produit un mouvement contre-révolutionnaire ce qui amènerait automatiquement une intervention rigoureuse des forces militaires et politiques de l'Union”. (La Constitution Sovietique). (In: „Politica” novembre 1925. pag. 677).

<sup>60</sup>) R. Johannet. Op. cit. Préface. pag. LVIII.

<sup>61</sup>) R. Johannet. Op. cit. Préface. pag. LIX.

acestei concepții, rămâne și „Raportul lui Stalin asupra chestiunii naționale din 11 Martie 1921, prezentat celui de al X-lea Congres al partidului comunist rus. Odată însă rolul „naționalismului” îndeplinit, spre atingerea scopului urmărit de Soviete, — adică subordonarea „Republicelor surori” față de Moscova, prin hotărîrea primului Congres al Sovietelor Uniunii (26—30 Decembrie 1922), — el dispare din preocupările regimului, spre a face loc accentuării tot mai puternice, a politicii centraliste. Temeinicia acestei interpretări este evidențiată deopotrivă prin expunerea lui Stalin, cu ocazia celui de al XII-lea Congres al partidului comunist, când spunea: „In afară de dreptul națiunilor de a dispune de ele înșile, există dreptul clasei muncitoare la consolidarea puterii sale, și drepturile celor dintâi sunt subordonate acestora din urmă. Se întâmplă că drepturile naționalităților se găsesc în contradicție cu dreptul superior al clasei muncitoare. In acest caz, trebuie să o spunem deschis, drepturile naționale nu pot și nu trebuie să împiedece opera de realizare a dreptului clasei muncitoare la dictatură. Cele dintâi trebuie să se subordoneze înaintea celui de al doilea”<sup>62</sup>). Ori, numai ținând seamă de aceste constatări, — coroborate cu datele fundamentale ale politicii externe rusești, de la sfârșitul secolului al XVIII-lea, când Rușii ating cu posesiunile lor malul Nistrului, și până la cel de al treilea *rapt* al Moldovei transprutene din 27 Iunie 1940, de scoborîre spre Strâmtoarele turcești și de înfăptuire a panslavismului, peste corpul națiunii române, — se desprinde vie imaginea acestei politici,

---

<sup>62</sup> In „Buletinul celui de al XII-lea Congres” (în limba rusă). pag. 490—91. (Citat în: *Alex. Boldur. Op. cit. pag. 722*).

independent de regimul stăpânitor, față de *Basarabia românească*.

\* \* \*

Ori, dacă se privește problema în lumina principiilor de drept al ginților, acesta rămâne meritul deosebit al Basarabiei, de a fi știut sub imboldul comandamentelor *conștiinței naționale*, ce stăpânea puternic pătura intelectuală și masele largi românești, să dea adevărată interpretare datelor *dreptului de liberă determinare*, concretizându-l pe plan *național* și subordonându-i, nu supraordonându-i, revendicările de ordin social și economic, prin istoricele acte din anii 1917—18. De a fi restabilit astfel, o stare de legalitate internațională, căci contrar dreptului ginților, contrar sentimentului național — atât de impresionant pus în lumină, după anul 1812, de un cronicar al epocii (Mănoilache Drăghiciu), — contrar deopotrivă „*sentimentului de drept*“, chemat să supleze sau să completeze lacunele dreptului internațional pozitiv într'un moment dat, se consumase *raptul* teritorial dela începutul secolului al XIX-lea. Întru valorificarea dreptului de liberă determinare într'adevăr, Românii basarabeni nu au deviat de la liniile mari ale ideii naționale, au respins opera de bolșevizare, caracterizată prin răsturnarea stărilor izvorite dintr'o îndelungată evoluție istorică, socială și economică, ca și prin subordonarea factorului național față de cel socialo-economic, — și aceasta într'un moment când trebuia să se facă mărturie elocventă a coeziunii naționale, căci în toată Rusia nu era altceva decât o continuă și nestăpănită mișcare de meetinguri și de congrese de tot felul, — nelăsându-se convinși și intimidați, nici de desordinile provocate de armatele bolșevice în retragere, nici de vizita (la 30 Iulie 1917)

la Chişinău şi la diferitele organizaţii revoluţionare moldoveneşti, în scopul de a le convinge pentru menţinerea integrităţii teritoriale şi politice a fostului imperiu rus, a faimoasei „bunica revoluţiei ruse”, Bresco-Brescovskaia, nici în sfârşit, mai târziu, de apariţia la Chişinău (în 5 Ianuarie 1918) a unor exponenţi bolşevici<sup>63</sup>). Românii basarabeni au ştiut deopotrivă să respingă pretenţiile lipsite de temeiul ale Ucrainei asupra Basarabiei, — produse în urma recunoaşterii trecătoare a „Radei” ucrainiene (la 3 Iulie 1917), de către guvernul provizoriu rus, ca autoritate de Stat în Ucraina, accentuând prin protestul „Comitetului executiv al soldaţilor moldoveni” din Odesa (din 20 Iulie), că astfel de pretenţii înseamnă „... o uzurpare, o manifestare imperialistă împotriva *dreptului de auto-determinare a poporului moldovean*”, şi cerând la rândul-le guvernului provizoriu, „recunoaşterea printr'un act oficial, a dreptului la autonomie a naţiunii române din Basarabia, în limitele frontierelor ei etnice şi istorice şi deopotrivă pentru regiunile Chersonului şi Poloniei, vecine cu Nistrul, şi *populate în majoritate de Moldoveni*“. Adăugându-se la acest protest şi acela deopotrivă de energetic al „Comitetului central executiv moldovean al soldaţilor şi ofiţerilor“ din Chişinău, în care intenţiile Ucrainei sunt calificate drept „*antidemocratice, anexioniste, rapace*”, guvernul provizo-

---

<sup>63</sup>) Intr'adevăr, „le 5 janvier 1918, les bolcheviks font leur apparition à Kichenev. Les séances du „Sfatul Ţării” sont suspendues, plusieurs députés sont arrêtés et condamnés à mort. La commission inter-alliée pour le ravitaillement du front roumain est arrêtée et ses fonds sont saisis. L'état major bolchevik, comprenant Perper, Levinson, Kaavak et le forçat Katovsky, est installé au Kischenev... (Alex. Boldur. Op. cit. pag. 73—74).

riu prin Ministrul său de Interne recunoaște temeinicia punctului de vedere basarabean, — și suntem astfel în prezența unei consacărări din partea oficialității timpului, a dreptului de liberă determinare a *Basarabiei*, fie și în materie politico-constituțională, — și propune „desbaterea de îndată“ a chestiunii de guvernământ a Moldovei dintre Prut și Nistru. Deasemeni „Rada“ ucraineană este obligată să revină asupra intențiilor sale originare, informând organele Basarabiei „că ea nu a avut nici de cum intenția de a-și apropria teritoriile moldave, nici de a-i răpi vreo parte“<sup>64</sup>). Odată lămurit acest litigiu, este explicabil pentru ce, în urma *Congresului popoarelor Rusiei* de la Kiev (dintre 8—14 Septembrie 1917), — cu participarea a șase delegați moldoveni — și a proclamării Ucrainei ca Stat autonom (la 7 Noiembrie 1917), Românii basarabeni consideră sosit momentul valorificării în realitățile naționale, a sacralului *drept de liberă determinare*. Dar dacă ei s'au arătat la înălțimea evenimentelor și au arătat capacitatea concretizării acestui drept de liberă dispoziție, este a se atribui sensului adânc al *ideii naționale*. — ideea forță ce stăpânea deopotrivă pe Basarabeni, ca și pe Românii din Țara liberă și pe acei din Monarhia austro-ungară, — cultivării, cu firești greutateți a unuia și aceluiași *ideal național*, ca și unei neîntrecute intuiții politice, a intelectualilor dar și a masei basarabene. În aceste elemente au găsit atunci Basarabeni, forța morală și temeiul juridic al apropiatelor înfăptuiri.

\* \* \*

---

<sup>64</sup>) Pentru cunoașterea evenimentelor, vezi și: *Șt. Ciobanu*. Op. cit. pag. 72 și urm. — Pentru texte: Ziarul „Cuvânt Moldovenesc“ din lunile: Iulie—August 1917.

Intr'adevăr, încă dela sfârșitul lui Martie 1917, a luat ființă la Chișinău — sub președinția marelui patriot basarabean Vasile Stroescu, — *partidul național moldovenesc*, care dând formulare dreptului de liberă determinare în ordinea *internă* (constituțională), dat fiind că rezolvarea „Chestiunii basarabene” trebuia să treacă prin *trei* etape succesive, înserie ca principală și originară doleanță *principiul autonomiei*. Se preconizează astfel în programul său, „lupta pentru dobândirea celei mai largi *autonomii*, administrativă, juridică și bisericească, școlară și economică a Basarabiei. Toate legile ce privesc afacerile interne ale Basarabiei, vor trebui întocmite de către Dieta provincială (Sfatul Țării), pe baza vechilor cutume și a nevoilor prezente ale Țării. „Opera acestui organism rămâne mai apoi cu deosebire importantă în pregătirea și desăvârșirea procesului despărțirii Basarabiei de Rusia, ce aluneca tot mai precipitat spre sângeroase frământări revoluționare, și a Unirii cu România. Canalizând ideologia națională a Moldovenilor basarabeni și năzuințele lor reformatoare într'un adevărat *bloc național basarabean*, la care aderă cu entuziasm diferitele pături sociale, el are meritul de a fi împământenit în conștiința obștească, prin proclamații, întruniri și congrese, deplina înțelegere a comandamentelor „dreptului de liberă determinare”. Astfel, ca o primă etapă înregistrată, și ca instrument al stăvilirii anarhiei ce înconjura tot mai amenințătoare Basarabia, *autonomia*, această primă năzuință și punct de plecare al desăvârșirii statutului internațional al Basarabiei, ia *formă juridică* — în entuziasmul obștesc, — la 21 Octombrie 1917, în „Congresul militar al Moldovenilor” din Chișinău (deschis la 20 Octombrie), cu participarea a 500 de delegați ai celor



aproape 250.000 de soldați basarabeni, aflători pe diferite fronturi și în diferite unități ale armatei ruse, în descompunere. Inițiativa proclamării autonomiei administrative și politice a Basarabiei aparține astfel — deși ea își găsisese formulare anterioară, — acestor organizații militare, interpretate ale sentimentului obștesc și ale voinței manifeste, de a se institui o formă politică și un guvernământ capabil de a frâna tendințele anarhiei. Dar în același „Congres“ se pun și bazele „Sfatului Țării, a cărui ființă fusese anterior preconizată, și pentru alegerea căruia, proiecte fuseseră întocmite între timp. Căci vertiginoasa succedare a evenimentelor, cerea imperios ființa acestui organism, — ce urma să-și asume puterea legislativă și cea executivă, — reprezentând prin structura și activitatea sa, voința colectivă a Românilor basarabeni, și urmând să concretizeze spiritul fundamental al liberei lor determinări. „Sfatul Țării” urma să fie alcătuit din 120 de deputați, dintre care 86 moldoveni (adică 70%) și 36 aparținători diferitelor minorități (adică 30%), pentru constituirea căruia se institue un birou electoral — ce ia hotărîrea de a ridica numărul deputaților la 150, dintre care 105 Moldoveni și 45 minoritari, — și lansează un apel diferitelor organizații naționale și publice din Basarabia, spre a-și desemna reprezentanții. S'a observat în ceea ce privește alegerea și structura sa, că „Sfatul Țării” a fost compus în așa fel, încât să nu lipsească nicio minoritate, nici o corporație, nici o clasă socială. El este expresiunea întregii provincii; în el se concretizează ideile și formulele naționale ale trecutului și frământările acestui an 1917... Deputații aleși după metoda revoluționară, erau adevărații reprezentanți ai poporului

basarabean<sup>65</sup>). Astfel constituit, Sfatul Țării investit cu rolul de Adunare Legislativă și — pentru început — și de organ executiv, și-a inaugurat solemn activitatea sa, la 21 Noemvrie 1917. În acea ocazie, de afirmare a năzuințelor naționale a Românilor basarabeni și de manifestare a unui spirit de colaborare a naționalităților conlocuitoare, reprezentanții minorităților și ai diferitelor organisme și clase sociale, au adus hotărâită recunoaștere a dreptului Moldovenilor la auto-determinare. Ca și la 21 Octomvrie, când în Congresul de la Chișinău actul proclamării *autonomiei* Basarabiei își găsisse motivare în considerațiunile de ordin cultural național, în trecutul istoric al Basarabiei și în dreptul popoarelor de liberă dispunere de soarta lor, și acum se punea în lumină același drept de liberă determinare a națiunii majoritare, cea românească. Era în acest fapt, în această nouă declarație de principii, anticiparea marilor realizări de ordin superior național, ce trebuiau să ducă la rezolvarea „Problemei Basarabiei”, pe linia ei firească. Căci această formulă: *libera determinare* enunța prin ea însăși, un întreg program de îndepliniri viitoare.

Intr'adevăr, după discutarea și votarea câtorva legiuiri importante, menite să facă față momentului istoric, — urmare a punerii în lucrare a unui „proiect de organizare a Basarabiei”, până la elaborarea unei Constituții ce se preconizase, — Sfatul Țării pășește la 2 Decemvrie 1917 la proclamarea Basarabiei, ca *Republică moldovenească democratică*, prin referire la beneficiul aceluiași drept de liberă determinare. El institue în același timp, ca organ executiv, *Consiliul Directorilor generali* (Directoratul).

---

<sup>65</sup>) St. Ciobanu. Op. cit. pag. 75.

Este o fază nouă în evoluția unui proces istorico-juridic, fără a însemna însă desanexarea de la Rusia, căci în denumirea oficială a acestui început de nouă formațiune statală, găsim și termenul de Republică „federativă“. Este vremea în care misiunea de liberă manifestare a voinței naționale și aceea a menținerii ordinii interne, ce revenea *Sfaturii Țării și Directoratului*, apare la un moment dat grav primejduită, prin asaltul bolșevicilor, — care la 5 Ianuarie 1918 pătrund la Chișinău, unde instalează un comitet, — și prin propaganda tenebroasă de bolșevizare, mai ales în jurul chestiunii agrare. Situația cerea măsuri rapide și hotărâte, și soluția era găsită de „blocul moldovenesc” în reuniunea secretă din 5 Ianuarie<sup>65 bis</sup>), de a se cere asistența militară a armatei române, Guvernului regal dela Iași. Făcându-și apariția în mijlocul entuziasmului populației românești și a celei minoritare a Basarabiei, la 13 Ianuarie, armata română — unsprezece divizii, sub comanda generalului Broșteanu — venea să restabilească ordinea primejduită, și nu să impună o soluție politică. Ea venea să înlesnească viitoarea liberă exprimare a „voinței colective”, și să îndepărteze totodată primejdia bolșevică, de propriile fruntarii ale Statului Român. Dacă mai târziu teza sovietică a voit să acrediteze părerea că prezența armatei române în Basarabia, — motivată de rațiuni de ordine și securitate, — ar fi avut un rol în desfășurarea evenimentelor politice ulterioare, faptul este des-

<sup>65 bis</sup>) După ce încă la 8 Decembrie 1917, „le Conseil des Directeurs prit la décision d'envoyer une délégation à Iassy, pour demander au gouvernement roumain et aux représentants de l'Entente, l'assistance de l'armée contre l'anarchie qui régnaît en Bessarabie“ (*I. Nistor. Op. cit. pag. 18*).



mințit de actele oficiale ale timpului<sup>66</sup>). Ele arată încă, concepția guvernului român în materie, aceea de a fi lăsat ca „Problema Basarabiei” să-și găsească dreaptă și obiectivă deslegare, prin apelul la același drept de liberă determinare. Privit într’adevăr acel act în lumina antecedentelor și a urmărilor sale, se poate spune că „armata română” s’a găsit la dispoziția guvernului Republicei, ea nu s’a anestecat în afacerile interne și nici nu a instalat vreun regim de dictatură militară. *Ea a fost chemată numai spre a restabili ordinea și liniștea.* Ordinele Cartierului General și ale comandanților trupelor din Basarabia interzic în modul cel mai categoric, orice amestec al militarilor în afacerile interne ale Republicii<sup>67</sup>). Această constatare își găsește confirmare, în faptul că structura organismelor administrative și politice a rămas neschimbată, atât în ceea ce privește pe Români basarabeni, cât și în ceea ce privește pe minoritari. Și precum observă Prof. Șt. Ciobanu, „sub regimul ocupațiunii armatei române Sfatul Țării votează proiectul legii agrare, inspirat din decretul Comisarului bolșevic al poporului și prin care este abolită proprietatea asupra terenurilor, pădurilor, subsolului și apelor, fără vreo indemnizație“. Ori, o armată chemată „pentru apărarea boerilor”, ar fi putut ea permite votarea unei legi de această natură?<sup>68</sup>).

---

<sup>66</sup>) Pentru teza sovietică, de văzut: L’Ukraine Soviétiste. (Recueil des documents officiels d’après les livres rouges ukrainiens) Berlin 1922. Unele amănunte și explicații, în: R. Meitani. Istoria politică a raporturilor dintre State (de la 1856—1930). București 1943. pag. 292 și urm.

<sup>67</sup>) Șt. Ciobanu. Op. cit. pag. 77.

<sup>68</sup>) Idem.

Dar nu mai puțin, ordinea și siguranța fiind restabile, — regimul ocupațiunii armatei române putând fi privit ca exercițiul unui quasi-mandat internațional, menit a asigura libera și integrala manifestare a dreptului de liberă determinare, — Sfatul Țării a fost pus în situația de a-și exercita în liniște activitatea sa legislativă, și a aduce noi concretizări ale „voinței colective”. Aceasta cerea astfel, consfințirea printr’o expresă manifestare, a voinței de ieșire din cadrele Rusiei, după ce în fapt Basarabia devenise „mai mult decât un Stat autonom“, în urma proclamării Ucrainei ca Stat autonom (la 7 Noembrie 1917), și a consfințirii în drept a acestei situații, prin votul Sfatului Țării din 2 Decembrie. Și noua manifestare de voință a Basarabiei, și-a găsit solemnă exprimare, la 24 Ianuarie 1918, — în ziua aniversării Unirii Principatelor Române (din 24 Ianuarie 1859) — când *Sfatul Țării* proclamă *independența Republicii moldave*, dintre Prut și Nistru; Consiliul Directorilor transformându-se acum în *Consiliu de Miniștri* al noii formațiuni statale. A fost în acest act, — ce reprezintă un pas înainte în desăvârșirea unui proces istoric, — o nouă invocare a conceptului de „voință a poporului“, substratul juridic al dreptului de liberă determinare, care legitima hotărîrea luată. Se citește într’adevăr în „Proclamația de *independență* a Republicii moldovenești“: ...urmând *voința poporului*, suntem obligați a ne proclama Republică democrată moldavă liberă, *independentă*, neprotejată, având *singură dreptul de a lua deciziuni*, privind viitorul său. Proclamarea independenței este o necesitate politică a momentului, căci Republica moldovenească se găsește fără niciun sprijin. Popoarele Republicii trebuiesc să înțeleagă, că viitorul lor depinde numai

de ele înșile, și că el nu poate fi realizat, decât prin înalta îndrumare a Sfatului Țării și prin autoritățile instituite de acesta, cum este Consiliul de Miniștri. Și după ce fixează liniile mari ale politicei externe a noului Stat, și anunță un substanțial program de reforme interne, „Proclamația“ adaugă: „Prin sosirea fraților noștri, soldații români, s'a creat atmosfera favorabilă unei munci normale și rodnice în toate domeniile. Trupele române au venit spre a apăra căile ferate și grânarele publice necesare frontului războiului, dar prezența lor aci ne ajută să restabilim ordinea în Țară, astfel că de acum înainte, bunul fiecăruia este la adăpost de aviditatea răufăcătorilor. Armatele române nu au alte ținte . . .”<sup>69</sup>).

Dar logica istorică, realitățile naționale ale Basarabiei și desfășurarea evenimentelor internaționale comandau depășirea acestei „jumătăți de soluție“ a „Chestiunii basarabene“. Principiul naționalităților și dreptul de liberă-determinare nu puteau duce — față de o seculară desvoltare istorică —, la fărâmițarea comunității naționale românești în diferite formațiuni statale, ceea ce ar fi însemnat compromiterea însăși a acestei idei — forțe, la conturarea și interpretarea căreia națiunea română adusesese odinioară prețioase contribuțiuni. Ele trebuiau din contra, să ducă la desăvârșirea procesului de *integrare românească*. Căci dacă „Basarabia devenise formal *un Stat independent*, în fapt noua republică nu dispunea nici de organele, nici de mijloacele necesare vieții unui Stat independent. Era evident că problema republicei, nu putea fi soluția definitivă a problemei basarabene. Din contra, toți oamenii de bun

---

<sup>69</sup>) Idem. Texte. pag. 109—110.

simț și de răspundere ai Basarabiei, își dădeau seama că sngura soluție rațională a problemei basarabene, nu putea fi decât *reunirea acestui vechiu teritoriu moldovenesc, la Regatul României*. Această idee, neexprimată până atunci, *trăia în conștiința adâncă a oricărui Român din Basarabia, ca o moștenire transmisă din tată în fiu*. Evoluția politică tindea și ea către această soluție, unica și cea mai naturală, a problemei basarabene<sup>70)</sup>. Desigur înfăptuirea acestei idei, apărea cu deosebire scumpă și Românilor din Țara veche, și acelora aflători sub alte regimuri streine, deopotrivă conștienți că în Statul național român *întregit*, trebuie să se integreze și vechea posesiune a Voevozilor moldoveni, Moldova dintre Prut și Nistru. Și la înfăptuirea „Unirii“ Basarabiei, alături de năzuința naționalistă a Românilor basarabeni, urmează să fie subliniată contribuția de dinamizare a spiritelor și de interpretare a realităților naționale, a acelor intelectuali ardeleni și bucovineni, luptători pe tărâmul național, aflători în Basarabia în preajma acestor evenimente, și grupați în jurul „Ardealului“, devenit apoi „România Nouă“.

Intr'adevăr, în intervalul de timp dintre 24 Ianuarie și 27 Martie/9 Aprilie 1918, — cât a dăinuit Republica *independentă* a Basarabiei, — se poate vorbi de o adevărată „mobilizare“ a conștiinței naționale basarabene în scopul „Unirii“. Cine urmărește actele ce au precedat votul de „Unire“ vede cum din diferite moțiuni, manifeste, scrisori, etc., — ce emană dela cele mai variate corporațiuni și organisme, ca și de la diferitele pături sociale —, se desprinde ca un suprem comandament al *liberei determinări*, în-

---

<sup>70)</sup> I. Nistor. Op. cit. pag. 19.

făptuirea „Unirii“ cu România. Și cine parcurge paginile scrise în acel timp, cu vigoare, patriotism și intuiție politică, în ziare ca: Cuvânt moldovenesc, Sfatul Țării, Soldatul Moldovean, România Nouă, — în care se discută pe larg necesitatea „Unirii“, prezentându-se toate temeiurile ce o îndreptățesc, — desprinde forța și adâncimea aceluia curent de opinie publică basarabeană, din care ea trebuia să-și scoată unul din temeiurile juridice: *voința colectivă*. „Astfel *principiul auto-determinării* nu trebuia să conducă numai la separarea de Rusia și la independență. O Țară a cărei soartă a fost legată vreme de secole de aceea a poporului român, o Țară de același sânge, de aceeași limbă, de aceleași tradiții culturale, smulsă prin constrângere dela corpul României, nu putea să nu graviteze către masa poporului român. Liber de a decide de soarta sa, poporul român din Basarabia nu putea să se orienteze decât către România. Existența unui Stat basarabean independent ar fi fost o absurditate... Pe de altă parte, existența unui Stat român alături de un alt Stat român locuit de un același popor, vorbind aceeași limbă, unit prin același trecut, ar fi fost o anomalie“<sup>71)</sup>.

Din această colectivă stare de spirit, trebuia să se nască la momentul oportun „actul Unirii“. Și acest moment istoric, — ce trebuia să repare nedreptatea istorică a deslipirii Basarabiei, „într'un timp când capetele încoronate se credeau în drept să dispună de soarta Țărilor și a popoarelor care nu le aparținau“<sup>72)</sup>, a fost ales de *Sfatul Țării*, ca or-

<sup>71)</sup> Șt. Ciobanu. Op. cit. pag. 78.

<sup>72)</sup> I. Lupaș. Istoria Unirii Românilor. București, 1937. pag.



gan reprezentativ<sup>73</sup>) de interpretare a *voinței comune* și de concretizare a *dreptului de liberă determinare* la 27 Martie—9 Aprilie 1918. Intr'adevăr, la acea dată, Sfatul Țării, — prezidat de Ion Inuleț și având ca secretar pe Ion Buzdugan, — însușindu-și moțiunea blocului moldovenesc, cu 86 voturi *pentru*, 3 *contra* și 36 de *abțineri*, acestea din urmă fiind motivate, prin faptul că textul moțiunii ar depăși mandatul primit de către deputați<sup>74</sup>), s'a înfăptuit în virtutea *dreptului de liberă determinare*, actul *Unirii Basarabiei la România*, punând astfel sfârșit unei trecătoare formațiuni statale de sine stătătoare, precum fusese „Republica moldovenească independentă“. Cercetarea actului de „Unire“ din 27 Martie 1918, — luat cu entuziasm la cunoștință de către Primul Ministru al României, Alx. Marghiloman, în numele Statului român și al Regelui său, după consumarea sa, în aceeași istorică ședință a Sfatului Țării, — reprezintă în lumina dreptului ginților, o tipică valorificare a dreptului de auto-determinare a popoarelor, și ex-

---

<sup>73</sup>) Pentru compoziția „Sfatului Țării“, care în momentul votului „Unirii“ avea 138 deputați, — dintre care *treisprezece* nu au participat dela început la ședințe, fiind reținuți în provincie de diferite împrejurări, — și pentru evidențierea caracterului său *reprezentativ*, vezi: *Șt. Ciobanu*. Op. cit. pag. 128—130. Texte. Vezi și: *P. Cazacu*. Moldova dintre Prut și Nistru, Iași (Viața Românească). pag. 233—245.

<sup>74</sup>) Intr'adevăr, trebuie reținut acest fapt, că deputații ce s'au abținut de a vota, nu erau ostili ideii de „Unire“, căci ei recunoșteau deopotrivă „întreaga însemnătate ce prezintă chestiunea Unirii Republicei moldave independente cu România“ (Tigancu), dar li se părea că mandatul lor ar fi depășit prin votul lor. (Vezi: *Șt. Ciobanu*. Unirea Basarabiei. București, 1929. pag. 227).

primă elementele comune și actelor precedente, izvorite din aceeași mișcare națională basarabeană. El proclamă într'adevăr: „In numele poporului Basarabiei, Sfatul Țării declară: In virtutea *dreptului istoric*, a *dreptului popoarelor*, și în conformitate cu *principiul auto-determinării* Republica democrată moldovenească (Basarabia) în limitele sale cuprinse între Prut, Nistru, Dunăre, Marea Neagră și vechia frontieră austriacă, — smulsă acum mai mult de o sută de ani de către Rusia, de la corpul vechei Moldove, — *se unește cu începere de astăzi și pentru totdeauna, cu mama sa, România*<sup>75)</sup>. Prin Decretul Regal din 9 Aprilie 1918, actul Unirii votat de către Sfatul Țării a fost promulgat, iar în ședința Parlamentului român din 28 Decembrie 1918 el a fost ratificat, devenind astfel deplin valabil din punctul de vedere al dreptului public intern și al dreptului internațional. Și dacă anumite rezerve, sub raportul administrativ, fuseseră formulate în hotărîrea din 27 Martie, — ca dreptul Sfatului Țării de a realiza reforma agrară, autonomia provincială, convocarea unei Constituante, etc., — Sfatul Țării a înțeles ulterior să renunțe, la orice fel de rezervă, în ședința sa din 27 Noiembrie 1918, ducând astfel până la ultima sa manifestare, dreptul de liberă dispunere de soarta lor, a Românilor basarabeni. In „Declarația“ atunci votată în unanimitate, s'a stipulat astfel, că: „In urma Unirii la România, a Bucovinei, Transilvaniei, Banatului

<sup>75)</sup> S'a înfăptuit astfel un act de *dreptate istorică* căci „nu trebuie să se uite că pe granița străveche a Nistrului, noi ne-am găsit dealungul istoriei, cu mult înainte ca vecinii de astăzi să fi ajuns prin părțile noastre. Noi suntem cu mult mai vechi aici, și nu pretindem decât drepturile de întâetate, pe stăpânirile strămoșești“ (N. Dașcovici. Interesele și drepturile României în texte de Drept Internațional Public. Iași 1936. pag. XXX).

și ținuturilor ungurești locuite de Români, între Dunăre și Tisa, Sfatul Țării declară că Basarabia renunță la condițiile puse pentru Unire și stipulate în actul din 27 Martie, întrucât ea are credința că în România tuturor Românilor, un regim cu adevărat democratic, este asigurat pentru viitor“... Să observăm numai că la 7 Martie 1919, Congresul coloniștilor germani de la Tarutino a adus — prin beneficiul aceleiași drept de auto-determinare, — hotărîrea integrării liber consimțită, în România întregită până la hotarul Nistrului... Incă în Martie 1918, — accentua Congresul Germanilor din Basarabia, — reprezentanții populației basarabene și-au exprimat dorința sinceră, de a se uni cu România. De atunci *unirea definitivă* a Basarabiei la România, a fost sancționată printr'un Decret al M. S. Regelui, la 27 Noemvrie 1918. Deci Basarabia *a cărei populație se compune în majoritate din Români (Moldoveni)* s'a alipit la sora sa, România. Ținând seamă de acest fapt, Congresul coloniștilor germani din Basarabia proclamă la rândul său, alipirea sa la Regatul României, deplin convins că Germanii coloniști din Basarabia vor trăi în pace și bună înțelegere cu poporul român, uniți sub un singur sceptru“<sup>76</sup>).

\* \* \*

Astfel, prin cele trei faze, — autonomia, deslipirea dela Rusia, unirea cu România, — s'a înregistrat pe plan național și internațional, rezolvarea dreaptă a „Chestiunii basarabene“, privită de unii cercetători (Em. De Martonne de ex.), ca o „Alsacie-Lorenă a Orientului“. Având de par-

---

<sup>76</sup>) Pentru originea coloniștilor germani din Basarabia, aduși și dotați cu regim de privilegiu, sub stăpânirea rusească, vezi și: *Em. De Martonne. La Roumanie. Lille 1920. pag. 16 și urm.*

tea ei *dreptul istoric* și cel *etnic*, *Basarabia* și-a însușit deopotrivă *dreptul de liberă-determinare* într'un moment istoric, — acel „samoopredleniie“ de care s'au prevalat și alte națiuni din fostul Imperiu al Țarilor (Finlandezii, Estonienii, Letonii, Lituanienii), — spre a realiza un act istoric și politic, și a restabili datele unui proces de legalitate internațională. Prin voința colectivă, de *patru ori* liber exprimată, la 21 Octomvrie și 2 Decemvrie 1917, la 24 Ianuarie și 27 Martie 1918, — suprapusă acelu *plebiscit de toate zilele*, pe care-l vădește rezistența la politica de rusificare<sup>77)</sup> și manifestările unei conștiințe naționale oprimată dar nu desființată sub regimul rusesc, — s'a înscris într'adevăr acel *temei* de *drept al Unirii Basarabiei la România*<sup>78)</sup>.

---

<sup>77)</sup> Intr'adevăr impresionantă, căci — precum remarcă Profesorul Em. De Martonne —, chiar dacă situația injustă dinainte de 1917—18 ar fi dăinuit, nu este nici decum sigur că evoluția (rusificării) ar fi putut realiza o asimilare completă; că Basarabia, țară de limbă românească, ar fi fost destinată să devină o țară de suflet rusesc, cum a devenit Alsacia dintr'o țară de limbă germanică, o țară franceză. Franța s'a purtat altfel în Alsacia; ea n'a ținut poporul în ignoranță, ci i-a dat cu mână largă, toate libertățile“ (La Bessarabie, Paris, 1919. pag. 10).

<sup>78)</sup> Ceea ce infirmă prin definiție, teza sovietică de mai târziu, asupra unui *plebiscit* în Basarabia. Intr'adevăr, „guvernării cei noi dela Moscova, după ratificările date tratatului de la Paris din 1920 de Anglia, Franța și Italia, după dovezile nenumărate servite opiniei internaționale despre caracterul românesc al Basarabiei, au sfârșit a se agăța de o chestiune curat formală pentru recunoașterea actului de unire cu România: plebiscitul sub garanție internațională, ca și cum cele două rap-turi anterioare ale pământului nostru. s'ar fi făcut cu asemenea forme moderne. Ei care tăgăduesc orice continuitate de spirit, de năzuințe și de respectare a obligațiunilor internaționale cu vechii

Este ca urmare explicabil și apare ca o prețioasă contribuție la legalitatea internațională, faptul că ulterior, prin Tratatul dela Paris din 28 Octomvrie 1920 Principalele Puteri Aliate, „Puteri cu interese generale“ precum le calificase Tratatul de la Versailles — ținute prin însăși această calitate, recunoscută prin noua orânduire internațională, la promovarea ordinii și legalității internaționale, — Anglia, Franța, Italia și Japonia au venit să declare că „recunosc suveranitatea României asupra Basarabiei, cuprinsă între frontiera actuală a României, Marea Neagră, cursul Nistrului de la gura sa până la punctul unde este tăiat de vechiul hotar dintre Bucovina și Basarabia, și acest vechiu hotar (art. I.); stipulând deopotrivă, că „Inaltele Părți Contractante vor invita Rusia să adere la tratatul de față, de îndată ce va exista un guvern rus recunoscut de ele. Ele își rezervă dreptul de la supunerea arbitrajului Consiliului Societății Națiunilor, toate chestiunile care ar putea fi ridicate de guvernul rus cu privire la detaliile acestui tratat, fiind bine stabilit că fruntariile definite de acest tratat, precum și suveranitatea României asupra teritoriilor pe care le cuprinde, nu vor putea fi puse în discuție . . .“ (art. 9). Aducând această consfințire internațională unei stări de fapt și de drept, preexistentă, care însemna reglementarea „Problemei

---

conducători țariști, au luat totuși asupra lor, exploatarea așa zisei chestiuni basarabene, spre a păstra în Orientul Europei un motiv de ceartă și de tulburare a granițelor, o porțiță pe unde să poată cândva, încerca realizarea visului cel mare: scoborîrea spre Constantinopol dealungul țărmului Mării Negre“ (N. Dașcovici. Op. cit. pag. XXXIV). Pentru combaterea acestei teze sovietice vezi și: O. Ghibu: De la Basarabia rusească la Basarabia românească. Cluj, 1926. pag. LXXXIV și urm.

Basarabiei“ în concordanță cu norma juridică internațională, Principalele Puteri Aliate motivau angajamentul luat prin tratatul din 28 Octomvrie 1920, pe considerente obiective, ce legitimau juridicește suveranitatea Statului român asupra teritoriului dintre Prut și Nistru: „Considerând că din punctul de vedere geografic, etnografic, istoric și economic, *Unirea Basarabiei cu România este pe deplin justificată*; considerând că populațiunea Basarabiei *a manifestat dorința*, de a vedea Basarabia unită cu România...“ Ori, semnificația morală și valoarea juridică a acestui act internațional, rămâne în afară de orice discuție, — cu toată neratificarea sa din partea Puterii semnatare extraeuropene (Japonia) — dacă observăm în legătură cu acea parte a tratatului privitoare la „*recunoașterea suveranității României asupra Basarabiei*“, că într’adevăr „*recunoașterea juridică internațională a suveranității române asupra Basarabiei nu cerea nicio formă specială, și nu avea nevoie de ratificare în special, semnăturile plenipotențiarilor fiind suficiente, spre a exprima dorința celor patru Puteri, de a considera Basarabia ca făcând parte din România*“<sup>79</sup>). Această ratificare — prevăzută în tratatul însuși, — poate fi privită ca necesară, în consecință, numai pentru valabilitatea juridică a celei de a doua părți a tratatului nostru ce reglementează chestiuni speciale, izvorite din faptul recunoașterii suveranității române; dată fiind și împrejura-

<sup>79</sup>) *Alex. Boldur*. Op. cit. pag. 195. In consecință, „les signatures des représentants de l’Italie et du Japon au bas du traité, suffissent parfaitement pour l’acte de la reconnaissance. La ratification n’y ajoute rien et son absence n’en enlève rien. La reconnaissance est effective à partir de la signature du pacte, c’est à dire à partir du 28 octobre 1920“. (Idem. pag. 196).

rea că numai pentru această parte a sa, este cu putință de a se fi stipulat că „tratatul nu va intra în vigoare decât după depunerea acestor ratificări și cu începere dela intrarea în vigoare a tratatului semnat de Principalele Puteri Aliate și Asociate și România, la 9 Decembrie 1919 (Tratatul Minorităților<sup>80</sup>); întrucât exercițiul și legitimarea juridică a suveranității române în Basarabia, — anterioare în timp, — își găsesc temeiul juridic, independent de orice altă procedură, în însuși „Actul Unirii“ din 27 Martie 1918. Ultimele obiecții de principiu ridicate de regimul sovietic asupra valabilității juridice a Unirii Basarabiei cu România<sup>81</sup>), ca și asupra temeiniciei juridice a tratatului de la Paris, — obiecție ridicată atât înainte, cât și după înregistrarea acelor ultime acte juridice internaționale, în care doctrina de drept al ginților a văzut o *recunoaștere* fie și *tacită* a Basarabiei românești, din partea Sovietelor<sup>82</sup>), — apa-

<sup>80</sup>) Cf. art. 9. al. III.

<sup>81</sup>) Care crede a putea susține, — ceea ce însă nu se poate admite —, că „seuls les États indépendents peuvent avoir des relations internationales. La République moldave indépendante n'avait été reconnues par aucune des Puissances“ (A. Kroupensky et A. Schmidt. Bessarabie et Roumanie. Paris, 1919. pag. 3. Pentru discuții și combaterea tezei și: D. Th. Pârcu. Problema Basarabiei în lumina principiilor și actelor juridice internaționale. București, 1944. pag. 306 și urm.

<sup>82</sup>) Astfel, dacă nu în Protocolul de la Moscova (din 9 Februarie 1929), față de declarațiile lui Litvinoff, — actul de punere anticipată în vigoare a Pactului Briand-Kellogg formulând totuși angajamentul soluționării numai prin mijlocirea unei *proceduri pacifice*, a oricărui litigiu dintre Statele semnatare, — s'a putut vedea o *recunoaștere tacită* (indirectă) a Basarabiei românești din partea Uniunii Sovietice, în Convențiile dela Londra (din 3 și 4 Iulie 1933), pentru „determinarea agresorului“.

re cercetătorului obiectiv, deopotrivă lipsită de temeiu, juridic. Să observăm într'adevăr, că în lumina dreptului internațional, „Basarabia independentă avea dreptul de a îndeplini acte juridice și în speță de a proclama reunirea sa la România, act ce constituie unul dintre punctele fundamentale ale chestiunii basarabene. Basarabia exista atunci, ca Stat independent. Ea posedea toate elementele unui Stat: un teritoriu precis delimitat, o putere organizată, și o populație ce-i era subordonată. Ea își avea garda sa militară (armată). Dacă aceasta s'a arătat neîndestulătoare și Țara a recurs la armată română, acest apel nu prezintă nimic nefiresc nici anormal, el putând fi făcut și de către State vechi. Astfel nimic nu lipsea organizației politice a Basarabiei independente, și ea posedea dreptul de a se angaja în favoarea României“<sup>83</sup>). Dacă remarcăm apoi caracterul de-

---

Intr'adevăr, din interpretarea articolului I și 2 al acestor acte juridice internaționale, coroborată cu definiția *teritoriului* din Raportul Politis, — prin *teritoriu* se spune în acel Raport, „...il faut entendre le territoire sur lequel l'État exerce en fait son autorité“ —, doctrina de drept internațional a putut vedea la timpul său o asemenea *recunoaștere*. (Pentru diferite opinii formulate în materie, și interpretarea juridică a acelor acte, vezi și studiul nostru: *Determinarea agresorului*. București, 1934). Deopotrivă o *recunoaștere* indirectă a Basarabiei, s'a putut deduce din angajamentul cuprins în art. 10 din Pact, însușit de Uniunea Sovietică, prin faptul intrării ei în Societatea Națiunilor, la cea de a XV-a Adunare generală (a. 1934). (Pentru unele comentarii asupra problemei, vezi și studiul nostru: *La position internationale de la Roumanie* . . . pag. 101—107). Ori, este clasic principiul de drept internațional, că o *recunoaștere* odată acordată, — oricare ar fi mijlocul manifestării ei, — nu se mai poate retrage, prin jocul evenimentelor internaționale.

<sup>83</sup>) *Alx. Boldur*. Op. cit. pag. 182.



*clarativ* și nu *atributiv* de suveranitate, pe care-l implică procedura *recunoașterii* — în concepția mai împământenită în doctrină —, multiplicitatea formelor în care ea se poate înregistra (*expresă* sau *tacită*) și în sfârșit timpul limitat cât a dăinuit „Republica moldavă independentă“ ceea ce nu a îngăduit producerea actelor de recunoaștere din partea Statelor terții<sup>84</sup>), fără ca aceasta să poată însemna atingerea manifestării dreptului de liberă determinare ce-i revenea, toate acestea îndreptățesc respingerea acelei „erezii științifice“, ce a încercat să pună în discuție valoarea de drept, în lumina dreptului ginților, a Unirii Basarabiei. Mai ales că, din punct de vedere juridic, apare cu totul precar a se pretinde, că un Stat terțiu ar fi fost prejudiciat, prin hotărîrea de Unire a organului legal al Basarabiei independente. Care era acel Stat?

El nu mai exista în drept, dacă observăm că „guvernul sovietic arătase clar prin toate actele sale, că nu se considera nici decum, ca succesor al Rusiei țariste. El refuzase de a plăti datoriile de Stat. Astfel regimul sovietic distrugea în mod conștient, toate actele juridice pe baza cărora se formase istoricește Rusia“<sup>85</sup>). Este apoi cunoscut faptul, că în primii ani ai regimului sovietic, Puterile Occidentale au contestat însăși capacitatea juridică internațională a Sovietelor, motivată aceasta prin neîndeplinirea condițiilor recunoașterii „unei noi forme de guvern“. Astfel fiind, ra-

---

<sup>84</sup>) Deși s'au înregistrat la timpul său, unele acte oficiale și manifestări ale unor reprezentanți oficiali, din care se poate deduce „o quasi-recunoaștere formală“ (Unele amănunte asupra problemei și în sprijinul acestei teze, în *Dr. P. Cazacu*. Op. cit. pag. 250 și urm.

<sup>85</sup>) *Alx. Boldur*. Op. cit. pag. 189.

porturile desfășurate între Basarabia și România până în momentul desăvârșirii „Unirii“, apar în lumina dreptului ginților pentru Rusia, ca un „res inter alios acta“ iar ulterior acestui act, ca o chestiune internă a Statului român. Ori atunci, întreaga problemă a unei *recunoașteri* din partea regimului sovietic, apare ea însăși într'o altă înfățișare, când este vorba de Basarabia românească. Remarcase într'adevăr odinioară Jellinek, că „... în cazul când formațiunea unui Stat s'a îndeplinit fără infracțiune la dreptul existent, *Statul nou creiat nu are nevoie de o recunoaștere specială din partea Statelor interesate. Această recunoaștere este considerată ca subînțeleasă*...“<sup>86</sup>) Mai ales că, s'au putut înregistra în doctrină, — într'o materie atât de controversată ca aceasta a *recunoașterii*, — autorizate opinii, care aplicate „cazului Basarabiei“, rezolvă o discuție, purtată pe baze mai mult politice, decât juridice. Astfel pentru Fr. Von Martens, „recunoașterea este o atestare oficială a unui fapt îndeplinit“. Pentru Despagnet, „recunoașterea nu este decât manifestare politică a intenției politice de a intra în raport cu un Stat nou, și nu condiția esențială a existenței acelu nou Stat“. Ca urmare, crede De Louter, „recunoașterea este numai o formalitate, care în principiu *nu este necesară, nici pentru formarea, nici pentru independența unui Stat*“. Ori, Basarabia existentă ca Stat în momentul „Unirii“, având o capacitate juridică și un drept de acțiune în domeniul relațiilor internaționale, ca și în domeniul organizării sale interne, recunoscută ca atare de România, — și susceptibilă de a fi fost expres recunoscută și de alte State terții, dacă regimul independenții

---

<sup>86</sup>) Citat în: *Alx. Boldur*. Op. cit. pag. 187.

sale ar fi dăinuit, — a hotărît cu deplin temei juridic, în lumina acestei interpretări, la 27 Martie 1918, integrarea sa în fireasca formațiune statală, de care o apropia un complex de factori, România.

Și în rândul acestor factori, care au dus la formularea solemnă a „actului Unirii“ din 27 Martie 1918, *dreptul de liberă determinare* rămâne ca puternic temei juridic, ce reprezintă — la acea epocă ca și astăzi, căci datele sale sunt deopotrivă în conștiința juridică a națiunilor, — unul dintre cele mai tari argumente în favoarea intangibilității drepturilor națiunii române asupra Basarabiei<sup>87</sup>). Valori-ficarea acestor *drepturi* ale națiunii române, a putut fi întârziată dar nu desființată, printr'un secol de stăpânire străină. Căci „Chestiunea Basarabiei“ a verificat odată mai mult, valabilitatea aceluï principiu de drept internațional, următor căruia — precum remarcase odinioară jurisconsultul italian Mamiani, — „curgerea timpului nu poate

---

<sup>87</sup>) Aceste drepturi imprescriptibile ale *națiunii române*, nasc deopotrivă din repetatele atitudini protestatate împotriva regimului rusesc dintre anii 1812—1918, după cum ele se sprijină juridicește, și pe rezistența delegaților români la Congresul din Berlin din 1878, împotriva raptului Basarabiei sudice. Precum remarca *Ion I. C. Brătianu*, în 1918, s'au cules fructele acestei legitime rezistențe, căci „... pe această bază, generația noastră a fost în drept de a revendica Unirea Basarabiei, pe care i-a asigurat-o sufletul nealterat al românismului basarabean, exprimat prin Sfatul Țării și spiritul de devotament al armatei noastre, nesdruncinabil în momentele cele mai grave, care au îngăduit manifestarea conștiinței naționale“ (România și Chestiunea Orientului). (In „Războiul Independenței“ Conferințele „Universității Libere“. București, 1927. pag. III). Interesante explicațiuni și în: *G. I. Brătianu*. Intransigență și tranzație în politica externă a României. București, 1932.

transforma niciodată, *violența în drept*"; sau, astfel cum îi adusesese formulare jurisconsultul german Heffter, „un secol de posesiune injustă, nu este îdestulător, spre a-i anula viciile originare<sup>88)</sup>).

BCU Cluj / Central University Library Cluj

---

<sup>88)</sup> Pentru cercetarea acestui principiu, aplicabil și în cazul Basarabiei, vezi și studiul nostru: *Doctrina prescripției achizitive și Suveranitatea teritorială*. Sibiu, 1943. pag. 8 și urm.

### CAP. III.

## CONCRETIZAREA DREPTULUI DE LIBERA DETERMINARE LA ROMÂNII DIN BUCOVINA. UNIREA CU ROMÂNIA

Prin beneficiul aceluiași „drept de liberă determinare“, și prin desfășurarea unui proces istorico-juridic asemănător, în anul 1918 — anul eliberării naționalităților oprimate, și al promovării „Statului național“ —, Bucovina a venit, prin „Unirea“ ei cu România, să întregească în concordanță cu datele principiului naționalităților, hotarul nordic al Statului român. Intr’adevăr, și Moldova de nord — mai târziu numită pentru utilitatea cauzei „Bucovina“<sup>89)</sup>, — a fost victima unui *rapt teritorial*, în dauna Țării Moldovei, din partea Austriei, sub pretextul unei necesități poli-

---

<sup>89)</sup> Intr’adevăr, „la început guvernul austriac numi noul teritoriu *Moldova austriacă* spre deosebire de *Moldova turcească*, adică de sub suzeranitatea turcă. Curând însă teritoriul rupt din corpul Moldovei, primi numele de *Bucovina*, pentru a masca anexiunea în ochii diplomației europene. Numele acesta a fost imprumutat de la pădurile de fag (*silvae faginales*), numite „*bucovine*“, de la slavonescul buk, nemțește *Buche*, fag, care acopereau pe vremuri regiunile deluroase situate între Prut și Nistru, până la Hotin” (*Ion I. Nistor. Unirea Bucovinei cu România. București, 1940. pag. 4—5*).

tice: aceea de a servi ca „drum de legătură“ între Galiția (încorporată Imperiului Habsburgilor la 1772 și Transilvania, introdusă și ea în sistemul politic habsburgic, prin stipulațiile faimoasei Diplome leopoldine din 1691. Astfel la 2 Iulie 1776, s'a semnat la Balamutca pe Nistru, între delegați austriaci și turci, actul de cesiune a unui teritoriu românesc, „leagăn al vechii Moldove“, în întindere de 10.441 Km<sup>2</sup>, cuprinzând 5 târguri și 352 de sate, cu o populație de 71.750 locuitori. Realizat în disprețul protestelor Moldovenilor, a înverșunatei opuneri a Principelui Grigorie Ghica (asasinat la Iași la 1 Octomvrie 1777, de către Turci, pe lângă care îndreptase protestele sale), și cu încălcarea recunoașterii din 1772 a granițelor Moldovei de către Austria însăși, acum beneficiară, acel act de cesiune — operă a trădării și corupției demnitarilor Porții, — rămâne ca un calificat aranjament teritorial, contrariu dreptului ginților. Căci și de această dată, — ca și mai târziu în anul 1812, în cazul Basarabiei, și mai grav încă întrucât raptul Bucovinei se consumase în plină pace (consfinită prin Tratatul de la Kuciuk-Kainardji din 10 Iulie 1774), și nici măcar ca urmare a unui războiu nenorocit —, se procedase la desmembrarea teritorială a unui Stat terțiu, (Moldova) fără vreun fel de consimțământ al său, și cu opoziția hotărîtă a organelor sale legale. El fusese consimțit, — prin inavuabile metode diplomatice, — de către Puterea suzerană a timpului, Turcia, obligată prin capitulațiile trecute cu Moldova, să respecte și să garanteze integritatea ei teritorială<sup>90</sup>). Lipsă de calitate deci a Puterii suze-

---

<sup>90</sup>) Intr'adevăr, „l'acte de cession fut conclu sans le consentement des Moldaves, par la Porte Suzeraine, qui en vertu

rane, de a consimți într'o materie teritorială a unui Stat ce păstra și sub regimul capitular o largă capacitate juridică, o distinctă ființă statală, „o întinsă autonomie, aproape egală cu independența“ (N. Iorga), chiar și pentru acel secol al XVIII-lea. Și în orice caz, — într'un regim de „alianță inegală“<sup>91)</sup> și nu atât de calificată „vasalitate“<sup>92)</sup> — Moldova ca și Țara Românească (Muntenia) păstrase competență proprie în a dispune de teritoriul național. Astfel actul de cesiune consimțit de Turcia în dauna Moldovei, — prin care Austria transforma o trecătoare ocupațiune militară într'un calificat „rapt teritorial“ a „întregii regiuni a Cernăuțiului și a celei mai mari părți din aceea a Sucevii, cea mai bogată dintre toate în amintiri istorice, scumpă întregii națiuni române“<sup>93)</sup>, apare cu drept cuvânt, ca încălcare nu numai a dreptului istoric al Moldovei dar ca ignorare a normei de drept al gintilor, chiar dacă la acea epocă, ea legitima „dreptul de cucerire“. Acest

---

des anciennes capitulations n'avaient cependant pas le droit d'alléner un poucedu Pays vassal“ (*I. Nistor. La Bessarabie et la Bucovine ... pag. 31*).

<sup>91)</sup> Pentru documentarea acestui concept, vezi studiul nostru: *La Position internationale de la Roumanie ... pag. 26 și urm.* Ideea a fost pusă în lumină odinioară de *Vasile Boerescu. La Roumanie après le Traité de Paris de 1856. Paris, 1859. pag. 43 și urm;* Vezi și *M. Antonesco. La vie internationale de la Roumanie ... pag. 390 și urm.*

<sup>92)</sup> Pentru caracterele clasice ale regimului de „vasalitate“, — neîntâlnite în statutul juridic internațional al Țărilor Române, — vezi și: *G. Scelle. Précis du Droit des Gens. (Principes et Systématique). T. I. Paris, 1932. pag. 136 și urm;* a cărui opinie însă, în ceea ce privește aceste Țări Române, o socotim discutabilă.

<sup>93)</sup> *I. Nistor. Op. cit. pag. 30.*

act rămâne ca un exemplu mai mult, de discreditare a principiului echilibrului puterilor și a corolarului său politico-juridic, „sistemul coîmpărțitor“, acea idee călăuzitoare în relațiile teritoriale internaționale, căreia adeseori i-au căzut victimă, Statele mici.

\* \* \*

Dacă astfel la originile despărțirii Bucovinei de Țara Moldovei, găsim un act contrariu normei de drept, nici „curgerea timpului“, adică un secol și jumătate de stăpânire austriacă, privită în lumina dreptului ginților, nu a fost în măsură să transforme *violența* în *drept*. Chiar pentru acei cercetători ai problemelor de drept al ginților, — tot mai puțin numeroși de altfel, — care cred că ideea *certitudinii posesiunii* este un factor atât de important pentru liniștea internațională și conservarea echilibrului politic, încât preconizează fără îndreptățit temeiu însă, recunoașterea *prescripției achizitive* ca legitim mod de dobândire a suveranității teritoriale, nu se poate pretinde că regimul austriac al Bucovinei (dintre anii 1775—1918), ar apărea în lumina dreptului internațional, ca a fi acoperit „*neregularitățile* ce s'au putut produce cu ocazia dobândirii respectivului teritoriu“. Căci și acelor puțini autori, li se pare că „prescripția achizitivă“ nu ar putea fi legitim invocată, decât dacă prin curgerea timpului se poate desprinde un neîndolenic asentiment al populațiilor anexate, față de noul și streinul regim politic. Dacă deci, posesiunea noului Suveran, exercițiul noiei suveranități teritoriale, se manifestă în mod *liniștit, netulburat, continuu și neîntrerupt*<sup>94)</sup>.

<sup>94)</sup> Pentru discuția problemei vezi studiul nostru: Doctrina prescripției achizitive și Suveranitatea teritorială... pag. 18 și urm.



Altcum — recunoaște doctrina acestor autori —, „*poporul cucerit va putea întrerupe prescripția*“ (P. Fauchille), prin manifestarea sub orice formă a nemulțumirilor sale, față de noul regim, prin atitudini protestatare, prin simplul pasivism chiar, sau prin ridicări revoluționare împotriva invadatorilor sau cuceritorilor.

Ori, dacă se interpretează „Problema Bucovinei“ în lumina acestor date doctrinare de drept al ginților, — căci în ordinea dreptului pozitiv nu se constată nici un text și nici o cutumă cel puțin, care să legitimeze „prescripția achizitivă“ —, nu s'ar putea nici decum vorbi, de un asentiment manifest sau tacit al populației autohtone a provinciei, cea *românească* adică, față de regimul austriac. Se desprind din contra, — dealungul aproape a unui secol și jumătate de stăpânire streină, — repetate manifestări ostile, întocmai ca și acele întâlnite în Basarabia, înstreinată politiceste între anii 1812—1918, și ele exprimă deopotrivă, dăinuirea permanentă a unei puternice *conștiințe naționale*, substrat moral și juridic al ulterioarei valorificări a principiului naționalităților, și supraviețuirea amintirii unei *suveranități comune*, aceea anterioară raptului teritorial, la Românii bucovineni. Intr'adevăr, „*protestele Moldovenilor* ca expresie vie a conștiinței naționale și a patriotismului lor, au devenit un adevărat *testament politic* pentru toate generațiile care s'au succedat în Bucovina, până la Unire. În semnul de protest contra răpitorilor de Tară și usurpătorilor de drepturi, se desfășură întreaga viață politică românească în Bucovina, până la Unire“<sup>95</sup>). Să amin-

<sup>95</sup>) Unirea Bucovinei: (Studiu și Documente). București, 1928. pag. 4.

tim astfel, — ca principale și caracteristice momente ale acestui proces protestatar, — atitudinea ostilă a Românilor bucovineni, împotriva regimului administrației militare (care a dăinuit până în anul 1786), exprimată cu hotărîre prin cuvîntul Episcopului Dosoftei Herăscu și a boerului Vasile Bals, în anul 1781. Apoi protestul din 1786, îndreptat de această dată contra încorporării Bucovinei la Galiția, ca un cerc administrativ, sub conducerea unui Căpitan (Kreishauptmann). Deopotrivă trebuiesc înregistrate protestele din 1791, împotriva politicii de oprimare etnică și religioasă a Românilor bucovineni, și acel din anul 1800 contra tendințelor de „sârbizare“ a bisericii ortodoxe din Bucovina. Și seria acestor manifestări protestatare continuă, la 1821 și 1848. Iar când după această dată, *autonomia* este în sfârșit recunoscută Bucovinei — devenită „Ducat“ cu stemă proprie, ce înfățișa legendarul cap de zimbru, Impăratul de la Viena însușindu-și titlul de „Duce“ sau „Voevod“ al provinciei autonome, — protestele continuă la anumite intervale, ele reprezentând tot atâtea momente de „întrerupere“ a efectelor juridice ale „curgerii timpului“; de caducitate adică a acestui contestat mod de dobândire a suveranității teritoriale, precum este privită în doctrina dreptului ginților, prescripția achizitivă. Într'adevăr, de unde până la 1848, obținerea *autonomiei* — de la care se aștepta puțința legală a conservării specificului etnic, a limbii și credinței, — constituise un program de revendicări și de luptă politică, de acum înainte aceleași manifestări protestatare ale Românilor bucovineni au ca țintă afirmarea dreptului de păstrare a specificului românesc al provinciei, și de paralizare a metodicei politici austriace de „ucrainizare“ a Bucovinei. Căci prin aceasta

se caracterizează politica Vienei în Bucovina, după 1848: sprijinirea în dauna românismului conștient naționalist, — și în toate domeniile —, a elementului ucrainian și evreesc, odinioară disparent în Moldova de sus, acum atras prin masive colonizări. Și desiluzia Românilor nu a întârziat să se arate, când în locul unei Bucovine românești autonome, s'a inaugurat o autonomie provincială într'o Bucovină cu tendințe poliglote, cu limbă de administrație germană, cu Universitate ea însăși pusă în serviciul germanizării. „In condițiile acestea, — precum constată Prof. I. Nistor, — era deci firesc ca la vechile proteste contra răpirii Bucovinei, să se asocieze proteste vii și disperate contra politicii de cotropire a elementului românesc în Bucovina și de desmoștenire a băștinașilor, de străvechile lor drepturi istorice<sup>96)</sup>. Astfel când la 1875, guvernul austriac pregătea aniversarea unei sute de ani de la anexarea Bucovinei, — a cărei organizare autonomă, dar contrarie năzuințelor românești, fusese desăvârșită la anul 1862, prin instituirea unei adunări provinciale (Landtag), cu un „mareșal“ ales și cu o reprezentanță de cincisprezece deputați în parlamentul din Viena, — Românii bucovineni invitați la serbările durerii naționale, au înțeles să refuze cu hotărîre participarea lor. Era o manifestare pasivistă protestatară, a cărei semnificație juridică rămâne întreagă însă, și aceasta a și atras renunțarea Impăratului de la Viena, la proiectata sa vizită în Bucovina, cu acea ocazie. Iar doi ani mai târziu, când în Octomvrie 1877, se pregătea la Iași aniversarea unui centenar de la asasinarea Voevodului Grigore Ghica, ucis pentru protestul său îndreptat contra răpirii Bu-

---

<sup>96)</sup> Op. cit. pag. 6.

covinei, — Societatea studențească „Arboroasa“ din Cernăuți manifesta adeziunea sa publică, fără teamă de sancțiunile ce trebuiau să urmeze, dând astfel expresiune conștiinței naționale ce însufletea tineretul universitar bucovinean. În sfârșit, când în urma „Războiului de independență“ și a proclamării Regatului Român, se dobândea capacitatea juridică internațională deplină, — dispărând ultimele resturi ale unei „vasalități“ desuete și adeseori nominală, — și se afirma acel sporit prestigiu internațional, sub conducerea înțeleaptă a fondatorului Dinastiei moderne, România devenea și pentru Românii bucovineni izvor fecund al unui sprijin moral și adeseori material, în cultivarea năzuințelor lor naționale. De aci, formarea aceluia curent *politico-cultural* inaugurat de tineretul intelectual al Bucovinei, spre sfârșitul secolului XIX-lea și începutul celui de al XX-lea, care afirmă ca lozincă, *unitatea culturală a tuturor Românilor*, ca preludiu al *unității lor politice*. Și în acest proces de militare a conștiinței naționale din Bucovina, se cuvine a fi subliniat rolul pe care l-a avut și revista cernăuțeană „Junimea Literară“ prin cele publicate, dar și prin gândurile și cugetarea naționalistă, formulate în jurul ei. Ea a menținut și a cultivat *spiritul protestatar*, devenit tradițional<sup>97)</sup>.

<sup>97)</sup> Intr'adevăr, „... ce courant nouveau parti de la jeunesse intellectuelle, dont l'âme s'était formée à la lecture des oeuvres des jeunes écoles littéraires de la Roumanie libre, dont le chef incontesté était N. Iorga, ce grand apôtre de l'unité de la nation roumaine et les mots d'influence, les revues qu'il dirigeait... Les apôtres du courant irrédentiste soutenaient franc et ferme, que la Bucovine était une terre roumaine et que tôt ou tard elle serait réincorporée à la Moldavie, dont elle avait été détachée“ (*I. Nistor. La Bessarabie et la Bucovine... pag. 35.*).

Ori din aceste repetate manifestări ale conștiinței naționale bucovinene, — ce trebuiesc interpretate ca date elocvente ale „plebiscitului de toate zilele” —, se desprinde clar direcția „voinței colective“ a națiunii române din Bucovina, rămasă *românească* prin caracterul majoritar al populației sale, cu toată încurajarea și colonizarea elementelor etnice streine, de către politica oficială a timpului. Războiul mondial la rândul său, nu a făcut decât să ofere noi manifestări — pe aceeași linie — a conștiinței naționale bucovinene, grăbind și intensificând procesul valorificării pe plan internațional, a „dreptului de liberă determinare“. Și aceasta, cu toată politica de strânsă supraveghere și oprimare a elementului românesc, din partea maiorului Eduard Fischer și a guvernatorului Meran. Căci urmările acestei politici s’au arătat a fi, pe de o parte o accentuare a rezistenței conștiinței naționale, pe de alta, o emigrare spre România, luptătoare pentru desăvârșirea *idealului național*“ . . . In deosebi generația tânără, crescută în ideile naționale și iridente, se îndreaptă atunci spre Regatul liber al României, pentru a contribui acolo la marile realizări politice ce se prevedeau<sup>98)</sup>. Ori, și această emigrare — ce a promovat contactul între frați, — ca și apropierea dintre Români din diferite provincii, în lagărele de prizonieri din Rusia, cu acele „legiuni de voluntari“ ce au urmat, sunt toți atâți prețioși factori, meniți să aducă contribuția lor, și în procesul „liberei determinări“ a Bucovinei. In desfășurarea sa ulterioară, nu ar putea fi ignorat în sfârșit, nici acel „contract secret austro-ucrainean“ — împotriva căruia s’a ridicat conștiința românească a Bucovina.

---

<sup>98)</sup> I. Nistor. Unirea Bucovinei . . . pag. 16.

vinei, — dat fiind că prin acel aranjament de drept public intern, guvernul austriac se angajase să elaboreze până la 15 Iulie 1917 o lege, „prin care să se pronunțe despărțirea Galiției de Est, a cărei populație este în majoritate ucraineană, de Galiția de Vest și să se împreune acest teritoriu cu Bucovina”<sup>99)</sup>, consimțindu-se astfel pentru mici avantagii economice, la o nouă înstreinare de pământ românesc, într’o provincie autonomă a Republicei ucrainiene.

\* \* \*

Astfel către sfârșitul războiului mondial, când procesul disoluției imperiului austro-ungar, calificat Stat eterogen, era în curs, și în Bucovina exista un mediu cu deosebire favorabil valorificării „dreptului de liberă determinare”. Ultima încercare de salvare a Imperiului, prin „federalizarea” pusă în actualitate prin manifestul din 17 Octombrie 1918 al împăratului Carol, succesor al lui Franz Iosef, — următor căruia „Austria va deveni în sensul dorinței popoarelor sale, un Stat federativ, în care fiecare popor să formeze o comunitate de Stat propriu, în cuprinsul teritoriului său național”, — s’a arătat a fi prea tardivă, iar mulți credeau în lipsa ei de sinceritate. Această formulă era menită în concepția guvernanților de la Viena, doar să îndepărteze o primejdie iminentă, pentru integritatea teritorială a Monarhiei bicefale. Pe de altă parte, împămențirea în conștiința naționalităților a principiului național și a dreptului de liberă determinare, porunca rezolvarea „Chestiunii naționalităților” din Monarhia dualistă, prin depășirea formulelor de *autonomie* și *federalizare*, anume

---

<sup>99)</sup> Textul în: I. Nistor. Op. cit. Anexe I. pag. 76—77.

prin crearea de „State naționale”, sau de întregire teritorială a celor preexistente. Intr’adevăr, „...precum remarca Președintele Wilson în răspunsul său la prima cerere de armistițiu a Austriei în Septembrie 1918, împrejurările se schimbaseră atât de repede, încât *autonomia pură și simplă*<sup>100</sup>) era socotită acum ca insuficientă... În virtutea principiului proclamat al dreptului popoarelor de a dispune de ele înșile, aparține naționalităților dunărene lor înșile de a-și determina propriul lor destin. Preferau ele desanexarea (de Austro-Ungaria)? Nimeni nu putea să le-o refuze”<sup>101</sup>).

Ca urmare, în acea epocă a Consiliilor naționale, -- recomandate de altfel și prin amintitul manifest imperial, în nădejdea că pe această cale s’ar putea promova colaborarea naționalităților, în scopul reconstrucției Austriei pe promisiunile baze „federative” --, s’a constituit și „Consiliul Național” al Bucovinei, menit să pună în lucrare „libera determinare” a ei. Înstituit la început la Viena (din cei șase deputați români din Parlamentul austriac), sub președinția lui C. Isopescu-Grecu, complectat apoi la Cernăuți, pe bază de reprezentare a diferitelor clase sociale, acest organ s’a transformat în „Adunarea constituantă a Bucovinei”, la 27 Octombrie 1918 constituindu-se sub președinția lui Iancu Flondor<sup>102</sup>). Moțiunea atunci votată, în entuzias-

<sup>100</sup>) Precum se preconizase în unul dintre cele „Patrusprezece Puncte” wilsoniene: Popoarelor austro-ungare, al căror loc între națiuni vrem să-l știm apărat și asigurat, să li se dea cea mai întinsă posibilitate, pentru o desvoltare *autonomă*”.

<sup>101</sup>) *Ch. Seymour et Col. House*. Ce qui se passa réellement à Paris en 1918—1919. Paris, 1923. pag. 82, 83.

<sup>102</sup>) Interesante amănunte în: *Al. Procopovici*. Cincisprezece ani dela Unirea Bucovinei. Cernăuți, 1933.

mul obștească, — și reprezentând o indiscutabilă manifestare a „dreptului de liberă determinare“, — stabilea aceste puncte ce exprimau *voința colectivă* a obștei românești bucovinene, în acea fază de cristalizare a viitorului orizont politic și național: „Reprezentanții poporului român din Bucovina, întruniți astăzi în ziua de 27 Octomvrie 1918 în Capitala Țării, se declară în *puterea suveranității naționale*, Constituantă a acestei Țări românești. II) Constituanta hotărăște *Unirea Bucovinei integrale* cu celelalte Țări românești într'un Stat național independent și va purcede spre acest scop, în deplină solidaritate cu Românii din Transilvania și Ungaria. III) Spre a conduce poporul român din Bucovina și a-i apăra drepturile și spre a stabili o legătură strânsă între toți Românii, Constituanta institue un Consiliu Național de cincizeci de membri. Acest Consiliu ne va reprezenta prin mandatar și la Conferința de Pace, și în afară de el nu recunoaștem nimănui dreptul de a hotărî sau a trata asupra poporului român din Bucovina. IV) Constituanta respinge cu hotărâre orice încercare ce *ar ținti la știrbirea Bucovinei*, dorește însă să se înțeleagă cu popoarele conlocuitoare“.

Desigur, din termenii înșiși ai acestei moțiuni, ce înseamnă în lumina dreptului public, actul de desfacere a Bucovinei de Imperiul Habsburgilor și însușirea beneficiului dreptului de liberă dispoziție a popoarelor, se desprinde principiul *suveranității* naționale pe teritoriul istoric al Bucovinei, ca și un hotărât „non possumus“ contra oricărei încercări de știrbire teritorială a Bucovinei, în folosul neîntemeiatelor revendicări ucrainiene. Influențată în termenii ei redacționali, de acea „Declarație de Principii“ expusă în cel dintâi număr al „Glasului Bucovinei“ (din 22



Octombrie 1918) — fruct al gândirii naționaliste și a interpretării circumstanțelor politice ale aceluși moment, a intelectualilor bucovineni, reuniți din îndemnul Prof. Sextil Pușcariu, la 11 Octombrie 1918, — acea istorică moțiune dă formulare organiceii necesității de *Unire a tuturor Românilor*, depășind astfel prin economia ei politico-juridică, caracterul unei „petițiuni de autonomie“ a Bucovinei<sup>103</sup>). Desigur, proclamarea solemnă a Unirii Bucovinei cu România, a fost înregistrată într'un ulterior și apropiat moment istoric. Și desăvârșirea ei, printr'o nouă expresiune a voinței obștești a Românilor din Bucovina, trebuie privită ca rezultat al unei acțiuni convergente a străduințelor refugiaților și voluntarilor români, eficace secundată de către elementele naționale bucovinene<sup>104</sup>). Dar nu mai puțin, atenta descifrare a documentelor timpului și interpretarea evenimentelor, arată neîndoieinic că încă în hotărârea Constituantei din 27 Octombrie 1918, își găsește concretizare *ideea unirii*, ca unică soluție reparatoare a unei nedreptăți istorice.

\* \* \*

Dar cum activitatea Consiliului Național se găsea zădărnicită prin agitațiile și revendicările ucrainiene, cum însăși ordinea publică era amenințată de „haidamacii“ ucrainieni, — față de care unitățile militare bucovinene aflătoare încă pe diferitele fronturi, se găseau în neputință

---

<sup>103</sup>) Pentru discuția problemei, vezi și *Al. Procopovici. Op. cit. pag. 15 și urm.*

<sup>104</sup>) Pentru amănunte și succedarea evenimentelor, vezi și *I. Nistor. Op. cit. pag. 38 și urm.*

de a-i reprima, — misiunea reîntroducerii ordinii amenințate și a garantării liberii manifestări a *voinței colective*, a revenit armatei române. Intrând în Cernăuți la 11 Noembrie 1918, sub comanda generalului Zadik, — în urma cererii exprese a Consiliului Național, adresată Guvernului român de la Iași, — armata română aducea, astfel cum îi fixa misiunea comandantul ei, în răspunsul său la salutul Președintelui Consiliului Național, „ajutorul ei pentru ca liniștea acestei Țări să fie asigurată“. Se accentua deopotrivă asupra faptului, că linia de conduită a unităților militare române, va fi — ca și în Basarabia, — o atitudine de neimixtiune în treburile politice, și de garantare a exercitiului liber, al dreptului de auto-determinare a Bucovinei. Chiar de a doua zi, Consiliul Național, era în situația legală, de a-și exercita mandatul său. Astfel, în ședința sa publică din 12 Noembrie (ținută în localul Dietei Bucovinei de odinioară), el vota „Legea fundamentală provizorie asupra puterilor Țării Bucovinei“, următor căreia — în locul caducei administrații a guvernatorului austriac Etdorf, lipsită de conținut încă de la 27 Octomvrie —, se proclama că „suprema putere a Țării“ revine Consiliului Național, instituit de Constituanta Bușovinei (art. I). Puterea legiuitoare rămânea încredințată Adunării Constituante, iar cea executivă „Guvernului“ — responsabil față de Consiliul Național —, alcătuit dintr'un Președinte și 13 Secretari de Stat (art. 2, 6) În urma acestei „organizațiuni statale“, — având misiunea ea însăși de a asigura libera manifestare a voinței naționale a românilor bucovineni, și izvorând din punct de vedere juridic, din „... *suveranitatea națională* și pe baza hotărârilor Constituantei Țării Buc-

vina, luate în Adunarea din 27 Octomvrie 1918<sup>105</sup>, Iancu Flondor devenea *Președinte al Guvernului*, iar Dionisie Bejan *Președinte al Consiliului Național*. Dacă străduințele imediate ale nouilor organe trebuiau să se îndrumeze spre deplina consolidare a ordinii și siguranței publice, preocuparea lor fundamentală rămânea aceea de a duce la rezolvarea firească, problema *politică și națională*. Căci dacă „românii bucovineni folosindu-se și ei de *dreptul suveranității naționale*, recunoscut acum de toată lumea, au hotărât în Constituanta lor din 27 Octomvrie 1918, să stăpânească singuri Țara lor Bucovina, sfântul lor pământ strămoșesc“, — precum o declara proclamația noului „Guvern“ din 12 Noemvrie, — comandamentele dreptului istoric și național, manifestările continui de voință a populației românești a Bucovinei, ca și străduințele patriotice ale refugiaților bucovineni în Țara veche, impuneau pregătirea proclamării solemne; a *actului Unirii cu România*. Cu atât mai mult, cu cât precipitarea evenimentelor internaționale și lichidarea prin *voința națiunilor* a Monarhiei habsburgice, impunea grăbirea rezolvării integrale a „Problemei Bucovinei“, care nu putea fi alta, decât: „alipirea desăvârșită și necondiționată a Bucovinei întregi și nemieșurate, către patria-mamă, România“ (I. Nistor). Căci Conferința Păcii a cărei inaugurare apropiată începea a se sconta, trebuia să găsească o Românie unită și întregită teritorialicește, prin valorificarea „dreptului de liberă determinare“. Nu mai era astfel timpul material, nici pentru tratativele cu Românii din Transilvania și Ungaria, — ei

---

<sup>105</sup>) Preambulul „Legii fundamentale provizorii“ din 12 Noemvrie 1918 asupra puterilor Țării Bucovinei.

înșiși în mers spre *Unirea* cu România, — precum o preconizase punctul II din hotărârea Constituanței Bucovinei, din 27 Octombrie. Intre timp, forțe noi naționaliste veneau să dinamizeze încă, conștiința națională a Românilor din Bucovina. Erau refugiații bucovineni, reîntorși din Țara liberă la Cernăuți, la 23 Noembrie. Prin acordul patriotic al acestora cu organele statale ale Bucovinei, s'a hotărât în ședința din 25 Noembrie a Adunării Constituanțe, — care se completa în acel moment cu „Membrii Comitetului refugiaților“ —, convocarea *Congresului general al Bucovinei*, cu participarea reprezentanților *minorităților*<sup>106</sup>), pentru Joi 28 Noembrie 1918. Ordinea de zi era: „Stabilirea raportului politic al Bucovinei, față de Regatul României“. Un titlu ce anunța apropierea unui mare moment istoric.

\* \* \*

Intr'adevăr, la 28 Noembrie 1918, orele 11, deschizându-se *Congresul general al Bucovinei*, — având 100 delegați

<sup>106</sup>) Intr'adevăr, „... precum era firesc, la acest Congres au fost invitați și reprezentanții celorlalte națiuni conlocuitoare din Bucovina. Reprezentanții Germanilor și Polonilor răspunseră imediat că vor participa la Congres și că vor vota *Unirea*. Și era firească această atitudine loială din partea lor, fiindcă reprezentanții acestor minorități își dădeau seama că era vorba de repararea unei *mari nedreptăți istorice*, întrucât Bucovina fusese răpită din corpul Moldovei, cu care avusese o dezvoltare comună de mai multe secole, și că împrejurările politice erau de așa natură ca să reclame imperios repararea aceste mari nedreptăți. Evreii erau lipsiți de o conducere politică prudentă și de aceea ei întârziară cu răspunsul lor. Cât privește însă pe ucrainieni, aceștia nădăjduiau încă în formarea unei Ucraine-Mari din care pe lângă Galiția-Orientală, urma să facă parte cel puțin nordul Bucovinei... (I. Nistor. Op. cit. pag. 55—56).

cu drept de vot, dintre care 74 români, 13 reprezentanți ai Ucrainienilor din comunele rurale, despărțiți adică de teza acelor Ucrainieni ce militau pentru o „Ucraină de vest“, iar restul delegaților reprezentând minoritatea germană și pe cea polonă, — acest organ de punere în lucrare a „liberei determinări“ a Bucovinei, a adoptat cu *unanimitate de voturi*, sub președenția lui Iancu Flondor, hotărârea de *Unire necondiționată și pentru vecie cu România*. Se lichida astfel, prin manifestarea *voinței colective* a populației Bucovinei, — într'un moment când „dreptul de liberă determinare“ devenise un principiu recunoscut de drept al Ținților — un proces istoric, ce dăinuise 144 de ani. Dacă el fusese deschis prin încălcarea ideii de „drept“ și do „dreptate“ din raporturile dintre State, acum el se încheia prin triumful acestei idei. Declarațiile de adeziune la „Unire“, făcute în acea memorabilă sedință a Congresului Bucovinei, în numele Consiliului Național german de către Prof. Alois Lebouton, și în numele Consiliului Național polon de către Stanislav Kwiatkowski, accentuau deopotrivă asupra legitimității de drept a acestei soluții firești, și aduceau deplină recunoaștere „drepturilor imprescriptibile ale poporului român, asupra Țărilor de la sud de Nistru în general, și asupra Bucovinei în special“<sup>107</sup>).

Dar pentru înțelegerea procesului întregirii Statului Român, în cadrele sale teritoriale etnice și istorice, și pentru fixarea caracterului de legitimitate — în lumina principiilor de drept public, — a *actului Unirii Bucovinei cu România*, păstrează permanentă valoare, motivarea ce se

---

<sup>107</sup>) Din „Declarația“ reprezentantului minorității polone, Stanislav Kwiatkowski.

aduce „Moțiunii“ din 15/28 Noemvrie 1918. Citim într'adevăr, în acel istoric document: „Considerând că, de la fondarea Principatelor Române, Bucovina, care cuprinde vechile ținuturi ale Sucevei și Cernăuților, a făcut pururea parte din Moldova, care în jurul ei s'a încheat ca Stat; Considerând că în cuprinsul hotarelor acestei Țări, se găsesc vechiul scaun de domnie de la Suceava, gropnițile domnești de la Rădăuți, Putna și Suceava, precum și multe alte urme și amintiri scumpe din trecutul Moldovei; Considerând că fiii acestei Țări, umăr la umăr cu frații lor din Moldova și sub conducerea acelorași Domnitori, au apărat dealungul veacurilor ființa neamului lor împotriva tuturor încălcărilor din afară și a cutropirii păgâne; Considerând că în 1774, prin viclesug, Bucovina a fost smulsă din trupul Moldovei și cu deasila a fost alipită Coroanei Habsburgilor; Considerând că 144 de ani poporul bucovinean a îndurat suferințele unei ocârmuiri streine, care îi nesocotea drepturile naționale și care prin strâmbătăți și persecuții, căuta să-i înstreineze firea și să învrăjbească celelalte neamuri, cu care el voește să trăiască ca frate; Considerând că, în scurgerea de ani, Bucovinenii au luptat ca niște mucenici pe toate câmpiile de bătălie în Europa sub steag străin, pentru menținerea, slava și mărirea asupritorilor lor și că ei drept răsplată aveau să îndure micșorarea drepturilor moștenite, izgonirea limbii lor din viața publică, din școală și chiar din biserică; Considerând că în același timp poporul băștinaș a fost împiedecat sistematic, de a se folosi de bogățiile izvoarelor de câștig ale acestei Țări, și despoiat în mare parte de vechea sa moștenire; Considerând că cu toate acestea, Bucovinenii n'au pierdut nădejdea că ceasul mântuirii, așteptat cu atâta dor și suferință, va sosi și că

moștenirea lor străbună, tăiată prin granițe nelegiuite, se va reîntregi prin realipirea Bucovinei la Moldova lui Ștefan, și că au nutrit veșnic credința că marele vis al neamului se va împlini, când se vor uni toate Țările Române dintre Nistru și Tisa într'un Stat național unitar: *Constată că ceasul acesta mare a sunat!* Astăzi, când după sfortări și jertfe uriașe din partea României și a puternicilor și nobililor ei Aliți s'au întronat în lume principiile de drept și umanitate pentru toate neamurile, și când în urma loviturilor zdrobitoare Monarhia austro-ungară s'a sguduit în temelile ei și s'a prăbușit, și toate neamurile încătușate în cuprinsul ei și-au câștigat dreptul de liberă hotărâre de sine, cel dintâi gând al Bucovinei desrobite se îndreaptă către Regatul României, *de care totdeauna am legat nădejdea desrobirii noastre.*

Drept aceea noi, Congresul general al Bucovinei, întrupând *suprema putere a Țării*, și fiind investiți singuri cu puterea legiuitoare, *în numele suveranității naționale* hotărâm: *Unirea necondiționată și pentru vecie a Bucovinei, în vechile ei hotare până la Ceremuș, Colacin și Nistru, cu Regatul României*“.

\* \* \*

Astfel, înainte ca noua orânduire internațională să fi fost încheată, însușirea *dreptului de liberă determinare* de către România, odinioară victimă a unor *rapturi teritoriale*, a dus la reîntregirea hotarului răsăritean și al celui nordic; operă ce rămâne în lumina dreptului ginților, ca împlinire a *voinței colective*. Actele juridice internaționale următoare acestei istorice împliniri, nu au făcut decât să o înregistreze și să o consfințească. Dacă nu, — precum s'a

întâmpiat cu ocazia determinării frontierei la 2 Iulie 1919 —, să se încerce sub influența *factorului politic*, anumite știrbiri ale istoricului teritoriu al Bucovinei, pentru regiunea dintre râurile Siret și Ceremuș<sup>108</sup>). Pentru ca numai înaintea unor noi proteste românești și după noi dovezi a îndreptăririi cauzei, să reușim „... să păstrăm hotarul Ceremușului, pentru ca astfel să ne putem întoarce la sânul patriei-mame, cu moștenirea neștirbită a lui Ștefan cel Mare<sup>109</sup>). Și pentru ca mai târziu. — prin convenția de frontieră româno-polonă din Ianuarie 1928 —, să se rectifice fruntaria în favoarea României, cu cele *cinci* comune, ce rămăseseră ca punct litigios, un număr de ani<sup>110</sup>).

În sfârșit, pe tărâmul dreptului public intern, *Unirea Bucovinei* își găsea desăvârșirea legală, prin Decretul-Lege de *recunoaștere* a acestui istoric act, din 18 Decembrie 1918 (Mon. Of. din 19 Dec 1918/1/I/1919); iar și prin *ratificarea* acestui Decret-Lege, de către Corpurile Legiuitoare în Parlamentul României întregite, la 29 Decembrie 1919, și *promulgarea* sa la 31 Decembrie 1919.

Acoperită astfel de autoritatea normei juridice internaționale, ca și a dreptului public intern, *Unirea Bucovinei* — concretizare în realitățile naționale românești a ideii de „liberă determinare“, — reprezenta după *Unirea Basarabiei*, un al doilea act pozitiv, în spre reîntregirea patrimoniului național. Ea înscria astfel o a doua sentință

<sup>108</sup>) Pentru amănunte, vezi: *I. Nistor*. Op. cit. pag. 73 și urm.

<sup>109</sup>) Idem: Op. cit. pag. 74.

<sup>110</sup>) Pentru amănunte vezi și: *I. Nistor*. *Frontiera româno-polonă*. (In. „Graiul Nostru“, a. 1927. Nr. 2.).



dreaptă într'un proces istoric, purtat în jurul frontierelor României, și deaceea „ea fusese primită cu lacrimi de bucurie, de opinia publică a Țării”<sup>111</sup>). Ea apărea într'adevăr, pentru conștiința juridică a întregii națiuni române, cu același titlu ca și Unirea Basarabiei, ca un act de „resstitutio in integrum”, implicând toate efectele de drept, pe care un asemeni act le comportă.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

---

<sup>111</sup>) *N. Iorga*. Subt trei regi. București, 1932. pag. 276.

#### CAP. IV.

### LIBERA DETERMINARE A TRANSILVANIEI. ADUNAREA NAȚIONALĂ DELA ALBA-IULIA DIN 1 DECEMBRIE 1918 ȘI NATURA SA JURIDICĂ. UNIREA CU ROMÂNIA.

Dar opera de reîntregire a patrimoniului național, comanda imperios deopotrivă și integrarea teritorială și politică a *Transilvaniei* în noul Stat național român. *Dreptul de liberă determinare* care prezidase procesul istoric al *Unirii* Basarabiei și a Bucovinei, în Martie și Noemvrie 1918, — și îl legitimase juridicește, — trebuia să-și găsească desăvârșirea la națiunea română, prin volorificarea sa de către Românii din Transilvania și Ungaria, din această parte a „spațiului românesc“, cu drept cuvânt calificată drept „leagăn al românismului“. Era soluția firească, în lumina dezvoltării istorice a națiunii române, și era formula dreaptă pe linia principiilor de drept al ginților, în momentul când „Statul Național“ devenea o formă general-valabilă de Stat, într'o nouă orânduire internațională ce se anunța. Căci dacă elementul românesc, ca element autohton și totdeauna majoritar, a fost dealungul secolelor *organic legal de pământul Transilvaniei*, dacă el a gravitat constant spre Țările Române de la Sudul și Răsăritul

Carpaților, — acest *Munte al său*, și în așa măsură, încât s'a putut spune că „... poporul român este legat de Carpați, Muntele său fiind dealungul unei istorii milenare, zidul înaintea căruia a venit să bată fluxul cuceritorilor, fără a-l lua vreodată. El a fost totdeauna un refugiu și un conservatoriu al civilizației române, și aceasta din timpurile cele mai îndepărtate”<sup>112)</sup> —, dacă în sfârșit elementul românesc transilvan a rămas totdeauna juridicește în marginea Statului maghiar, iar din punct de vedere spiritual totdeauna în hotărît antagonism cu elementul maghiar, acest element de infiltrare și de dominație, aceasta era soluția *unică* ce se impunea, în momentul istoric al lichidării Statului *apăsător de naționalități*, Monarhia austro-ungară. *Dreptul de liberă determinare* era astfel menit să desăvârșească o operă politico-teritorială; — aceea a întregirii în conformitate cu comandamentele *principiului naționalităților*, conform căruia „*națiunea* prin aria ei de expansiune teritorială, urmează să fie privită ca formula vie a *frontierei*” (R. Johannet), a hotarului apusean al „Statului Român național” —, după cum deopotrivă o cereau acele repetate și succesive manifestări ale „conștiinței naționale” a Românilor transilvani, ce exprimă în lumina dreptului ginților, tot atâtea manifestări ale „plebiscitului de toate zilele”.

Intr'adevăr, împământenirea în conștiința juridică a Românilor din Transilvania a datelor fundamentale ale *principiului naționalităților* și ale corolarului său juridic, *dreptul de auto-determinare a popoarelor*, — suprapuse

---

<sup>112)</sup> Jacques Ancel. Manuel géographique de Politique européenne. T. I. (L'Europe Centrale). Paris, 1936. pag. 208.

acestea peste o puternică conștiință de „drept“ și de „dreptate“, făurite prin îndelungate lupte naționale —, cereau și în această „vatră a românismului“, o operă de „restitutio in integrum“. De refacere adică după lichidarea unui „războiu al naționalităților“, a străvechei „Romanii“ existentă în întreg spațiul dacic de odinioară, și treptat îngustată sub raportul teritorial, prin acele etape ale *penetrațiunii* maghiare în Transilvania, *românească* totdeauna prin structura ei etnică, prin unitatea ei geografică și economică. *Dreptul de liberă-determinare* a Românilor transilvani implica astfel reglementarea unui proces istorico-juridic, — printr'o sentință definitivă —, care să însemne în ordinea juridică și în cea materială, anularea efectelor înregistrate în urma penetrațiunii maghiare de odinioară, într'un *teritoriu aparținător națiunii române*, în virtutea tuturor factorilor ce pot legitima în lumina dreptului ginților, o *posesiune* sau o *suveranitate teritorială*. Căci acea penetrațiune maghiară, cu o stăpânire a Statului maghiar asupra Transilvaniei adeseori *nominală*, și cu întreruperi seculare în timp, nu a avut nici caracterul juridic al unei *ocupațiuni*, — în înțelesul pe care dreptul internațional i-l atribue ca mod de dobândire a suveranității teritoriale, — nici al unei *cuceriri*, după calificarea ce i-o dă dreptul ginților<sup>113</sup>). Ea nu putea invoca nici beneficiul „curgerii timpului“, — al aceluia contestat mod de dobândire a suveranității teritoriale, tot mai puțin admis astăzi în doctrina dreptului internațional precum este „prescripția achizitivă“<sup>114</sup>), — dat fiind că a se vorbi despre o „Ungarie mi-

<sup>113</sup>) Pentru discuția problemei și respingerea tezei maghiare în materie vezi studiul nostru: *Doctrina Prescripției achizitive și Suveranitatea teritorială*... pag. 24 și urm.

<sup>114</sup>) Vezi studiul nostru citat: pag. 8 și urm.

lenară“ ca formulă de definire a raporturilor ungaro-transilvane, constituie o *erezie științifică*. In ceea ce privește Transilvania, precum pe drept cuvânt s'a remarcat — „*Ungaria milenară* atât de mult invocată, nu este decât o ficțiune a istoriografiei și a dreptului de Stat maghiar, neconfirmată de realitatea istorică<sup>115</sup>). Căci din diferitele transformări ale statutului juridic al Transilvaniei<sup>116</sup>) se desprinde neîndoelnic această constatare, că după o perioadă de stăpânire a Regilor Ungariei, — și aceea contestată adeseori și adeseori nominală, — ce se termină cu bătălia dela Mohaci (29 August 1526), abia la o dată recentă, „...din 1867 până la sfârșitul războiului mondial, Ungaria a reușit să-și înglobeze iarăși Ardealul și să se reconstitue, pentru a ființa din nou, timp de 51 de ani, într'o formă autonomă, în cuprinsul Monarhiei habsburgice, transformată în monarhie dualistă. Așa dar în locul mult invocatei „*Ungarii milenare*“, *șase stăpâniri diferite*...“<sup>117</sup>). Trebuie într'adevăr accentuat asupra acestei idei — când teza ungară refuză beneficiul dreptului de liberă determinare Românilor ardeleni, și-i consideră ca membri ai unui Stat maghiar vreme de un mileniu, — că nu se poate vorbi, la o cercetare obiectivă a problemei, decât despre o trecătoare și forțată integrare a Transilvaniei în cadrele teritoriale și politice ale Statului ungar, și aceea *vehement respinsă de conștiința românească*. „Unirea acestor părți,

<sup>115</sup>) C. Sassu. Români și Unguri (Premize istorice). București, 1940. pag. 14.

<sup>116</sup>) Pentru aceste diferite transformări, vezi: I. Lupaș. Individualitatea istorică a Transilvaniei. (In: „Studii, Conferințe și Comunicări Istorice“. Vol. I. București, 1927. pag. 51 și urm.).

<sup>117</sup>) C. Sassu. Op. cit. pag. 16.

— constată Prof. G. I. Brătianu —, s'a făcut abia la 1867 și a ținut doar o jumătate de secol, timpul de la 1867 la 1918<sup>118)</sup>. Intr'adevăr, împotriva acestei „Uniri“ cu caracter de anexiune teritorială, — consimțită Ungariei de către Viena imperială, în schimbul adeziunii sale la formula constituțională dualistă<sup>118bis)</sup>, — s'a ridicat *protestatară* conștiința românească. Și în aceste proteste, — adeseori revoluționare, precum a fost la încercarea de forțată „Unire“ din 1848 —, se găsește sub raportul desprinderii principiilor, anticiparea asupra *dreptului de liberă determinare* a Românilor ardeleni. La rândul lor, aceste proteste — ca și acele din vremurile mai îndepărtate, aproape periodic repetate, și adeseori manifestate pe cale de sângeroase *revoluții*, îndreptate împotriva elementului feudal maghiar de dominație, suprapunere și infiltrare, — prezintă în lumina dreptului semnificația juridică a unor acte de *întrerupere* a efectelor *curgerii timpului*, atât de constant invocată în teza maghiară. Căci chiar pentru puținii autori ce admit legitimitatea „prescripției achizitive“ în raporturile teritoriale internaționale, nu constituie îndoială faptul, că „poporul cucerit va putea întrerupe prescripția“ (P. Fauchille), — precum am arătat-o, — prin cele mai variate *forme de mani-*

---

<sup>118)</sup> G. I. Brătianu. Misiunea istorică a Ungariei. (In: „Cuvinte către Români“). București, 1942. pag. 62.

<sup>118bis)</sup> Căci, — accentuează Prof. Silviu Dragomir, — „...il ne reste donc en dernière analyse que la période qui va de 1867 à 1918 et pendant laquelle, en échange de son adhésion au dualisme austro-hongrois, le royaume de Hongrie réussit à annexer la Transylvanie dans certains conditions qui ne devaient jamais être remplies“ (La Transylvanie avant et après l'Arbitrage de Vienne. Sibiu, 1943. pag. 28).

*jeslare a nemulțumirii colective*, față de noul regim statal sau politic.

\* \* \*

Dar dacă atitudinea *protestatară* a Românilor din Transilvania, plină de semnificație *juridică* și creatoare de curente culturale și politice, nu poate fi despărțită de cultivarea *ideii naționale*, — subconștient manifestată în vremurile mai îndepărtate, conștient afirmată mai apoi, cel puțin din secolul XVIII-lea încoace, — deopotrivă *libera determinare* din anul 1918, este manifestarea în domeniul realităților politico-teritoriale, a aceleiași idei naționale. Acest exemplu de „auto-determinare“ rămâne astfel, — privit în lumina teoriei și practicei dreptului de liberă-dispoziție a națiunilor, — ca un calificat caz, în care noua realitate statală pe care el o înfăptuște, este expresiunea unei *comunități de voințe și de simțințe* a celor direct interesați. Căci națiunea română din Transilvania și Ungaria prin ea însăși, apare ca interpret al momentului istoric, în care „libera ei determinare“ trebuie pusă în lucrare, ca încoronare a unui îndelungat proces istoric, în care această parte a națiunii române, — după ce luptase pentru *autonomie*, apoi pentru *libertate națională*, — trebuia să înscrie înfăptuirea *uni-tății naționale*. Astfel interpretată, libera determinare a Românilor ardeleni rămâne un exemplu tipic, ce dovedește, că într'adevăr în *realitățile europene*, în realitățile Monarhiei dualiste în speță, își găsește originile „dreptul de auto-dispoziție“ a popoarelor; ideologia wilsoniană — atât de populară și la Românii din Transilvania, spre sfârșitul războiului mondial, — neîndeplinind alt rol, decât de a fi adus formulare acestui „drept“, de a fi fixat anumite lozinci și

a le fi investit cu autoritate oficială, dar pentru al cărui triumf, în Transilvania se purtase deja, de către națiunea română, o seculară luptă, materială și spirituală.

Să observăm întru susținerea acestei teze, câteva fapte și fenomene, pline de semnificație. Faptul că într'adevăr, „... pentru Românii din Transilvania, formula eliberării, unicul mijloc de refacere a puterilor lor, a fost de la sfârșitul secolului XVIII-lea *ideea libertății naționale*. Etapele *devenirii lor naționale* au fost însă mai lungi și mai grele, tocmai din pricina opresiunii politice și sociale, sub care ei zăceau”<sup>119</sup>). Găsindu-și formulare în acea „Petițiune” asupra drepturilor națiunii române (*Suplex libellus Valachorum*) din anul 1791, — din care nu lipsește nici referirea la comandamentele *dreptului natural*<sup>120</sup>), — acest document ce exprimă ideea de *solidaritate românească*<sup>121</sup>) în jurul revendicărilor naționale, a închegat un impresionant program de luptă politică. Din el a rezultat opoziția dărză față de încercările de înfăptuire, de la jumătatea secolului al XIX-lea, ale unui „Stat național unitar maghiar”. Aceas-

<sup>119</sup>) *Silviu Dragomir*. Les Roumains de Transylvanie à la veille du mouvement de résurrection nationale. (In: „La Transylvanie”. Bucarest, 1938. pag. 364).

<sup>120</sup>) Să observăm însă, spre a pune în lumină însemnătatea deosebită a acestei „Petiții” că în argumentarea ei „... rugămintile se întemeiază pe considerente istorice, folosind metoda întrebuintată cu atâta succes de straturile privilegiate, pentru menținerea „libertăților lor constituționale” (*C. Sassu*. Op. cit. pag. 127).

<sup>121</sup>) Dar nu mai puțin, „... spiritul de solidaritate care se desvolta și se fortifica, datorită unei conștiințe ce nu mai dormita, a întâmpinat aceeași opoziție categorică a vechiului regim” (*Silviu Dragomir*. Op. cit. pag. 369).



tă opoziție se găsește conturată în „Manifestul” din 1842, și afirmată cu hotărîre în discursul lui Simeon Bărnuțiu din 1848, de pe Câmpia Libertății, în care se accentuiază asupra *drepturilor firești* ale națiunii române; ca și mai târziu, după forțata realizare a unui astfel de Stat prin anexiunea Transilvaniei în protestul formulat prin „Memorandum”-ul din 1892, acel elocvent act de condamnare a *politicei guvernului maghiar de sub regimul Dualismului*, spre a duce în cele din urmă, ca închidere a unui ciclu de îndelungate lupte politice, la *Actul de liberă determinare din anul 1918*.

Trebue apoi reținut faptul, că atunci când spre sfârșitul războiului mondial, s'a înregistrat „Manifestul” Impăratului Carol, ultimul suveran al Monarhiei habsburgice, — din 16 Octomvrie 1918 —, prin care se preconiza „federalizarea” Statului dualist, intuiția politică a Românilor ardeleni a înțeles că era vorba de un proiect teoretic, menit doar să oprească procesul dislocării Monarhiei și să liniștească dacă ar fi cu putință naționalitățile oprimate, în mersul lor spre libertate și unitate națională. Nimeni dintre fruntașii ardeleni nu-și putea face iluzii, când acel Manifest, — ce întâmpinase de altfel în Consiliul de Coroană din 15 Octomvrie, opoziția primului ministru Wekerle și a ministrului de finanțe Spitzmüller, — accentua asupra ideii, că popoarele Monarhiei s'ar putea organiza pe baze statale naționale, dar „fără ca integritatea Țării Sfintei Coroane maghiare să fie atinsă”. Nicio tranzacție nu se putea face în jurul „ideii naționale”, a cărei valorificare prin *dreptul de liberă determinare*, trebuia să ducă prin noi și solemne afirmări ale *voinței colective*, la desăvârșirea *unității naționale*. Procesul în curs nu mai putea fi op-

rit din mersul său firesc, și el trebuia să dea firească deslegare „Problemei Transilvaniei“. Nici silnicile „declarații“ de adeziune ale unor fruntași ardeleni, la regimul politic caracteristic sistemului dualist, și de condamnare a intrării în războiu a României, pentru înfăptuirea „idealului național“, — declarații sgomotos invocate în teza maghiară<sup>122</sup>), dar lipsite de orice valoare și semnificație, când la baza lor stă intimidarea, amenințarea sau prigoana, — nici dracônica „Lege a XVIII-a“ despre răspunderea materială a trădătorilor de patrie (din anul 1915), fățiș îndreptată împotriva Românilor din Transilvania, de către guvernul ungar; nici deportările și internările în lagăre, nu putuseră desarma „conștiința națională” a Românilor din Transilvania și Ungaria. Dacă războiul mondial a putut însemna, până în anul 1918, o perioadă de tăcere, el nu a realizat nici adormirea, nici desființarea năzuințelor naționaliste ale Românilor transilvani. Și dacă flamura naționalismului transilvan a putut fi afirmată cu hotărîre, de către Români ardeleni refugiați în România, sau în lagărele de prizonieri din Rusia (ex: Memoriul de la Darnița), *sentimentul comun* al tuturor Românilor din Transilvania, — doar reținut în manifestările sale prin regimul de opresiune a unui Stat strein, — era pe aceeași linie, ca conținut și ca năzuințe. Era într’adevăr o convingere obștească, — astfel cum se afirma în amintitul „Memoriu“ de la Darnița, trimis Principalelor Puteri Aliate, ca și României, — că promisiunile austro-ungare în materie de „federa-

---

<sup>122</sup>) Vezi de ex: *Antal Ullein*. La nature juridique des clauses territoriales du Traité de Trianon. Paris, 1929. pag. 68 și urm.

lizare“, nu erau „...decât povești. Ar trebui, se spunea acolo, să se schimbe natura celor două națiuni dominante, pentru ca ele să poată renunța la visurile lor de dominație absolutistică și imperialistă. Sute și sute de soldați transilvăneni pretindeau ca Țara lor să fie unită cu România, în numele *dreptului de liberă dispunere al popoarelor*“.

\* \* \*

Dar valorificarea însăși a acestui *drept de liberă determinare*, a fost înregistrată în mediul românesc al Transilvaniei, în momentul când, în toamna anului 1918, procesul descompunerii Monarhiei austro-ungare era un fapt, iar imposibilitatea înfăptuirii practice a acelei preconizate „federalizări“, se manifestase ca o realitate. Desigur războiul mondial a înlesnit astfel, prin desfășurarea și rezultatele sale, eliberarea naționalităților integrate odinioară Monarhiei dualiste, dar autorizate declarații ale unor fruntași politici ai Imperiului, arătaseră încă dinainte că sub semnul „Statului național“ al cărui triumf se anunța, existența Statelor eterogene este prin definiție condamnată. Iar după istoricul Iosif Redlich, însuși Impăratul Franz Iosif a fost timp de decenii, obsedat de teama prăbușirii Statului său, cu numeroase naționalități<sup>124</sup>). Intr'adevăr, fenomenul descompunerii Monarhiei habsburgice „...fusese de îndehungat timp, prevăzut și discutat. Imperiul nu formase niciodată o adevărată *națiune* și diferitele elemente de uniune și de desuniune se combătuseră totdeauna cu înverșunare.

<sup>123</sup>) I. Lupaș. Desagregarea Monarhiei austro-ungare și eliberarea Transilvaniei... pag. 20.

<sup>124</sup>) I. Lupaș. Op. cit. pag. 16 și urm.

Aceste legături ale *limbii* și ale *sângelui* — care sunt factorii dominanți ai problemei integrării politice —, lipseau în Imperiu, și nici abilitatea politică a Habsburgilor, nici steaua lor norocoasă nu reușiseră să contopească într'o națiune mulțimea popoarelor stabilite în regiunile ce formau Austro-Ungaria modernă<sup>125</sup>). Era astfel firesc, — și după aceste mărturii din izvor american, — ca împământenirea în conștiința națiunilor a comandamentelor *principiului naționalităților* și solemnă recunoaștere a exercitiului de către ele a dreptului de *auto-determinare*, să ducă la o reconstrucție politico-teritorială în Europa Centrală, pe *baze naționale*, chiar dacă „Aliții și Președintele Wilson o declaraseră mai înainte de a se fi manifestat *voința națiunilor*, că ei nu aveau nici decum intenția, de a desmembra Austro-Ungaria<sup>126</sup>). În fapt, spre sfârșitul războiului mondial, — și încă înainte de a se fi pășit la oficiala elaborare a unui nou așezământ internațional, ce trebuia consfințit juridicește prin Tratatul de pace —, naționalitățile înșile reglementaseră „Chestiunea Monarhiei austro-ungare“. Prin invocarea *dreptului de liberă determinare*, „... în cursul ultimelor săptămâni ale războiului, ele își constituiseră spontan Guvernele lor proprii, măturând fără respect sau menajare tradițiile seculare. Austro-Ungaria ca entitate politică, se prăbușise ca un castel de carton, și cea mai solemnă din Conferințele de pace se găsea neputincioasă, de a o reînvia<sup>127</sup>). Era epoca *Consiliilor Naționale*, investite cu dreptul de a *reprezenta* naționalitățile, de a pregăti ma-

<sup>125</sup>) *Ch. Seymour și Col. House*. Ce qui se passa réellement à Paris en 1918—1919. Paris, 1923, pag. 81.

<sup>126</sup>) *Ch. Seymour și Col. House*. Op. cit. pag. 82.

<sup>127</sup>) *Ch. Seymour și Col. House*. Op. cit. pag. 80—81.

nifestarea *liberei lor determinări*, spre a se ajunge la sfârșit, nu la artificiale formațiuni statale, precum se arătase a fi defuncta Monarhie, ci la *realitatea* — ce va fi ocrotită de noua normă juridică internațională —, a *Statului național*. Astfel „... în mai puțin de o lună, cimentul artificial care unea elementele dispartate ale Imperiului se prăbușise, fidelitatea către Impărat se evaporase și supremația austro-maghiară fusese îndepărtată. Tirolul și Triestul fură ocupate de către Italieni. La Praga, noul guvern ceho-slovac se constituia. În Croația, Iugo-Slavii luau puterea, pregăteau unirea lor cu Serbia și, pe coaste, puneau mâna pe flota austriacă. În Galiția, Polonezii negociau cu noul guvern de la Varșovia. În Transilvania Români erau primiți ca eliberatori”<sup>128</sup>).

\* \* \*

Intr'adevăr, în prezența acestui proces de valoare și semnificație istorică, — ce tindea la aplicarea în realitățile Europei Centrale a unor *idei-forțe*, consfințite mai apoi în mod expres sau implicit, ca *norme juridice internaționale*, — Români din Transilvania și Ungaria luau o parte activă, ca factor determinant al său. Ei pregăteau cu elanul ce naște dintr'o puternică *conștiință națională*, despărțirea lor de Ungaria și *Unirea cu România*, prin neîndoelnice manifestări ale *voinței colective*, înțelegând să aducă prin aceasta afirmarea expresă a *liberei determinări*, în fața lumii întregi, înscriind astfel prin ei înșiși, *temeiul de drept* ce legitimează în ordinea juridică internațională, forma de *Stat național*, către care îi îndruma întreaga dezvoltare is-

<sup>128</sup>) Ch. Seymour și Col. House. Op. cit. pag. 81—82.



torică a națiunii române. Urma adică să se înscrie *expresse manifestări ale voinței naționale*, peste acel *plebiscit de toate zilele*, — de nepretuită valoare morală și juridică, — ce se afirmase neîncetat, vreme de secole, prin conștiința unei comunități de origini a Românilor de pretutindeni, a unei comunități de voințe, de năzuințe și de destin.

Astfel, precipitarea evenimentelor, starea prerevoluționară din Monarhie, acțiunea revoluționară și de eliberare națională a d-lui Iuliu Maniu, au determinat constituirea *Consiliului Național Român*, cu sediul stabilit ulterior la Arad (prezidat câteva zile de Vasile Goldiș, apoi de Ștefan Cicio Pop), complectat apoi cu consilii naționale *județene* și *comunale*, și cu misiunea menținerii și restabilirii ordinii publice în Transilvania pe de o parte, a pregătirii *Aduării Naționale* de la Alba-Iulia, pe de altă parte. Dar între timp, *dreptul de auto-determinare* a Românilor transilvani, își găsisese deja îndoită concretizare, prin „Declarația” *Comitetului Național* de la Oradea (din 12 Octomvrie 1918), și prin proclamarea solemnă a despărțirii de Ungaria. din 18 Octomvrie 1918 (afirmată în Parlamentul din Budapesta). Intr’adevăr, *Declarația dela Oradea* — adoptată în istorica reuniune a conducerii Partidului național român<sup>129</sup>), în casa fruntașului naționalist Dr. Aurel Lazăr, — elaborată de *Vasile Goldiș*, fixează datele fundamentale ale *dreptului de liberă determinare*, și aduce interpretarea

<sup>129</sup>) In prezența: Dr. Alex. Vaida-Voevod, Vasile Goldiș, Ștefan C. Pop, Dr. A. Vlad, Dr. A. Lazăr, Dr. Th. Mihail, Dr. I. Suciș și Dr. Ciordaș, membrii ai Comitetului executiv. Fiind încă prezenți ca oaspeți: Dr. Sever Dan, Dr. Gh. Popovici, Dr. Gh. Crișan. Vezi și: *I. Clopoșel: Revoluția din 1918 și Unirea Ardealului cu România*. Cluj, 1926. pag. 38 și urm.

voinței și năzuințelor din acel moment, a Românilor din Transilvania și Ungaria, când ea proclamă: „Comitetul executiv al Partidului Național Român din Ardeal și Ungaria, ca organ politic al națiunii române din Ardeal, Banat, Crișana și Maramureș, constată că urmările războiului îndreptătesc *pretențiunile de veacuri ale națiunii române, la deplina libertate națională*. Pe temeiul dreptului firesc, că fiecare națiune *poate dispune și hotărî singură asupra sorții ei*, — un drept care este recunoscut astăzi și de către guvernul ungar prin propunerea de armistițiu a Monarhiei austro-ungare, — națiunea română din Ungaria și Transilvania dorește să facă acum uz de acest drept și *pretinde în consecință și pentru ea dreptul*, ca liberă de orice înrăurire streină să *hotărască singură așezarea ei printre națiunile libere*, precum și stabilirea legăturii de coordonare a ei, cu celelalte națiuni libere. Organul național al națiunii române din Ardeal și Ungaria nu recunoaște îndreptățirea acestui parlament și acestui guvern, să se considere ca reprezentanțe ale națiunii române, ca să poată reprezenta la Congresul general de pace interesele națiunii române din Ungaria și Transilvania, căci apărarea intereselor ei, națiunea română o poate încredința numai unor factori, designați de propria lor Adunare Națională. Afară de organele delegate de Adunarea Națională, sau alese din mijlocul său, adică afară de Comitetul executiv al Partidului Național Român, nimeni nu poate fi îndreptățit să trateze și să hotărască în treburi referitoare la situația politică a națiunii române. Toate deciziunile și acordurile care s'ar lua și s'ar face fără aprobarea acestor organe, le declarăm nule și fără valoare, și ele nu leagă întru nimic națiunea română. Națiunea română care trăește în Monarhia Austro

Ungară, aşteaptă şi pretinde, — după multe suferinţi de veacuri —, afirmarea şi valorizarea *drepturilor ei nestrămutate şi inalienabile, la deplină viaţă naţională*“. Această istorică „Declaraţie“, era câteva zile mai târziu (la 18 Octomvrie 1918), notificată guvernului maghiar, în Parlamentul din Budapesta, — astfel cum se hotărîse în consfătuirea de la Oradea, — şi cuvântul energic şi demn al D-lui Dr. Alex. Vaida-Voevod, primit cu ostilitate de majoritatea Parlamentului ungar, însemna în fapt şi în drept, *ruptura Transilvaniei de Ungaria*. Evenimentul se înregistrează, cu o zi după ce Contele Tisza fusese obligat să recunoască public: am pierdut războiul<sup>130</sup>). *Libera determinare* a Românilor ardeleni se scobora astfel din domeniul teoretic, în acel al realităţilor româneşti transilvane. Ca urmare, s'a ajuns la „ultimatum“-ul *Consiliului Naţional Român*, din 10 Noemvrie 1918, către *Guvernul Consiliului Naţional maghiar*, prezidat de către Károlyi, — instituit la 30 Octomvrie prin care se cerea *potestatea* întregă asupra Ardealului. Era firesc dealtfel, ca în virtutea *principiilor wilsoniene*, — la care se referea —, naţiunea română din Transilvania să revendice, prin conducerea sa politică, dreptul de guvernare asupra celor 26 de judeţe cu majoritate românească. Ea înţelegea însă de pe atunci, să accentueze asupra ideii că „şi faţă de celelalte popoare aflătoare pe teritoriul românesc, vor fi respectate şi aplicate din partea noastră, principiile lui Wilson“. Era cea dintâiu schiţare a politicei generoase faţă de „minorităţile“ din Tran-

<sup>130</sup>) Despre această recunoaştere, „prezentatorul încheerii de la Oradea spunea că ar fi ajutat cauzei româneşti, mai mult decât ar fi putut să-i ajute ei (autorii încheerii) prin lupte de zeci de ani“ (I. Lupaş. Istoria Unirii).



silvania, reluată în termeni mai preciși în „moțiunea“ Adunării Naționale de la Alba-Iulia, și mai apoi constant urmată de către Statul Român, după desăvârșirea unității naționale. Și în acest act se afirmă aceeași valorificare a liberei determinări a Românilor din Transilvania, după cum deopotrivă el își găsea legitimarea, în abuzurile gărzilor maghiare din Transilvania, în masacrele ce se înregistrau în diferite părți, în lipsa de siguranță pentru persoane și bunuri, în lipsa complectă de autoritate a guvernului de la Budapesta. De aci au rezultat *tratatивele de la Arad* (din 13—14 Noemvrie), purtate între Oszkár Jaszi, Ministrul naționalităților, — împuternicit de Guvernul Károlyi să încerce limpezirea situației din Transilvania —, și exponenții *Consiliului Național Român*<sup>131</sup>). Două teze s'au ciocnit în discuțiile purtate în acele împrejurări: pe de o parte teza guvernului maghiar, a păstrării integrității Statului, cu acordarea de drepturi de circumstanță, de modestă întindere și neclar definite, pentru națiunea română; pe de altă parte, teza Consiliului Național Român, care pretindea *deplina recunoaștere și aplicare a dreptului de autodeterminare*, în spiritul wilsonian, cu prerogativa de a exercita puterea executivă, pe teritoriile locuite de națiunea română. Rezultatul final a fost întreruperea tratatивelor. Cuvântului ultim al lui Oszkár Jaszi, că desmembrarea Ungariei ar însemna întronarea anarhiei, Dl. Iuliu Maniu, sosit între timp de la Viena, a răspuns că Românii voesc „complecta desfacere de Ungaria“, și dreptul de libe-

---

<sup>131</sup>) Prezidat de Ștefan C. Pop, și având ca membri pe: Dr. Th. Mihail, Dr. Alx. Vaida-Voevod, Vasile Goldiș, Dr. Aurel Lazăr; întregit apoi cu socialiștii: Flueraș și Jumanca.

ră determinare le-o legitimează<sup>132</sup>). Ca urmare, în numărul din 20 Noembrie al ziarului „Românul“ din Arad, apărea protestul națiunii române (în limba română și franceză) „către popoarele lumii“, — semnat de Dl. Iuliu Maniu și Ștefan C. Pop — în numele Consiliului Național Român, prin care se denunța încă odată atitudinea neînțelegătoare a guvernului maghiar față de naționalități, și se arătau motivele pentru care *dreptul de liberă determinare* se cuvine națiunii române din Transilvania. Se accentua într'adevăr asupra faptului, că „Guvernul împilătorilor de până acum a refuzat să recunoască dreptul de liberă determinare al națiunii române și față de acest drept *firesc* al fiecărei națiuni de a fi liberă și de a stăpâni teritoriul locuit de ea, guvernul oligarhic opune forța brutală a Statului opriment“. Dar „...națiunea română din Ungaria și Transilvania nu admite mistificarea îndreptățirii pretențiilor sale prin stările produse de încercările seculare pentru nimicirea ei, protestează împotriva revendicărilor maghiare asupra teritoriului românesc, care dela descălécarea Impăratului Traian și până astăzi a fost muncit cu brațele noastre și îngrășat cu sângele nostru și nu mai voește sub nicio condiție, să trăiască în legătură de Stat cu națiunea maghiară, ci *este hotărîtă a-și înființa pe teritoriul locuit de ea, Statul său liber și independent*“. În acest scop, — ce naște din ideea de liberă determinare —, „...anunțând popoarelor lumii această voință și hotărîre a sa, națiunea română din Ungaria și Transilvania apelează la sprijinul lumii civilizate și la geniul libertății ome-

---

<sup>132</sup>) Pentru amănunte, vezi și *I. Clopoșel*. Op. cit. pag. 81 și urm.

nești, declarând sărbătorește că din ceasul acesta, ori cum ar decide Puterile lumii, este *hotărîtă ca mai bine să piară decât să mai sufere sclăvia și atârănarea*. Și se încheia cu aceste semnificative cuvinte: „Națiunea română din Transilvania și Ungaria speră și așteaptă, că în năzuința ei pentru libertate o va ajuta întreg neamul românesc, cu care *una vom fi de aci înainte, în vecie*“. Se desprinde astfel impresionant și din acest document, adâncă penetrațiune în conștiința Românilor ardeleni, a dreptului de liberă determinare. Dar cum în această conștiință, *libertatea națională* — despre care se vorbește în succesivele manifestări de la 12 Octomvrie 1918 încoace, — înseamnă *însăși Unirea Transilvaniei cu România*, solemnă ei formulare trebuia să urmeze de îndată.

În acest scop, „Consiliul Național Român“ în numele națiunii române, a pășit la convocarea *Marei Adunări Naționale de la Alba-Iulia*, pentru 18 Noemvrie/1 Decemvrie 1918. „Chemarea“ publicată în „Românul“ din Arad, la 21 Noemvrie, fixa într'adevăr *Alba-Iulia*, această „cetate istorică a neamului nostru“, ca locul unde „națiunea română să hotărască de soarta sa pentru vecie“. Națiunea română reîntronată astfel în dreptul ei natural de autodeterminare, — ce-i fusese confiscat odinioară, prin anexiunea Transilvaniei la Ungaria, — era pusă așa dar în situația de a aduce, ca încoronare a manifestărilor sale anterioare, mai îndepărtate sau mai apropiate în timp, dar care toate aduseseră contribuția lor la pregătirea *actului de la Alba-Iulia*, o hotărîre de valoare caracteristic *plebiscitară*, în cea mai importantă problemă politică ce o preocupa.

\* \* \*

„Ca la o vrajă s'au adunat la Alba-Iulia o sută de mii de Români, ca să hotărască asupra sorții neamului românesc. Țărani din toate părțile locuite de Români, au alergat cu primejdia vieții, printre sulitele gardiștilor unguri, la marea Adunare națională. Ca o vijelie s'a descărcat la Alba-Iulia glasul poporului: *Noi vrem Unirea cu România*. Hotărârile de la Alba-Iulia sunt tablele legii celei noi ale neamului românesc<sup>133</sup>). Și adaugă Prof. Silviu Dragomir, — caracterizând Adunarea Națională de la Alba-Iulia, — că a fost acolo, la 1 Decembrie 1918, „... o manifestare spontană a tuturor intelectualilor și a tuturor țăranilor români, care o considerau ca *încheierea naturală și logică a evoluției istorice*”<sup>134</sup>). A avut într'adevăr Adunarea de la Alba-Iulia un caracter *național și reprezentativ*, și acesta este pus în lumină prin faptul că fiecare circumscripție electorală, fiecare *Consiliu Național* (regional, județean sau comunal) și-a trimis delegații săi autorizați, cu un mandat expres și formal. Au fost verificate și validate 1228 de mandate și multe altele încă, nu au putut ajunge și pătrunde în grandioasa Adunare. Au participat în jurul a 130.000 de țărani români, — afirmând astfel un adevărat caracter *democratic* — veniți din toate regiunile Transilvaniei, din cele peste cinci mii de comune românești. Astfel în ceea ce privește structura sa, Adunarea de la Alba-Iulia“ avea în drept și în fapt, un caracter de *reprezentanță națională* a poporului român<sup>135</sup>). Alcătuită

<sup>133</sup>) Episcop Roman Ciorogariu. Zile trăite. Oradea, 1926. pag. 305.

<sup>134</sup>) Silviu Dragomir. La Transylvanie roumaine et ses minorités ethniques. București, 1934. pag. 34.

<sup>135</sup>) Vezi și: Caius Bardoși. In: „Revue de Transylvanie“, a. 1934. Nr. 2, pag. 285.

din reprezentanți ai Românilor din teritoriile aflate sub imperiul Marelui Sfat Național Român, „...reprezențați pe categorii profesionale și sociale pe de o parte, pe circumscripțiuni teritoriale pe de alta, ea a fost în mod cert, *icoana juridică a vrerii întregii suflări românești din Transilvania*. Grandioasele proporțiuni ale acestei Adunări, se reliefează ca un eveniment fără precedent în istoria noastră națională, ca un eveniment cu puțini corespondenți în cea universală. Voința națională și-a găsit o expresiune unică — prin vigoarea cu care s'a manifestat — cu prilejul acestei zile memorabile<sup>136</sup>).

Privită în lumina dreptului internațional, Adunarea Națională de la Alba-Iulia prezintă valoarea și caracterele unui adevărat *plebiscit spontan*, menit să dea impresionantă manifestare *voinței colective*, fundamentul cel mai puternic și titlul de drept cel mai tare, al unei formațiuni statale. Ori — astfel calificată pe plan juridic internațional —, Adunarea de la Alba-Iulia apare într'adevăr ca o consultare populară neprescrisă de vreun act juridic internațional, organizată și afirmată adică în chip *spontan*, — precum s'au mai înregistrat câteva cazuri în ordinea internațională post-belică —, dar tocmai prin aceasta, având o valoare sporită în ordinea morală și juridică, față de o consultare la o zi determinată, și impusă printr'un angajament prealabil. În ceea ce privește obiectul ei, Adunarea de la Alba-Iulia, rămâne astfel „...un adevărat *plebiscit pentru Unire*, exprimat cu îndrăzneală, cu primejdia vieții și cu o *spontaneitate* ce a redus la neputință ori-

---

<sup>136</sup>) Titu Onișor. Alba-Iulia în lumina tehnicii juridice. (In „Revista de Drept Public“. An. X. 1935. pag. 281.).

ce răspuns sau rezistență imediată, din partea milenarilor opresori<sup>137</sup>).

Adunarea Națională de la Alba-Iulia, operă proprie a Românilor din Ungaria și Transilvania, însuflețiți într'un moment istoric de comandamentele *principiului național* și ale dreptului popoarelor de *liberă dispoziție*, a înscris într'adevăr prin *actul din 1 Decembrie 1918*, — după ce în ședința din preziua marelui Adunări, conducătorii ei stabiliseră acordul asupra principiilor sale de bază, — *proclamarea solemnă a Unirii cu România*. În entuziasmul obștesc, istorica Adunare — prezidată de octogenarul luptător naționalist Gheorghe Pop de Băsești, — a decretat astfel înfăptuirea actului final al exercițiului *dreptului de liberă determinare*, „fondarea *unității românești*, precum o întrevăzuse vizionarii secolului naționalităților, în proiectele lor cele mai îndrăznețe<sup>138</sup>), stabilind în *Rezoluția* sa, unanim adoptată: „Adunarea Națională a tuturor Românilor din Transilvania, Banat și Țara Ungurească, adunați prin reprezentanții lor îndreptățiți la Alba-Iulia, în ziua de 18 Noembrie/1 Decembrie 1918, *decretează Unirea acelor Români și a tuturor teritoriilor locuite de dânsii, cu România*. Adunarea Națională proclamă îndeosebi *dreptul inalienabil* al Națiunii române la întreg Banatul, cuprins între Mureș, Tisa și Dunăre“ (art. 1). Iar după ce proclamă astfel *Unirea fără condițiuni*<sup>139</sup>), istorica *Rezoluție* de la

<sup>137</sup>) N. Dașcovici. Principiul Naționalităților și Societatea Națiunilor. București, 1922. pag. 89.

<sup>138</sup>) G. I. Brătianu. Origines et formation de l'Unité Roumaine. Bucarest, 1943. pag. 298.

<sup>139</sup>) Vezi și „Procesul Verbal“ al Adunării de la Alba-Iulia (semnat de către Dr. T. Mihail, ca Vice-Președinte, Prof. Silviu

Alba-Iulia accentuiază asupra unor „principii fundamentale la alcătuirea noului Stat Român“ (art. II), dând expresiune năzuințelor Românilor ardeleni spre un regim democratic, cu largi drepturi pentru minorități (art. II p. 1—6), arătând astfel în mod public, că „Românii nu înțelegeau să săvârșească greșelile, a căror victime fuseseră îndelungat timp”<sup>140)</sup> și anticipând cu generozitate prin aceasta, asupra tratamentului minorităților, ce va forma obiect de atență preocupare pentru autorii tratatelor de pace și ale celor „adiționale”<sup>141)</sup>. Exprimându-și deopotri-

---

Dragomir ca Notar, și D-nii Iuliu Maniu și Ioan Suci, ca verificatori.

<sup>140)</sup> G. I. Brătianu. Op. cit. pag. 297.

<sup>141)</sup> S'a văzut în ceea ce privește originile *principiilor* de la Alba-Iulia, larg democratice, liberale și generoase, însăși „emanațiunea organică a mediului politic, economic și social, al Ardealului românesc. Ele nu sunt altceva, decât adaptarea și stilizarea mai românească, a programului Partidului național român de la Sibiu. Rezultantă de veacuri a gândirii politice a Ardealului românesc în lupta pentru libertatea națională și îndreptățirea egală a tuturor națiunilor”. (Sever Stoica. Alba-Iulia în umbra Trianonului. Cluj, 1930. pag. 15.). Această teză se găsește însă în opoziție cu explicațiile date în „adnotațiile „Discursului” său de la Alba-Iulia, de către Vasile Goldiș: „Nu s'a dat prin hotărîrea de la Alba-Iulia un program politic de partid, ci s'a tâlcuit noua evanghelie a civilizației umane. Nu este aici un program, ci este o doctrină, o concepție de Stat, un ideal. Cei inițiați în studiul științelor sociale vor găsi lesne documentarea acestui ideal al civilizației. Deci răspunderea istorică și politică pentru hotărîrea de la Alba-Iulia n'o are vreun partid politic, ci o are înaintea tuturor autorul, care s'a simțit alături de sufletul poporului român, cu adevărat iubitor de dreptate și libertate. Punctul 1 din art. III, acel cu libertatea națională pentru toate popoarele, este transcris aproape textual din

vă dorința, ca Congresul de pace să înfăptuiască comunitatea națiunilor libere în așa chip, ca dreptatea și liberta-

broșura aceluiași autor, tipărită la Arad în anul 1912 în limba maghiară, despre *Problema Naționalității*. Am propovăduit aceste credințe, când făceam parte dintr'un neam asuprit, nu le-am renegat nici acum, când cu ajutorul bunului Dumnezeu fac parte dintr'o națiune stăpânitoare asupra sa, în Statul său propriu". (Discursuri. București, 1928. pag. 24—25). Ori cum ar fi, vom accentua asupra acestei idei, că la Alba-Iulia s'au formulat principii de ocrotire a minorităților ca „colectivități“, atât de generoase, încât ele depășesc concepția autorilor *tratatelor minorităților*, care au înțeles să le institue o protecțiune *garantată*, — în principiu, — „ut singuli“ ca membrii adică ai unor colectivități minoritare. Și această concepție se găsește concretizată în deobște, și în tratatul din 9 Decembrie 1919, impus României, de către Principalele Puteri Aliate. Astfel fiind, s'ar putea spune că departe de a se fi înscris la Alba-Iulia vreun fel de *obligatie juridică* pentru Statul Român întregit, ne găsim în prezența unei *declarații de principii*, arareori întâlnită la o națiune odinioară oprimată. Precum s'a observat, „... la Alba-Iulia nu s'a proclamat decât unele principii generale, așa cum Revoluțiunea franceză a proclamat trinitatea sacră a marilor principii: libertate, egalitate, fraternitate. Cu alte cuvinte, principiile de la Alba-Iulia nu s'au decretat pentru realitățile imediate din România, ci ca un îndreptar politic pentru rezolvirea problemei minoritare în orice Țară și în orice timp, ca un catehism etern ce înfruntă legile timpului și ale spațiului (Sever Stoica. Op. cit. pag. 23). Astfel numai printr'o ignorare a naturii juridice a stipulațiilor de la Alba-Iulia, și călăuziți mai ales de considerațiuni politice mai mult decât juridice, anumiți exponenți ai *minorităților* au putut revendica ulterior recunoașterea lor ca „colectivități minoritare“ prin depășirea astfel a Tratatului din 9 Decembrie 1919. Vezi și: Victor Lorenz. Die Rechtslage der Deutschen Volksgruppe in Rumänien vom Weltkrieg bis 1940. (In Volk im Osten. a. 1941. Nr. 1—2, pag. 7 și urm. București.).



tea să fie asigurate pentru toate națiunile mari și mici deopotrivă, iar în viitor să se elimineze războiul, ca mijloc pentru regularea raporturilor internaționale“ (art. 4). Românii din Transilvania accentuau prin aceasta, asupra caracterului de „națiune satisfăcută“ — odată înfăptuit idealul național, — al națiunii române, asupra misiunii de factor de pace și de ordine internațională, a Statului român întregit. În sfârșit vom reține, că până la definitivă organizare a României întregite, actul de la Alba-Iulia stabilește (în art. 8): „Pentru conducerea mai departe a afacerilor națiunii române din Transilvania, Banat și Țara Ungurească, Adunarea Națională hotărăște instituirea unui mare *Sfat Național Român*, care va avea toată îndreptățirea să reprezinte națiunea română oricând și pretutindeni, față de toate națiunile lumii și să ia toate dispozițiunile, pe care le va afla necesare în interesul națiunii“. Un astfel de *Mare Sfat Național*, alcătuit din 150 de deputați s'a și constituit de îndată, iar a doua zi a luat ființă ca organ executiv, un *Consiliu Dirigent*, prezidat de Dl. Iuliu Maniu, cu mandat limitat în timp<sup>142</sup>).

\* \* \*

S'a putut vedea în doctrina noastră de drept public, în

---

<sup>142</sup>) Alcătuit din: Dl. Iuliu Maniu (Președinte), Dr. Ștefan C. Pop (Interne), Dr. Aurel Lazăr (Justiție), Vasile Goldiș (Culte), Dr. Victor Bontescu (Agricultură), Dr. Romul Boilă (Comunicații), Dr. Ioan Suci (Organizare), Dr. Emil Hațieganu (Codiculare), Dr. Alex. Vaida-Voevod (Externe), Dr. Aurel Vlad (Comert), Dr. Valeriu Braniște (Instrucție), Dr. Vasile Lucaciu și Octavian Goga.

*actul creator al Unirii*, din 1 Decembrie 1918, și ființa unei scurte și trecătoare *formațiuni statale* a Transilvaniei, care ar fi dăinuit până la 12 Decembrie 1918, când actul Unirii a fost prezentat Regelui Ferdinand, prin Comisiunea de fruntași ardeleni, alcătuită din Episcopii Miron Cristea al Caransebeșului și Iuliu Hossu al Gherlei, Dl. Alex. Vaida-Voevod și Vasile Goldiș și când Regele României întregite, dând exprimare sentimentului obștesc al națiunii române față de hotărîrea de la Alba-Iulia, declara: „În numele Românilor din Vechiul Regat, din Basarabia și Bucovina astăzi uniți, cu profundă recunoștință primesc hotărîrea fraților noștri de peste Carpați, de a săvârși Unitatea Națională a tuturor Românilor și declar pe veci unite în Regatul României, toate ținuturile locuite de Români de la Tisa până la Nistru“. S'a susținut astfel în sprijinul acestei interpretări, că întru cât „Adunarea de la Alba-Iulia a avut caracterul de Constituantă“, de unde urmează în mod necesar că „rezoluțiunile adoptate acolo, vor avea caracter de Constituție“, trebuie dedus că „... prin rostul acestei Adunări, s'a întemeiat, în mod indiscutabil, un nou Stat: Statul liber și suveran al majorității etnice din Transilvania, al Românilor din Transilvania“<sup>143</sup>). S'a invocat deopotrivă în această argumentare faptul că la Alba-Iulia s'au proclamat „adevărate directive de organizare politică, adevărate principii de guvernare, ... dispozițiuni de ordin constituțional, de care va trebui să se țină seamă la alcătuirea noului Stat român, la fixarea osaturei sale juridice“<sup>144</sup>). Ca și în sfârșit, art. 8 al rezoluției, care institue

<sup>143</sup>) Titu Onișor. Op. cit., pag. 281—282.

<sup>144</sup>) Idem. pag. 283—284.

cu titlu provizoriu, Marele Sfat Național Român<sup>145</sup>). Ori, dacă „rezoluțiunile și hotărârile de unire au fost expresiunea suverană a voinței unor State, cum erau provinciile alipite în momentul unirii lor... și hotărârile Adunării Naționale de la Alba-Iulia sunt legi fundamentale, adevărate legi constituționale, pentru că au fost aduse de o Adunare constituantă” (R. Boilă), ne-am găsi în situația de drept, că „Statul liber al Transilvaniei române, proclamat la 1 Decembrie 1918 a trebuit să dăinuiască în mod necesar, până în preajma zilei de 11 Decembrie. Această concluziune se impune în mod imperios, odată ce știm că Transilvania a fost deslipită de fosta Monarhie la 1 Decembrie și că nu s'a alipit Regatului Român decât după unsprezece zile...“<sup>146</sup>). Dar oricât de strânsă se prezintă argumentarea acestei teze, — ce poartă un interes mai mult de subtilitate juridică, ea recunoscând în întregime valoarea juridică și conținutul material al *voinței colective*, ca factor determinant al *Unirii* proclamată la Alba-Iulia —, ea este departe de a ne putea convinge. Nu numai pentru că „Statul liber și suveran“ al Transilvaniei, — cu o dăinuire în timp de unsprezece zile —, nu a înregistrat pe plan internațional, vreo *recunoaștere* expresă sau tacită (*de jure* sau *de facto*). Dar mai ales, pentru că ea trece cu vederea efectul juridic de *creațiune unilaterală a dreptului de auto-determinare a popoarelor* (G. Scelle, Th. Ruysen, etc.), în domeniul politico-teritorial, aducând mai mult o interpretare *contractuală* fenomenului *Unirii*. Ceea ce înseamnă în speță, că din momentul *manifestării*

---

<sup>145</sup>) Idem. pag. 289 și urm.

<sup>146</sup>) Idem. pag. 287.

*de voință*, Transilvania se găsește *unită* cu România. Ori prin art. I al *Rezoluției* de la Alba-Iulia, din 1 Decembrie 1918, „Adunarea Națională . . . *decretează unirea . . . cu România*“. Nu ar fi locul ca urmare, a se distinge între o „*ofertă de unire*“ și „*consumarea acestei uniri, prilejuită de parafarea actului de unire prin Regele României*“<sup>147</sup>), suveranitatea Statului român devenind — în lumina principiilor de drept internațional —, o realitate juridică în Transilvania românească, de îndată după proclamarea solemnă a *Unirii*, la 1 Decembrie 1918. Ca urmare, dacă prin Decretul Lege al Guvernului regal din București din 11 Decembrie 1918 se legiferează că „*Ținuturile cuprinse în hotarele Adunării Naționale de la Alba-Iulia din 18 Noembrie/1 Decembrie 1918, sunt și rămân deapururi unite cu Regatul României*“, această *Unire* începe în drept, din ziua istorică de 1 Decembrie 1918. În aceea zi într'adevăr, s'a înregistrat actul fundamental al *liberei determinări* a Românilor din Transilvania și Ungaria, — *Unirea* lor cu România — și nu „*deslipirea lor de fosta Monarhie*“, care poate fi privită ca fapt împlinit, încă de la 18 Octombrie, — data „*Declarației*“ de *independență* a națiunii române, prezentată Parlamentului din Budapesta, — sau de la 10 Noembrie, — data „*Ultimatum*“-ului Consiliului Național Român, — sau de la 14 Noembrie, când la încheerea „*tratativelor de la Arad*“, Dl. Iuliu Maniu exprima sensul liberei determinări a națiunii române din Transilvania, ca interpret al voinței naționale, prin cuprinzătoarea formulă: „*desfacerea completă de Ungaria*“ (Teljes elszakadást), ca fază premergătoare a *Unirii* din 1 Decembrie

---

<sup>147</sup>) Idem. pag. 287.

1918. În sfârșit, Decretul-Lege Nr. 3632 din 11 Decembrie 1918, — al aceluiași Guvern regal român, — stabilind că „în mod provizoriu și până la definitivă organizare a României întregite, însărcinăm cu conducerea serviciilor publice din ținuturile prevăzute în Decretul-Lege Nr. 3631, *Consiliul Dirigent* emanat de la Adunarea Națională de la Alba-Iulia din 18 Noiembrie/1 Decembrie 1918“, exprimă o manifestare de voință a suveranității Statului Român *întregit*, — prin organul său competent în materie —, după cum mai târziu, cu ocaziunea dizolvării Consiliului Dirigent, se va înregistra o asemănătoare manifestare a aceleiași suveranități unitare, într'un sens contrar.

Astfel, în lumina acestor considerațiuni, hotărîrea de la Alba-Iulia se înfățișează cercetătorului de drept public ca un act prin sine însuși *creator de Unire*, — care pentru națiunea română apare „consecință logică a trecutului nostru istoric și o absolută necesitate, un drept indiscutabil ieșit din unitatea noastră etnică, având aceeași limbă și cultură, aceleași tradiții și aspirații<sup>148)</sup>, și în același timp, „un triumf al libertății omenești“<sup>149)</sup> și nu ca un act institutiv al unei efemere formațiuni statale, fie și după puțin timp integrată unei puternice și organice realități de Stat, *Statul român întregit*. Actul de la Alba Iulia apare într'adevăr, ca rezultat elocvent al „conștiinței morale a unei națiuni, care a conceput și înfăptuit unitatea sa“<sup>150)</sup>. Și dacă este un adevăr acesta, „atât cât se va menține această conștiință, desmembrările teritoriului nu vor putea să sdrun-

<sup>148)</sup> Din „Discursul“ D-lui Iuliu Maniu, la Alba-Iulia.

<sup>149)</sup> Idem.

<sup>150)</sup> G. I. Brătianu. Op. cit. pag. 337.

cine *unitatea spirituală*, care va fi întotdeauna în stare să refacă *unitatea politică*. Nici anexiunea Bucovinei în 1775, nici aceea a Basarabiei în 1812, nici secolele de dominație maghiară în Transilvania, nu au putut să împiedece înfăptuirea acestei unități, când ceasul a sunat<sup>151</sup>).

\* \* \*

Manifestarea *voinței colective* a națiunii române din Transilvania, în Adunarea Națională de la Alba-Iulia<sup>152</sup>, — această Adunare de caracter *spontan plebiscitar* din punctul de vedere al dreptului internațional, de caracter *constituant* din punct de vedere al dreptului public intern, dar având această calitate numai în „Chestiunea Unirii”. („Noi suntem o *corporație legislatoare* numai într'un singur punct: al Unirii”, observase Dl Iuliu Maniu în conferința ce a precedat Marea Adunare), — a fixat astfel *temeiul de drept* al frontierei apusene a Statului Român, în conformitate cu datele „criteriului etnic”, privind acesta în liniile sale mari<sup>153</sup>).

<sup>151</sup>) Ibidem.

<sup>152</sup>) Intr'adevăr cea mai măreață dintre „...toate manifestările „suveranității naționale”, fărîmitate prin granițele nedrepte ale Impărățiilor prăbușite, nu numai prin covârșitoarea mulțime care a luat parte la ea, dar și prin însuflețirea și prin demnitatea cetățenească a celor ce aduceau acum la matca României întregite, partea cea mai de preț a Daciei lui Traian, pământul și poporul care prin vitregiile istoriei a fost ținut timp mai îndelungat în lanțurile cârmuirilor streine și împiedecat a-și urma cursul firesc al unei dezvoltări nestingherite, în cadrele aceleiași organizații politice, cu restul neamului” (I. Lupaș. Op. cit. pag. 368).

<sup>153</sup>) Înțelegând însemnătatea de covârșitoare valoare a *Rezoluției* națiunii române, de la Alba-Iulia, *Adunarea Sașilor* de

Conferinței Păcii de la Paris — solemn inaugurată la 18 Ianuarie, și efectiv în lucrare la 25 Ianuarie 1919, — nu-i mai revenea astfel, decât misiunea definitivării și consfințirii unei realități politice și teritoriale, înfăptuită prin străduințele înșile ale națiunii române, manifestate pe linia acelor *idei călăuzitoare*, definite ca atare prin însăși „scopurile de război” afirmate încă în decursul ostilităților, de către taberile beligerante: *principiul naționalităților și dreptul de auto-determinare a popoarelor*. Totuși pentru valorificarea pe plan internațional a dreptului națiunii române la frontierele înfăptuite prin *libera sa determinare*, a trebuit să se ducă „bătălia frontierelor”, — de această dată în domeniul diplomatic, după aceea militară,

---

la Mediasș proclama deopotrivă (la 8 Ianuarie 1919) că „... poporul sășesc începând de astăzi, se consideră membru al Imperiului român și fiii și fiicele sale cetățeni ai acestui Stat. Roagă pe D-zeu să ducă la bine și să binecuvânteze acest pas plin de răspundere, pe care s'a simțit dator să-l facă”. Era aceasta urmare a faptului, că „... cel mai numeroase popor al Transilvaniei și părților limitrofe ale Ungariei, a declarat în Adunarea sa națională de la Alba-Iulia, alăturarea sa la România. Prin Unirea Transilvaniei și părților locuite de Români ale Ungariei, se creează un teritoriu integral, a cărui împreună apartinere este motivată de condițiile etnografice”. De aci, „... în fața acestor fapte și în convingerea că aici se înfăptuește un act de istorie mondială, punându-se pe baza *dreptului de liberă dispunere*, poporul sășesc din Transilvania declară alipirea sa la Regele României și trimite poporului român salutul său frățesc și felicitările sale cordiale, pentru înfăptuirea idealului său național...”. Aceeași atitudine a fost adoptată și de Șvabii din Banat, care în Adunarea de la Timișoara (din 10 August 1919) au cerut alipirea Banatului *întreg* la România, afirmând convingerea că în cadrele Statului Român, li se va respecta specificul etnic.

ce a precedat-o, cu patriotism și demnitate purtată de delegația română, prezidată de Ion I. C. Brătianu<sup>154</sup>).

Și cunoașterea acestei acțiuni diplomatice, arată cu prisosință cercetătorului nepărtinitor, că nu poate fi vorba de vreun fel de „generozitate” din partea Conferinței de Pace, — precum constant a pretins teza maghiară, — nici de o depășire a dreptului de liberă determinare a națiunii române, în opera de consfintțire a frontierei apusene a Statului român, ci de un larg spirit de *moderațiune* din partea Delegației române<sup>155</sup>). Precum remarcă mai târziu N. Titulescu, ca Ministru al Afacerilor Streine, — în expozeul său din 4 Aprilie 1934 înaintea Adunării Deputaților, — „... Tratatul de la Trianon apare tuturor Românilor și în special aceloră din Transilvania ca consacarea unei ordine de drept *cu mult mai redusă* decât aceea pe care secolele de viață în comun și de suferințe identice, au gravat-o în conștiința istorică a națiunii române. Deaceea în chip firesc, *Tratatul de la Trianon evocă în opinia noastră, publică, mai de grabă ideea unei complectări, decât aceea a unei amputări*”.

---

<sup>154</sup>) Pentru cunoașterea ei, prețioase considerațiuni și amănunte, în: *G. I. Brătianu*. Op. cit. pag. 298 și urm. De văzut și *Alex. Vaida-Voevod*. Problema frontierelor României (In „Politica Externă a României“), București 1929.

<sup>155</sup>) Să reținem astfel, acest pasagiu din „Memoriul” român prezentat Conferinței de Pace la 1 Februarie 1919. „La Roumanie ne demande pas l'entrée dans l'unité roumaine de toutes ces populations d'au delà du Danube, du Dniestr ou de la Theiss, même pas de celles dont elle n'est séparée que par la largeur d'un cours d'eau. La Roumanie demande seulement à tous Etats voisins de montrer la même moderation et de faire les mêmes sacrifices dans l'intérêt de la paix, du libre développement des peuples et du progrès économique de l'Europe”.



## INCHEERE.

Dacă deci Tratatul din 1919/20 au putut fi caracterizate ca „instrumentele diplomatice ce au pus sfârșit unei seculare evoluții istorice” (J. Ancel), ele *nu au creat* statutul teritorial și politic al României de acum un sfert de veac, ci *au recunoscut* numai și au înregistrat în texte de drept internațional pozitiv<sup>156</sup>), *această creațiune logică și organică* a națiunii române însăși, conformă comandamentelor *principiului naționalităților*, dar deopotrivă legitimată, prin oricare alt principiu *obiectiv*, călăuzitor în opera determinării frontierelor.

Ca urmare, nici Tratatul de la Trianon (semnat numai la 4 Iunie 1920) nu a fost în măsură a decreta el, „Unirea” Transilvaniei cu România, ci *de a consfinți numai acest istoric act, ce rămâne* în chip hotărâtor, *propria operă a națiunii române din această parte a Țării*, prin impresionantă concretizare a dreptului ei *de liberă determinare*. Și este cu deosebire important de reținut că această

---

<sup>156</sup>) Principalele texte în materie, sunt: art. 29 din Tratatul de la Versailles; art. 59, 61, 89 din Tratatul de la Saint-Germain; 27, 45, 47, 74 din Tratatul de la Versailles; art. 59, 61, 89, din Tratatul de la Saint-Germain; art. 27, 45, 47, 74, din Tratatul de la Trianon; 26 și urm. și art. 59 din Tratatul de la Neuilly-sur-Seine; Convenția de la Paris din 28 Octombrie 1920.

*consfințire a Unirii Transilvaniei s'a găsit înscrisă în Tratatul de Pace, numai după ce — respingând injoncțiunea Delegației ungare, care pretindea noi consultări plebiscitare — autorii săi se convinseseră pe deplin de dreptatea cauzei românești. Căci astfel cum accentua „Scrisoarea Millerand” de trimitere a Tratatului de la Trianon către Delegația ungară din 6 Maiu 1920, „... dacă Puterile Aliate și Asociate au considerat inutil de a mai recurge la o consultare populară de acest fel, ele nu au făcut-o, decât după ce au dobândit certitudinea că această consultare, chiar dacă ar fi înconjurată de garanții complete de sinceritate, nu ar da rezultate simțitor deosebite de acele la care le-a condus un studiu minuțios al condițiilor etnografice ale Europei Centrale și ale aspirațiilor naționale. Voința popoarelor s'a exprimat în zilele de Octombrie și Noembrie 1918, când dubla Monarhie s'a năruit, și când populațiile de mult timp oprite, s'au unit cu frații lor, ... Evenimentele care s'au produs de la această epocă, constituiesc tot atâtea mărturii noi despre sentimentele naționalităților, pe vremuri subjugate sub Coroana Sfântului Ștefan”<sup>157</sup>). Pe de altă parte, trebuie pus în lumină faptul, că dispozițiile teritoriale ale Tratatului dela Trianon, au fost adoptate numai după ce Ungaria fusese pusă în situație de a-și formula orice obiecție, de a prezenta întreaga documentare, care credea a-i servi cauza: „Afirm că Ungaria s'a prezentat la Conferința Păcii, — accentua N. Titulescu în amintitul său expozeu, — și o fac ca semnatar al Tratatu-*

<sup>157</sup>) Pentru analiza și interpretarea textului, vezi studiul nostru: *La Lettre Millerand (du 6 Mai 1920) et la valabilité juridique des clauses territoriales du Traité de Trianon. (Extras din „Revue de Transylvanie”)* Bucarest 1934.

lui dela Trianon, cu un material documentar fără de pereche... Afirm fără teamă de a putea fi desmințit, că nu este un singur argument, că nu este un singur considerent întrebuițat de propaganda actuală, care să nu fie cuprins în materialul prezentat Conferinței „Păcii”<sup>158</sup>). Și să amințim încă, că timp de aproape două luni, bogata documentare ungară a fost cercetată de Conferința Păcii, care prin experții ei americani și englezi, — cele mai adeseori, — a trasat frontierele<sup>159</sup>). Acestea apar astfel în determinarea lor, ca fixate printr’o *quasi sentință arbitrală* între Ungaria și Statele succesorale, în speță Statul Român.

\* \* \*

Dacă prin desfășurarea evenimentelor internaționale a anilor din urmă, Tratatul de la Trianon s’a găsit desprins

BCU Cluj / Central University Library Cluj

<sup>158</sup>) Material publicat ulterior, în cunoscutele *patru* mari volume: Les Négociations de la Paix hongroise. (Compte rendu sur les travaux de la Délégation de Paix de Hongrie). Budapest 1920.

<sup>159</sup>) Intr’adevăr, „Les Commissions qui tracèrent ses nouvelles frontières, étaient composées de représentants de la France, de la Grande-Bretagne, de l’Italie et des Etats-Unis, à raison de deux délégués par Puissance. Les européens étaient en général des diplomates de carrière, choisis dans le personnel des Ministères des Affaires Etrangères... les représentants américains furent presque tous choisis parmi les hommes de „l’Enquette” du Colonel House. Depuis quatorze mois ces experts avaient passé leur temps à réunir une documentation aussi complète que variée, économique, politique, géographique et historique, qui devait aider à former la base des tracés de frontières, équitables et pratiques”. (Ch. Seymour et Col. House. Op. cit. pag. 86—88).

de realitățile pe care el le consfințise, — dar a căror înfăptuire rămâne opera *voinței colective*, prin *liberul exercițiu al dreptului de auto-determinare a popoarelor*, — nu mai puțin acel tratat rămâne în lumina dreptului ginților, mai aproape ca puține altele, de idealul *justiției*, cuvenită națiunilor. Readucând Ungaria ea însăși, la fireștile limite ale unui „Stat național”, — dela care ea s'a îndepărtat din nou, în timpul din urmă, — Tratatul de la Trianon aducea în același timp condamnarea pretențiilor de hegemonie, de stăpânire politică asupra altor națiuni. Căci astfel cum proclama „Scrisoarea Millerand“, „... o stare de lucruri fie și milenară, nu este vrednică să dăinuiască, când ea este recunoscută, a fi contrarie ideii de justiție”.

Astfel din desfășurarea evenimentelor ce au dus la *actul din 1 Decembrie 1918*, — la baza căruia rămâne această realitate de valoare permanentă, *manifestarea de voință a națiunii române spre unitatea națională*, — apare și *temeiul de drept* al comunității naționale românești, la Transilvania *întreagă*. Căci acest *fundament juridic* pornește din realități de superioară și permanentă valoare, din principii adânc împământenite în conștiința juridică a națiunilor, și comandamentele lor se pun astăzi „cu aceeași tulburătoare putere” (R. Redslob), ca și acum un sfert de veac în urmă. Intr'adevăr, dacă formulele de organizare internațională pot varia dela o epocă la alta, — în permanenta năzuință spre *ordine internațională* și *pace durabilă*, — astăzi ca și în trecutul apropiat, *Statul național* „rămâne forma de Stat, decât care alta mai desăvârșită nu s'a putut inventa și experimenta” (L. Le Fur), iar națiunile rămân aceleași „forme morale superioare ale umanității” (N. Iorga), ce tind să-și desăvârșească misiunea lor,

prin „Statul lor național”<sup>160</sup>). Pe această *realitate* — ce constituie un mijloc și un scop în sine, — resimțită ca atare de conștiința juridică comună, urmează să-și găsească înfăptuire, și formula organizării internaționale a viitorului. Și spre a fi o formulă progresivă, ea trebuie să pornească dela principiul concordanței *frontierelor politice* cu *frontierele etnice*, de la principiul libertății și unității naționale, ce condamnă — prin definiție, — tendințele imperialiste. Este acesta principiul de bază în slujba căruia au stat și *Actele de liberă determinare* din anul 1918, a provinciilor românești. Ori, prin aceasta, dincolo de valoarea lor națională, ele prezintă și o indiscutabilă valoare *internațională*, deopotrivă actuală astăzi, ca și în momentul istoric al înfăptuirii lor.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

---

<sup>160</sup>) Astfel cum remarca Mazzini în secolul trecut, — și ceea ce rămâne deopotrivă valabil astăzi — „l'organisation des nationalités n'est pas seulement une réparation apportée à de grandes injustices, la conséquence d'une conception philosophique et historique, la substitution du principe de la volonté populaire au fait de la conquête féodale et monarchique: c'est encore un degré qu'il faut franchir pour s'élever à l'association, à la division du travail collectif, à la création de l'instrument dont l'humanité se servira un jour pour conquérir son propre progrès; c'est l'unique méthode qui permette l'économie et la coopération d'une somme énorme de forces intellectuelles, morales, économiques, aujourd'hui perdues ou déployées dans une lutte continuelle et inévitable contre une organisation arbitraire et le mauvais gouvernement qui en est la suite”. (Citat în *Gaston Richard*. Op. cit. pag. 13. Nota 1).

## TABLA DE MATERII

	Pag.
Prefață . . . . .	3
Introducere . . . . .	5
<i>Cap. I. Principiul Naționalităților și Dreptul de Liberă Determinare, ca idei călăuzitoare în procesul forma- țiunii și întregirii teritoriale a Statelor . . . .</i>	12
<i>Cap. II. Libera Determinare a Basarabiei și Unirea ei cu România . . . . .</i>	31
<i>Cap. III. Concretizarea Dreptului de Liberă Determinare la Românii din Bucovina. Unirea cu România . .</i>	69
<i>Cap. IV. Libera Determinare a Transilvaniei. Adunarea Națională dela Alba-Iulia din 1 Decemvrie 1918 și natura sa juridică. Unirea cu România . . . .</i>	90
Incheiere . . . . .	121